

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN DİNİ EĞİLİMLERİ VE SORUNLARI
(1989-1990'DA LÜLEBURGAZ'A YERLEŞENLER ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Fırat MENTEŞ

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN DİNİ EĞİLİMLERİ VE SORUNLARI
(1989-1990'DA LÜLEBURGAZ'A YERLEŞENLER ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Fırat MENTEŞ

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Niyazi AKYÜZ

Ankara-2011

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN DİNİ EĞİLİMLERİ VE SORUNLARI
(1989-1990'DA LÜLEBURGAZ'A YERLEŞENLER ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Niyazi Akyüz

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../20...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

İmzası

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1
1-Tezin Konusu, Seçimi ve Amacı.....	1
2-Tezin Metodolojisi.....	2
3-Tezde Kullanılan Araştırmalar ve Veri Toplama Teknikleri.....	3
Bölüm 1 - BULGARİSTAN'IN DEMOGRAFİK YAPISI	9
1.1-Bulgarlar.....	9
1.2-Türkler.....	11
Bölüm 2 - BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN 1878 - 1989 ARASINDAKİ STATÜ DEĞİŞİMİ VE BU DEĞİŞİM SIRASINDA YAŞANAN UYGULAMALAR.....	14
2.1-Bulgaristan Türklerinin Statülerini Etkileyen Antlaşmalar.....	14
2.1.1-Berlin Antlaşması.....	14
2.1.2-İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi.....	16
2.1.3-İstanbul Barış Antlaşması.....	17
2.1.4-Neuilly Barış Antlaşması.....	18
2.1.5-Türkiye – Bulgaristan Dostluk Antlaşması.....	20
2.1.6-1968 Göç Antlaşması.....	21
2.2-Bulgaristan Türklerine Azınlık Statüsü Çerçevesinde Yapılan Uygulamalar(1878 – 1989).....	23
2.2.1-Prenslik Dönemi.....	24

2.2.2-Krallık Dönemi.....	28
2.2.3-Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Dönemi.....	34
Bölüm 3 - GÖÇMEN OLMANIN BİLİNCİNİN KAVRANMASI VE BU KAPSAMDA BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN YAŞADIKLARI DENEYİMLER.....	54
3.1-Bulgaristan Türklerinin Yaşadığı Göçlerin Kuramsal Çerçevesi.....	55
3.2-1950 – 1951 Göçü.....	59
3.3-1968 Yakın Akraba Göçü.....	66
3.4 – 1989 Göçü.....	70
Bölüm 4 – 1989 GÖÇÜ ESNASINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE GELEN BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN ADAPTASYON SÜREÇLERİ.....	77
4.1-1989 Göçmenlerinin Genel Profili ve Türkiye'ye Adaptasyon Sürecinde Çektikleri Zorluklar.....	77
Bölüm 5 - 1989 GÖÇMENLERİNİN DİNİ EĞİLİMLERİ.....	82
5.1-Katılımcılarımızın Profili.....	82
5.2-1989 Göçmenlerinin Dini Görüşleri.....	88
5.3-1989 Göçmenlerinin İnanç Haritası.....	89
5.4-1989 Göçmenlerinin Türkiye Cumhuriyeti'ndeki İkametlerine Bağlı Olarak Değişen Dini Görüşleri ve Pratikleri	92

5.4.1-İnanç Sistematiği.....	89
5.4.2-Dini İbadetler.....	99
5.4.3-Yerleşik Dini Uygulamalar.....	111
5.5-Farklı Kimliğin Hikayesi.....	116
SONUÇ.....	122
ÖZET.....	126
ABSTRACT.....	128
KAYNAKÇA.....	130
EK – 1 Avrupa’da Çingene Nüfusu.....	135
EK – 2 Soru Şablonu.....	136
EK - 3 Örnek Mülakat.....	140

KISALTMALAR

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

AŞ: Anonim Şirket

AÜSBF: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bal - Göç: Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği

BKP: Bulgaristan Komünist Partisi

Bkz: Bakınız

C: Cilt

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

HÖH: Hak ve Özgürlükler Hareketi

S: Sayfa

T.C: Türkiye Cumhuriyeti

TMKH: Türkiye Milli Kurtuluş Hareketi

Yy: Yüzyıl

ÖNSÖZ

19. Yy'in ikinci çeyreğinden itibaren Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasından atılması düşüncesinin yoğunlaşmasının sonucu olarak, Düvel-i Muazzama tarafından özellikle Balkanlarda uygulanan milliyetçi politikalar meyvelerini ilk olarak Yunanistan'ın bağımsızlığıyla vermiş oldu. Fakat bahsi geçen politika en başarılı meyvesini 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı - Rus savaşı sonucunda imzalanan Berlin Anlaşmasıyla verdi. Bu anlaşmaya göre, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan ve Karadağ görünüşte Osmanlı Devleti'ne bağlı prenslikler olarak anılsalar da Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçilik anlayışındaki zayıflamanın sonucu olarak yarım yüzyıl içerisinde hepsi bağımsızlıklarını kazanmış olacaktı.

15. Yy'in ilk yarısından itibaren sistematik olarak devletin merkeziyetçiliğini tehlikeye düşüren Rumeli'ye Türk kökenlileri yerleştirme politikası güden Osmanlı Devleti'nin bu politikası sonucunda Balkanlarda hatırı sayılır sayılara varan Türk nüfusu yerleştirilmişti. Hatta birçok ülkede ülkenin ismini aldığı etnik kökenden daha fazla Türk yaşadığını söylemek mümkündür. Ulus devlet fikrinin yükselmeye başladığı dönemlerde bağımsızlıklarını kazanan Balkan ülkeleri, ülkelerindeki Türk kökenli insanları ya göçe zorlamak ya da asimile etmek durumunda kaldılar.

Çalışmamızda incelediğimiz Bulgaristan Türkleri de bu hareketler sonucunda yaşadıkları yerden sökülmiş ve Anavatan olarak gördükleri Türkiye Cumhuriyeti'ne gelmiş kişilerdir.

Çalışmamıza Bulgaristan'ın etnik yapısını inceleyerek başladıktan sonra, Bulgaristan'ın etnik yapısının haritasını çizerek devam edeceğim. Bu çerçeveyi

tamamlamamın ardından, Bulgaristan Türklerinin kimler olduklarını ve 1878'den sonra yaşadıklarını anlatılarak devam edilecek.

Bu kapsamda ilk olarak, Bulgaristan'daki azınlığın haklarını düzenleyen anlaşmalardan bahsedeceğim. Bu kapsamda 1878 Berlin Anlaşması, 1908 İstanbul Anlaşması, 1913 Bükreş Anlaşması, 1919 Neuilly Antlaşması, 1925 Azınlık Anlaşması bölümün birkaç başlığını oluşturacaklar.

Anlaşmaların ardından Bulgaristan Türklerinin ülkedeki siyasi hareketlere göre nasıl yaşadıklarını genel olarak anlatacağım. Örneğin, Bulgaristan Prenslığı Dönemi, Komünist Rejim Dönemi ayrımlarından yararlanacağım.

Genel kavramları bitirmemizin peşinden asıl sorunsalımıza yakınlık sağlayacak olan Bulgaristan Türklerinin Anavatana göçlerinden kronolojik olarak bahsedeceğim. Çalışmamın ikinci bölümünü oluşturacak bu konu içerisinde, ayrıca göçü bir sosyolojik vakıa olarak kabul edip, sosyolojik irdelemesi üzerinde de duracağım. Bunun yanı sıra, göçmen kimliğinden de bahsetmemiz elzem kılınacak, göçmen kimliği ve bu kimliğin yanında getirdiği travmalardan söz etmek gerekecektir. Bu bahsi anlatırken özellikle 1989 göçünü diğerlerinden ayrı tutacağım, çünkü sorunsalımızın gövdesini 1989 göçmenleri oluşturuyor.

İlk iki bölümü bu şekilde tamamladıktan sonra, çalışmamızın ikinci kısmı olan ve yardımlarını benden esirgemeyip kendileriyle görüşme fırsatı bulduğum 1989 göçmenlerinin dini hayatlarının derinlemesine araştırmasıyla geçireceğim.

Öncelikle, göç olgusunu sosyolojik bakımdan inceleyerek, Bulgaristan Türklerinin göç dalgalarının var olan kuramlardan uygun olanlarının üstünden temellendirmeye çalışacağım. Bulgaristan Türklerinin göç olayına kadar

Bulgaristan’da dini yaşantıları ile ilgili yaşadıkları sorunları vesikalarla ispatlama yoluna gideceğim. Bu sorunun göç etmelerindeki temel sorunlardan birisi olup olmadığını araştıracağım.

İlk iki bölümde elde ettiğim sonuçların ışığında, katılımcılarımı gruplarken, Bulgaristan’da yaşanan gelişmelerin, katılımcıların dini pratiklerine ne derecede etki ettiğini değerlendirip, asimilasyon politikasının “Müslüman” kimliğinden ziyade “Türk” kimliğini öne çıkartmasını ispatlamaya girişilecek. Ayrıca, göçmen kimliğinin kişilerin kimliklerine yarattığı baskının eşliğinde, yerel halka bakış açılarının tayini de kuramsal çerçevemizi tamamlamamızda bize yardımcı olacak.

Çalışmamın son bölümü olarak tasarlayacağım üçüncü bölümde ise, katılımcılarımdan ve değişik kaynaklardan elde edeceğim bilgilerle 1989 göçmenlerin Türkiye sınırları dâhilindeki günlük hayatlarını inceleyip bir önceki bölümde elde ettiğim verilerin bu incelemelerle hangi oranda örtüşüp örtüşmediğinin çıkarımını gerçekleştireceğim. Bu çıkarımı gerçekleştirirken, kendimin de bir göçmen ailesinden geldiğimi unutmayarak “ben ve öteki” terazisindeki “öteki” kısmından göçmenlerin durumlarını irdeleyip bu perspektiften elde ettiğim sonuçlara yer vereceğim. Çalışmamda 1989 göçmenlerini birinci ve ikinci kuşak 1989 göçmenleri olarak ayrıştıracak, bu ayrıştırma üzerinden bahsi geçen gruplar arasındaki çatışmalar çerçevesinde bu grupların dini görüşlerini ve pratiklerini analiz etmeye çalışacağım.

Çalışmamda bana desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Niyazi AKYÜZ' e, Lüleburgaz Balkan Göçmenleri Derneği'ne ve sevdiklerime teşekkürü bir borç bilirim.

Fırat Mentеш

Ankara - 2011

GİRİŞ

1. Tezin Konusu, Seçimi Ve Amacı

Çalışmamızın konusunu, 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye Cumhuriyetine göçmüş olan soydaşlarımızın Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşadıkları dönem içerisindeki adaptasyon süreçleri ve bu bağlamda dini eğilimlerinin bir değişme gösterip göstermediğinin tespiti oluşturmaktadır.

Konumuzu seçerken pek çok bileşenden yardım aldım. Aile kökenimin Bulgaristan topraklarına uzanması ve çalışmamızın konusunu oluşturan kişilerle aynı olması bahsettiğim bileşenler arasında başı çektiğini açık yüreklilikle söyleyebilirim. Bunun haricinde tez danışmanımın yönlendirmesiyle kapsamını geniş tuttuğum konuyu, akademik standartlar dâhilindeki, şu anki haline getirdim ve bu seçim üstünden çalışmalarımı devam ettirdim.

Konuyu seçimimin ardından çalışmamızın güttüğü amaç, iki şekilde tezahür etmiştir. Kişisel olarak; Bulgaristan göçmenleri hakkındaki “inanç” bakımından yanlış olan yargıları çalışmamızın sirayet ettiği ölçüde değiştirmek ve bu konuda daha sağlıklı bilgileri kamuoyuna sunarak, bilgi kirliliğini azaltmaya çalışmaktır. Akademik olarak; daha önce çalışılmamış bir konu üstünde yoğunlaşarak din sosyolojisi dalı adına, çalışmamızın sınırları dâhilinde, bir katılım gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

2. Tezin Metodolojisi

Bir sosyal araştırmada sosyal olay ve olguların olduğu gibi, değiştirilmeden ortaya konması tasvir metodu ile yapılır. Bu tür araştırmalar mevcut durumları, şartları ve özellikleri olduğu gibi ortaya koymaya çalışır. Buna tarama modeli de denilmektedir.

Mevcut belgesel bilgi kaynaklarının zenginliğine rağmen, bir araştırma probleminin cevaplandırılabilmesi için, gerekli bilgileri, her zaman bu belgelerde bulmak mümkün olmayabilir. Bu durumda bilgilerin esas kaynağına başvurulur ve bu kaynakta bulunan tek tek bilgiler toplanarak belgeler oluşturulur. Bilgilerin belli tekniklerle kaynağından toplanarak sistematikle edilmesi işlemidir. Bu araştırmalarda, bilgi toplanacak yer toplumdur. Yalnız toplumda seçilen topluluğu temsilen bir temsil grubu oluşturulmalıdır, bu sayede bir örneklem elde edilebilir.(Arslantürk, 2008, 130)

Toplumdan yani ana kitleden örneklemde yer alacak örneklerin belirlenmesi için üç önemli teknik söz konusudur. Bunlar: 1.Tesadüfi Örneklem 2. Kota Örneklemesi 3.Tek Birimli (Monografik) Örneklem teknikleridir. Çalışmamızda monografik örneklem tekniği kullanılmıştır.

Monografik örneklemde; eldeki bilgilere dayanılarak tasvir edilmek istenen ana kitlenin herhangi bir alt grubu, ana kitleyi temsil edeceği varsayılarak, örneklem olarak seçilir. Monografik örneklem ile araştırma yapabilmek için, ana kitlenin (araştırmanın evreninin) homojen olması gerekir. Aksi takdirde örneklem ana kitleyi temsil etmez. Monografik örneklem ile gerçeleştirilen araştırmaya “monografi” adı

verilir. Monografiler, tipik birimler üzerinde, mümkün olduğu kadar karşılaştırmaya elverişli, niceleyici ve niteleyici bilgiler toplamak amacıyla yapılan derinlemesine araştırmalardır. Aile, sendika, örnek olay, köy, şehir, kasaba monografileri, vb. türleri vardır. Monografik araştırmalarda, örnekleme girecek birimlerin seçimi tamsayımla veya tesadüfî örnekleme usulü ile de yapılabilir. Zira monografi özel bir sosyal grubu veya kurumu gözlemektir. Gözlenen genel olarak atölye değil, belki falan özel atölyedir; genel olarak aile değil, belki falan ailedir. (Arslantürk, 2008, 152-159)

3. Tezde Kullanılan Araştırmalar Ve Veri Toplama Teknikleri

Özel bir sosyal grubu teşkil eden 1989 göçmenlerinden, Lüleburgaz ilçesi sınırları dâhilinde yaşayanlarla görüşmelerimiz olmuştur. Sosyal grup, iyice ufaltılıp o şekilde bir çalışmaya gidildiği için, tek bir araştırmacının altından kalkabileceği bir araştırma türüdür. Fakat ana kitleden ne kadar sapma olacağı tahmin edilemez. Bizim araştırmamızın sınırları dâhilinde genelleme yapma zorunluluğumuz bulunmadığından sapmanın ölçütü çalışmamız dâhilinde bizi bağlamayacaktır. Yine de yaptığımız araştırmalar sonucunda ana kitleye de uyarlayabileceğimiz bilgileri çalışmamızda açıklamaktan geri durmayacağız.

Çalışmamızda monografik altyapımızı tamamladıktan sonra, öncelikle belgelerden yararlanma yöntemine gidilmiştir. Belgelerden yararlanma yönteminden tarihsel perspektif ışığında yararlanılmıştır. Belgelerden yararlanma; tarihi, edebi eserlerin ve belgelerin çözümlenmesidir. Olayların sadece şimdiki durumda gözlenmesi yeterli değildir. Şu andaki veriler soruların bütün cevaplarını

içermeyebilir. Bunlara geçmiş zaman içindeki gelişimin incelenmesi de katılmalıdır. Tarih, insan başarısının doğru, anlamlı ve bütün olarak saptanıp kaydedilmesidir.(Aziz, 2008, 45-54)

Tarih, sadece olayları tespit etmekle kalmayıp, olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi de aramaktadır. Başka bir ifade ile tarih, belgelere, olgulara ve olaylara bakarak, bunlar arasında bağıntı ve ilişki arayarak sosyal konularda genellemelere varmaya çalışır. Böyle bir anlayışı, tarihe ilk defa İslam tarihçisi ve sosyoloğu İbn-i Haldun kazandırmıştır. İbn-i Haldun'a göre, tarihin içinde saklı olan anlamı incelemek, düşünmek, araştırmak ve varlığın sebep ve illetlerini anlamak için olayların meydana gelişini ve akışını bilmek gerekir. (Çelebi, 2003, 100-105)

Tarihsel yöntemi ikiye ayırmak gerekir. Bunlardan birincisi, bu yöntemin tarihçi tarafından kullanılması veya herhangi bir disiplinde araştırmacının, elindeki problemin çözümünü geçmiş zaman içindeki olay, olgu ve bilgilerde araması ve araştırmasını tamamen geçmişteki verilere dayandırması durumudur. Diğeri ise hangi disiplin ve bilim alanında olursa olsun, her araştırma konusu veya probleminin bir geçmişi vardır. Araştırmacı bunu incelemek zorundadır. Çünkü o alanda bugüne kadar hangi çalışmalar yapılmıştır, bunun bilinmesi gerekmektedir.(Arslanoğlu, 2008, 11-12)

Çalışmamızda, yaşanan olaylar sadece günümüz çerçevesinden değil, yaşanan dönemin getirdikleriyle harmanlanarak değerlendirilmiş ve elde edilen materyaller bu bağlamda değerlendirilmiştir. 1989 Göçmenlerinin yaşadıkları

dönemin hem Bulgaristan'ının hem de Türkiye'sinin sosyo - ekonomik koşulları veri elde edilmesinde kullanılan çerçevenin kapsamına dâhil edilmiştir.

Belgelerden elde ettiğimiz verile ışığında, bu verilerin doğruluğunu kontrol etmek için oluşturulan sistematik gözlem örnekleminde görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Görüşme yönteminin tercih edilmesinin başlıca sebebi, tezimizin ana sorunsalını oluşturan “dini” konularda, kişilerin bu konuları kendilerine özel addedip ketum davranmaları, dolayısıyla da daha yüzeysel olarak tabir edebileceğimiz diğer veri toplama teknikleriyle bahsi geçen özel konu hakkında tarafımıza sağlıklı bilgi aktarımının sağlanamaması olmuştur. Görüşme yöntemi toplum bilimciler tarafından ve sosyal konularda sıkça kullanılır. Belli bir kesim hakkında bilgi edinme ve profilini oluşturma; insanların araştırılan konuya bakış açılarının ve davranışlarının öğrenilmesi konularında yararlanılan bir yöntemdir.(Kıncal, 2010, 124-129)

Görüşme yönteminin, gerek kişi sayısına göre, gerek kurallarına göre gerekse de örneklem düzeyine göre türleri bulunmaktadır.

Çalışmamızda, kişi sayısına göre ağırlıklı olarak bireysel görüşmeler tercih edilmiştir. Daha önce de bahsettiğimiz üzere, kişiler “dini” konular hakkında konuşmayı pek sevmezler. Dolayısıyla da bireysel görüşme yerine grup halinde bir görüşme tertiplenmiş olsaydı, araştırmamızla ilgili elde edebileceğimiz bazı verilere ulaşamama gibi bir sorunla karşı karşıya kalacaktık. Fakat kullandığımız bireysel görüşme yöntemi ve Bal - Göç derneğinin referansı sayesinde katılımcılarımızla veri paylaşımı noktasında, sıkıntı yaşamadığımızı söyleyebiliriz.

Görüşme yöntemini kurallara göre incelediğimizde ise, yapılandırılmış ve yapılandırılmamış modellerle karşılaşmaktayız. Yapılandırılmış modelde, ne tür

soruların ne şekilde sorulup, hangi verilerin toplanacağını önceden ayrıntılı olarak belirlenir. Katılımcının hareket özgürlüğü ve inisiyatifi en düşük düzeydedir. Cevapların denetimi, sayısallaştırılması ve karşılaştırılması kolaydır. Yapılandırılmamış modelde ise, sorular önceden hazırlanır ancak görüşülen kişilere kısmi esneklik sağlayarak soruların yeniden düzenlenmesine, tartışılmasına izin verilir. Görüşme, her iki tarafın da kontrolündedir. Yapılandırılmış görüşmenin tersine, verilerin değerlendirilmesi ve karşılaştırılması oldukça güçtür. Yapılandırılmamış görüşmeler daha çok araştırmaların başlangıç aşamalarında, pilot çalışmalarda; soruna ilişkin önemli değişkenlerin saptanmasında yardımcı olurlar. Katılımcıdan derinlemesine bilgi edinmek mümkündür. Sonucun, görüşmecinin tutumundan etkileneceği açıktır, sübjektifliğin rolü büyüktür. Bu yüzden görüşmeyi tek bir görüşmeci yapmalıdır, sorular aynı olsa da farklı görüşmecilerin soruları farklı yorumlamaları araştırma sonucunun hatalı olmasına yol açar. Bu gibi risklerinden dolayı tercih edilmeyen bir yöntemdir.(Weiss, 2004, 31-37)

Çalışmamızda yarı -yapılandırılmış diye nitelendirebileceğimiz görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemin tercih edilmesindeki amaç, hem yapılandırılmış görüşme yöntemindeki hem de yapılandırılmamış görüşme yöntemindeki aksaklıkları bertaraf etme isteğinden ileri gelmektedir.(Lawrence, 2008, 67) Yapılandırılmış görüşmelerde, katılımcıların hareket alanı kısıtlandığından, katılımcıların görüşmeye katkı verme oranları en düşük seviyededir. Çalışmamız akademik düzeyde ayrıntılı bir inceleme olduğu için, yapılandırılmış görüşmeden elde edilen veriler, çalışmamızın amacına ulaşmasını engeller nitelikte olacaktır. Bu perspektiften bakıldığında, yapılandırılmamış görüşme yöntemi çalışmamız için en uygun sistematik gözlem yöntemi olarak görülebilir. Fakat yapılandırılmamış görüşmelerde de katılımcıdan derinlemesine bilgi edinme olanağı olmasına rağmen, katılımcının ucu açık sorular sayesinde konudan

uzaklaşıp, çalışmanın ilgi alanı dışındaki verileri görüşme yapan kişiye aktarması da bir risk unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların eğitim seviyesi ile risk unsurunun ters orantılı olduğu hipotezi üzerinden hareket ettiğimizde ise, katılımcı profilimizin eğitim seviyesinin yüksekliğine rağmen, bazı açık uçlu sorularda tarafımızın müdahalesi olmadığı takdirde, sorunun amacının dışında veriler elde edildiğine tanık olunmuştur. Sonuç olarak, hem bilgi kirliliğini önlemek hem de zamandan tasarruf etmek amaçlarını bir araya getirdiğimizde, yarı - yapılandırılmış görüşme tekniği çalışmamızın sistematik gözlem yöntemi olarak uygulanmış ve bu uygulamada da yüksek oranda başarı sağlanmıştır.(Özgüven, 2004, 101-104)

Görüşme yöntemimizde, görüşülecek kişiler açısından tezimizin ana sorunsalı kapsamında hareket edilmiş ve Lüleburgaz yöresindeki 1989 Göçmenleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kişiler iki gruba bölünmüşler ve bu gruplar da göç sırasında on sekiz yaşını tamamlamış kişilerle, göç sırasında on sekiz yaşını tamamlamamış kişilerden tekemmül ettirilmiştir. Grupların oluşumunda, kadın - erkek sayısı, eğitim düzeyi, kişisel gelir düzeyi gibi kıstaslar arasında belli oranlar nisabında dağılım gerçekleştirilmiştir.

Göçmenlerin otarşik bir topluluk olduğu göz önünde tutulduğunda, görüşmeler genellikle göçmenlerin yoğun olarak günlük aktivitelerini gerçekleştirdiği mekânlarda yapılmıştır. Bu mekânlara örnek olarak, bayanlar için işyerleri veya evleri, erkekler için de dernek lokalleri veya kahvehaneleri gösterilebilir.

İlerde de değineceğim üzere, görüşmecinin de Bulgaristan göçmeni olduğunu öğrenene kadar, Bal - Göç derneğinin referansına rağmen, katılımcıların çoğu görüşmemizin ana sorunsalına tepki göstermişler, hatta birkaç katılımcımız konumuzun

dayanağını oluşturan sorulara, bütün olumlu gidişata rağmen, cevap vermeyi reddetmişlerdir.

Görşmelerimizi kayıt altına alma bakımından bütün görüşmelerimizde ses kaydı cihazı kullanılmıştır. Ses kaydı alınmasının yararı, hem görüşme sırasında bir kaydın tutulması hem de bu kaydın yazıya dökülürken bir daha kontrol edilmesine imkân sağlamasıdır. Böylelikle, kayıtlar iki defa kontrol edilmiş ve arada oluşabilecek tutarsızlıklar veya yanlışlıklar asgari seviyede tutulmuştur.

Kendi imkânlarımızla gerçekleştirdiğimiz görşmelerimizin haricinde çalışmamızın diğer bölümlerini hazırlarken de çeşitli kaynaklardan faydalandık. Ali Dayıoğlu'nun ve Bilal N. şimşir'in eserlerinden alıntılarla Bulgaristan Türklerinin geçmişlerini ve yaşanmışlıklarını daha kapsamlı bir biçimde kavrama imkânı elde ettik. Bu eserlerin dışında çeşitli kaynaklardan alıntılar yaparak çalışmamızı zenginleştirirken, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin arşivleri sayesinde de çalışmamızı derinleştirdik.

Sonuç olarak çalışmamız, kaynak inceleme ve görüşme tekniklerinin harmanlanmasıyla hazırlanmış ve oluşturulan örneklem çerçevesinde sorunsalımızın çözümüne yönelmiştir.

Bölüm 1 – Bulgaristan’ın Demografik Yapısı

Bulgaristan’da genel nüfus sayımı en son 2001 yılında yapılmıştır. 1 Şubat 2011 tarihi itibarıyla başlayan nüfus sayımının sonuçlarını aynı yılın Nisan ayında vermesi beklenmektedir. Bu nedenle, dayandığımız veriler 2001 yılındaki nüfus sayımı üzerinden olacaktır. 2001 genel nüfus sayımına göre Bulgaristan’ın nüfusu 7.928.901’dir. Nüfusun etnik dağılımı ise şu şekildedir: Bulgarlar: 6.655.210 (%83,9), Türkler: 747 000 (%9,4), Romanlar: 370.908 (%4,7), Ruslar: 15.595, Ermeniler: 10.832, Ulahlar: 10.566, Makedonlar: 5.071, Yunanlılar: 3.408, Ukraynalılar: 2.489, Yahudiler: 1.363, Rumenler: 1.088, Diğerler: 18.792 olarak kaydedilmiştir. (www.nsi.bg) Görüldüğü üzere, Bulgaristan sınırlar içerisinde, iki büyük etnik unsur barınmaktadır: Bulgarlar ve Türkler. Bu unsurlara değinirken, Bulgar başlığının altında sayılan Pomakları da unutmamamız gerekir.

1.1 Bulgarlar

Bulgar adı eski Türkçede günümüzde kullanılan Türkçedeki anlamı karışmak olan “Bulgalamak” sözcüğünden gelir. Etimolojik açıdan baktığımızda, Bulgarların kökeninde birden fazla etnik unsurun olduğunu kabul etmemiz gerekir. İlk Bulgarlar olarak kabul edilen Proto – Bulgarların Türk menşeli oldukları pek çok uzman tarafından kabul edilmiştir. Bulgar ve Türk dilindeki ortaklıklar da bahsi geçen hipoteze delil olarak sunulmuş(Kafesoğlu, 1985, 23) özellikle Macar araştırmacıların dilbilim açısından benzer doğrultuda pek çok bulguya ulaştıkları görülmüştür.

Yapılan araştırmalarda ilk Bulgarların Hun Türkleri ile Oęur¹ Türklerinin karışımı sonucu ortaya çıktıkları anlaşılmaktadır.(Memişoğlu, 2007, 3-7)

Bulgaristan'ın nüfus sayımında Bulgar etnik grubunun içinde gösterilen Pomaklar, sayı olarak yaklaşık 300.000 kadar bir yekn teşkil etmektedirler. 1970'teki asimilasyon politikası sonucunda Türklerden önce isimleri ve dinleri değiştirilmeye başlanan bu grubun etnik kökeni hakkında tartışmalar sürüp gitmektedir. Bir kısım uzman Pomakların Slav kökenli olduğunu savunurken (Oran, 1992,4-6) bir kısım uzman da Pomakların Bulgarlarla aynı kökenden geldiklerini, yani Türk kökenli olduklarını savunmaktadırlar.(şimşir,1986)

1956 yılına kadar Müslüman azınlığın nüfusunun belirlenmesinde Müslüman olan Pomak azınlık nüfusu da hesaba katılırken, bu tarihten itibaren yapılan nüfus sayımlarında Pomak azınlığın doğrudan Bulgar nüfusun içerisinde gösterilmesiyle Pomakların nüfusunun belirlenmesi imkânı ortadan kalktı.(Dayıoğlu, 2005, 47-48) Yine de pek çok kaynak bahsettiğimiz faktörden ötürü farklı rakamlar zikretseler de, güncel olarak Pomak nüfusunun 250.000 civarında olduğunu söyleyebiliriz.

Pomakların etnik kökeni bu denli tartışma yaratsa da Bulgaristan'da 20. Yy. ikinci yarısından sonra yaşadıkları kendilerini azınlık gibi hissetmelerine neden olmuş, bu sebepten ötürü Türklerle daha çok yakınlık göstermişlerdir. İlerinde Bulgarca bilenden çok Türkçe bilen ihtiva ettikleri gibi, aynı zamanda dindar Müslümanlar olarak da bilinmektedirler. Hatta haftada 2 saatlik Türkçe dersini az

¹ Orta Asya'daki kardeşleri Oğuzlardan ayrılarak Güney Rusya'ya yerleşen Türkler, kelime sonundaki "Z" sesinin yerine "R" sesini kullandıklarından "Oğuz" kelimesi zamanla "Oğur" kelimesi haline dönüşmüştür.

bulup, haftalık Türkçe dersinin arttırılması isteğini HÖH² yetkililerine iletip, Türkçe ders sayısını arttırmazsanız bizden oy alamazsınız diyen yine Pomaklardır.(Oran,1992,5)

Katılımcılarımızla yaptığımız görüşmelerde ise, Pomaklarla ilgili bir sorumuz bulunmamasına rağmen, kendilerini “Türk Milliyetçisi” olarak tanımlayan katılımcılar, Müslüman azınlıklardan bahsedilirken Pomakların kökenlerinin Türk kökeni olduğunu belirttikten sonra, yine de onlardan ayrı olduklarını üstüne basa basa vurguladılar. Özellikle bir katılımcımız, Çingenerin kendilerinin aslen Türk olduğunu, onların ise sadece Pomak’tan ibaret olduğunu belirtip, bu duruma tepki gösterdi. Buradan çıkacak sonuç şudur ki, Bulgaristan Devletinin özellikle Komünist dönemden itibaren azınlıkları Müslüman kimliğinden ziyade Ulus kimliğiyle yaftalama, 1980’den sonra ise tamamen tek uluslu devlet oluşturma kapsamında yaptığı asimilasyon politikaları sayesinde Müslüman azınlık birden çok parçaya ayrılmış, hatta bu parçalar içerisinde yeknesak durumda gözükten Türkler de bile, kati suretler ayrışmalar yaşanmıştır.

1.2 Türkler

Yıldırım Beyazid döneminde (1396) Osmanlı Devleti tarafından fethi tamamlanan Bulgaristan toprakları bu tarihten itibaren hızla artan Türk nüfusuna ev sahipliği yapar konuma gelmeye başlamıştır. Osmanlı işgaline kadar feodal düzende yönetilen topraklara Osmanlı Devleti’nin girmesiyle, tımar sistemi getirilmiş ve bu sistemle beraber düzenli bir idare kurulmaya başlanmıştır. Kurulan idare sisteminde

² Hak ve Özgürlükler Hareketi üyelerinin çoğunluğunu Bulgaristan Türklerinin oluşturduğu siyasi partidir. Başkanı Ahmet Doğan'dır.

başat unsur olarak Osmanlı Devleti'nin iskân politikası doğrultusunda Bulgaristan'a yerleştirilen Türkleri görmekteyiz. Türklerin Bulgaristan topraklarına yerleşmesi iki şekilde olmuştur: Birincisi, ilk fetihler sırasında Batı Anadolu'daki yakın yörelerden, Balkanlar'da fethedilen topraklara, devlet eliyle yerleştirilen göçmenler, ikincisi ise fetihlere gönüllü olarak katılan, kendi aşiret kuvvetleriyle beraber katılan Gazi Alperenlerden yörede toprak kazananlar.(Memişoğlu, 2007, 16) Belirtmekte fayda var ki, bu hareketlerden önce Bulgaristan toprakları tamamıyla Türklerden arınmış halde değildi, özellikle Deliorman yöresinde 6. Yy'den beri Türklerin varlığı bilinmektedir. (Memişoğlu, 2007) Aynı dönemlere baktığımızda Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde aktardığına göre, Karadeniz'in kuzeyindeki Tatarlar ile Anadolu'dan celp ettiği Karaman yöresindeki Türkleri de bu bölgede iskân ettirilmişlerdir. Başbakanlık Arşivlerinde bulunan 15. Ve 16. Yy tahrir defterlerine göre de, Rumeli yarımadasına gerek Yörük gerekse de yerleşik Türklerden bir kısmı kendi istekleriyle, bir kısmı da celp ettirilerek buldukları topraklardan bahsi geçen bölgeye göç ettirilmişlerdir. Bu yerleşimlerin sonucunda, 93 Harbinin yıkıcı sonuçları oluşmadan önce 1876 yılında Bulgaristan topraklarının %52,4'ünü Türkler oluşturmaktaydı. Yani, 19. Yy'in son çeyreğine kadar Türkler bu topraklarda nüfusun büyük kısmını oluşturmaktaydılar. (Şimşir, 1986, 18-20)

1908'den itibaren Bulgaristan'ın bağımsızlığını elde etmesiyle, Bulgaristan Devletinin öncelikli sorunu haline gelen Türklerden en çok çekinilen konu ise Türklerin nüfus artış hızıydı. Gerek 93 Harbi ve sonrasında, gerekse de Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'ya büyük kitleler halinde göç edilmesine rağmen, Bulgaristan'da kalan Türklerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktu. Bazı araştırmacıların abartılı rakamlarına, Bulgar Devleti'nin bu rakamı

aşağıya çekme çabalarına aldırış etmeden nesnel bir gözle Türk nüfusuna bakarsak, 20. Yy içerisinde Bulgaristan nüfusunun %15 ile %20si arasında bir yekûn oluşturduklarını söyleyebiliriz. Şubat 2011’de başlayan nüfus sayımının sonuçları açıklanmasa da, yaptığımız saha araştırmasında elde ettiğimiz bulgular çerçevesinde, Bulgaristan sınırları dâhilinde bir milyon civarında Türk kökenli insanın yaşadığı söylenebilir. Türkler, demografik yapı açısından, genellikle Bulgaristan’ın kuzeydoğu ve güneydoğu kesimlerinde yoğun olarak, Balkan sıradağlarının orta ve doğu kesimleriyle Rodop Dağlarında ise daha seyrek biçimde yer almaktadırlar.(Dayıoğlu,2005,57)

Azınlıklardan bahsederken, köken bakımından Hint-Ari grubunun içerisinde yer alan fakat zamanla bütün Avrupa’ya ve ön Asya’ya yayılmış Romanlardan söz etmeden geçemeyiz. 5. Yy’den itibaren orta ve özellikle kuzeybatı Hindistan’dan göç eden Romanlar, iki ayrı göç dalgası halinde balkanlara ulaşmışlardır. Birinci göç dalgası ile Romanlar Pakistan, Afganistan, İran ve Anadolu güzergâhını izleyerek Balkanların kuzeyine yerleştiler ve oradan tüm Avrupa kıtasına yayıldılar.(Özkan, 2000, 10-20) Bulgaristan nüfusunun yaklaşık %5’ini oluşturan Romanların çoğu hala yerleşik hayata tam olarak geçememiş olsalar da, 1950’li yıllardan itibaren komünist yönetimin zorlamasıyla, göçebeliği büyük ölçüde terk etmişlerdir. Romanlarla ilgili bir başka dikkat çekici nokta da, köken olarak ne Bulgar ne de Türk olmalarına rağmen, Müslüman topluluğa yakın yaşayan Romanların kendilerini Türk veya Müslüman, Hıristiyan topluluğa yakın yaşayanların ise kendilerini Hıristiyan veya Bulgar olarak tanıtmalarıdır.(Dayıoğlu, 2005) Günümüzde Avrupa ve Ön Asya’da yaşayan Çingene nüfusunu gösteren harita Ek-1’de sunulmuştur.

Bölüm 2 - Bulgaristan Türklerinin 1878 - 1989 Arasındaki Statü Değişimi Ve Bu Değişim Sırasında Yaşanan Uygulamalar

2.1 Bulgaristan Türklerinin Statülerini Etkileyen Antlaşmalar

2.1.1 Berlin Antlaşması

1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşmasıyla, Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne vergi veren bir prenslik statüsü kazandı ve sınırları dâhilinde bulunan Türkler, sayıca fazla olmalarına rağmen devletin kurucu unsuru millete mensup olmadıkları için azınlık statüsüne tabi kılındılar. Berlin Antlaşması, yarattığı toprak paylaşımındaki huzursuzlukla önce yerel ama çok –uluslu olan Balkan Savaşlarına, ardından da topyekûn bir savaş halini alan Birinci Dünya Savaşı'na öncülük etti denilebilir. Antlaşmada azınlık statüsünde bulunan Bulgaristan Türklerini yakından ilgilendiren maddelere bakacak olursak;

- Antlaşmanın ikinci Maddesinde Bulgaristan Prensinin seçiminde ve Bulgaristan Anayasasının hazırlanmasında Bulgaristan'daki Türklerin³ hak ve çıkarları gözetileceği belirtiliyordu.
- Üçüncü Maddeye göre, Bulgarlarla Türklerin karışık olduğu yerlerde, Türklerin “hak ve menfaatlerinin” gözetilecektir.

³ Antlaşmanın yapıldığı tarihte Türk ve Müslüman kelimeleri eşanlamlı olarak kabul edildikleri için, Türk kelimesiyle Bulgaristan sınırları dâhilindeki tüm Müslüman azınlıklar kastedilmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türkler Müslüman azınlığın büyük çoğunluğunu oluştursalar dahi, Türkler dışındaki azınlık gruplarından olan, Pomaklar ve Çingenelerin de büyük çoğunluğu Müslümandır. (Şimşir,1986,366)

- 5. Madde Müslüman azınlık açısından kritik öneme sahiptir. Şöyle ki, bu maddeye göre Bulgaristan'da, din ve mezhep ayrımı gözetilemez. Ayrı dinden ve mezhepten olan azınlıklar, tıpkı Bulgar çoğunluk gibi bütün medeni ve siyasal haklardan yararlanırlar.
- Son olarak, 12. Maddede, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin, ayrılmış veya göç etmiş bile olsalar, edindikleri taşınmazları koruyabileceklerinden, bu koruma kapsamında taşınmazlarını üçüncü kişiler tarafından işlettirebileceklerinden söz edilmektedir.(Şimşir, 1986, 368-370)

Berlin Antlaşması çok taraflı bir antlaşma olmasından ötürü, Bulgaristan sadece Osmanlı Devleti'ne karşı değil, antlaşmayı imzalayan diğer devletlere karşı da taahhüt altına girmiş oluyordu. Bunun yanı sıra, Antlaşmaya göre korumaya alınan değerler hukuki açıdan Bulgaristan Anayasasından üstün sayılacağından, bu değerlerin Bulgaristan Hukuk Sistemince içselleştirilip, kamu hukukunun merkezine oturtulması gerekiyordu. Berlin Antlaşmasının ardından yapılan Bulgaristan Anayasasının yapımına Osmanlı Devleti'nden temsilciler de katıldı. Şu kadar ki, II. Abdülhamit Prens Aleksandr'ın Prenslüğünü onaylarken, bu onayın yapılan Anayasada Müslüman-Türk azınlığın korunması şartına bağlı olduğunu belirtti. Her ne kadar Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nden koparılmak istense de, Osmanlı'nın yüzyıllar boyunca oturttuğu sistemin üzerine inşa edilen yeni devletin yöneticileri hala Osmanlı Devleti'nin bir şekilde güdümünde idiler. (Piroğlu, 1969)

Berlin Antlaşmasıyla, ulus devlet modeli anlamında vatandaşlık haklarına sahip olan Müslüman azınlık, yine de Bulgar topluluğunun zulmünden kendini kurtaramadı. İleriki bölümlerde inceleyeceğimiz üzere, Antlaşmanın yapıldığı yıl ve

ardındaki yıllarda Müslüman azınlığın büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti'nin topraklarına doğru aktılar.

2.1.2 İstanbul Protokolü Ve Sözleşmesi

İkinci Meşrutiyetin ilanı ardından Bosna Hersek'in Avusturya – Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhakı ile başlayan Balkanlarda dağılma sürecine, 22 Eylül 1908'de Bulgaristan'ın da katılmasıyla başlayan sürece müdahale edemeyen Osmanlı Devleti, Rusya'nın 93 Harbinden kalan savaş tazminatının bir kısmından feragat etmesi ile Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımaya razı oldu ve 19 Nisan 1909 tarihinde İstanbul'da imzalanan protokol ile Bulgaristan'ın bağımsızlığı onaylanmış oldu.(Erim, 1953,32) Bahsi geçen protokolün ikinci maddesinde, Müslüman – Türk azınlığın haklarını gösteren Sözleşmenin Protokolün ayrılmaz parçası olduğu belirtilmiş ve böylece Müslüman – Türk azınlığın hakları güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Sözleşmeye göre;

- Müftüler Baş müftüyü seçecekler, Baş müftü de İslami hükümler çerçevesinde müftülerin davranışlarını, dini kuruluşları⁴, İslam hayır kuruluşlarını ve bunların görevlileri ile mütevellilerini kontrol etmek ve denetim altında bulundurmaya yetkisine sahipti.
- Müftüler, vakıfların nezaret ve idaresiyle yükümlülerdi.
- Vakıfların iyi bakılıp korunacağı, zorunlu olmadıkça kamulaştırılmayacakları, eğer kamulaştırılmaları zorunlu ise bu işlemle ilgili

⁴ 20. Yy'in başlarında Bulgaristan'da eğitim ağırlıklı olarak dini eğitim olduğu için, bu kapsamda kurulan azınlık okulları da dini kuruluş olarak geçiyordu. Dolayısıyla eğitim kurumları da sözleşmede yer alan kapsamda Baş müftünün sorumluluk alanına girmektedirler.(Şimşir,1986,368-370)

bedelin ödeneceği ve bu bedelin ancak diğer vakıf binalarının tamirinde kullanılabilen hıküm altına alınmıştır.(Dayıoğlu,2005,91-93)

Daha çok dini kurumları ve vakıfları düzenlediği görülen sözleşmede, azınlığın negatif ve pozitif hakları 1879 Anayasasında bulunduğu için tekrarlanmasına gerek duyulmamıştır. Keza bu haklarla ilgili olarak Balkan Savaşlarının ardından imzalanan İstanbul Antlaşmasında düzenlemeler yapılacaktır. Çünkü İstanbul Antlaşmasıyla Bulgaristan Devleti'nin toprakları genişlemiş ve savaş sonucu kazandığı bu topraklarda yeni düzenlemelere gidilmesi gerekmişti.

2.1.3 İstanbul Barış Antlaşması

Osmanlı Devleti Balkan Savaşlarında mağlup olmasının ardından 1913 yılı içerisinde galip devletlerle barış antlaşması imzalamaya başladı. Bu devletlerden birisi olan Bulgaristan'la da 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul Barış Antlaşması imzalandı. Antlaşmanın yanı sıra beş tane de ek ihtiva ederek imza altına alınan sözleşmede, Türk – Müslüman azınlığı ilgilendiren şu maddeler de yer alıyorlardı:

- Balkan Savaşları sonucunda Bulgaristan'a katılan topraklardaki Türk-Müslüman nüfusun vatandaşlık hakları güvence altına alındı.
- Bulgaristan topraklarında yaşayan Bulgar vatandaşı Müslümanların tümünün Bulgar çoğunlukla aynı kişisel ve siyasal haklardan yararlanıp din ve vicdan ile ibadet ve ayin özgürlüklerine sahip olacakları ve ayinlerini aleni bir şekilde gerçekleştirebilecekleri, Müslüman gelenek ve göreneklerine saygı gösterileceği belirtildi.

- Azınlıkların kendi cemaat liderlerine tabi olacakları ve liderleriyle olan ilişkilerinde hiçbir zorluk çıkarılmayacağı hüküm altına alındı.
- Bulgaristan'a geçen topraklarda Bulgaristan'ın buraları ele geçirmeden önce konuyla ilgili olarak Osmanlı memurlarınca verilmiş olan resmi evrakların geçerli olacağı, bu yerlerdeki taşınmaz mallar üzerindeki tasarruf haklarının Osmanlı kanunlarınca verildiği ve belirlendiği biçimde sınırlamaya tabi olmayarak tanınacağı vurgulandı. Hatta Bulgaristan dışındakilerin de bu haklardan yararlanabileceği belirtildi.
- Yukarıdaki madde ile ilgili anlaşmazlık çıkması durumunda ise, tarafların konuyu Lahey'deki hakem heyetine götürebilecekleri belirtildi. Böylelikle Türk – Müslüman azınlığın hakları ilk defa uluslararası bir organın güvencesi altına alınmış oldu.(Erim,1953,457-466)

Ayrıntılarına girmeyeceğimiz İstanbul Barış Antlaşmasının iki numaralı ekini oluşturan “Müftülere Müteallik Mukavelename” ise 1909 tarihli İstanbul Protokolüne ekli olan sözleşmenin getirdiği düzenlemelerle paralel düzenlemeleri öngörmekteydi. Yalnız, burada konu daha ayrıntılı olarak ele alınmıştı.(Dayıoğlu,2005,95)

2.1.4 Neuilly Barış Antlaşması

Birinci Dünya Savaşından Almanya, Avusturya – Macaristan ve Osmanlı Devletiyle yaptığı ittifak sonucunda mağlup devlet olarak çıkan Bulgaristan Devleti, İtilaf devletleriyle ağır şartlar içeren barış antlaşması imzalamak zorunda bırakılmıştır. Bu gelişmelerin akışında, 27 Kasım 1919'da Neuilly Barış Antlaşması

imzalanmıştır. Antlaşmanın dikkat çekici noktası, tıpkı Berlin Antlaşmasında olduğu gibi, bu antlaşma hükümlerinin hiçbir şekilde Bulgar hukuk sistemince bertaraf edilemeyecek olmasıdır. Antlaşmada Türk – Müslüman azınlığı ilgilendiren maddelere bakacak olursak;

- Bulgaristan'ın doğum, milliyet, dil, ırk veya din ayrımı gözetmeksizin Bulgaristan'da yaşayan herkesin yaşamını ve özgürlüklerini tam ve eksiksiz olarak güvence altına alması taahhüt altına alınmıştır.
- Bulgaristan'da yaşayan herkesin kamu düzeni ve genel ahlakla ters düşmedikçe dini inançlarını, özel veya aleni olarak, yerine getirme haklarına sahip olduğu vurgulanmıştır.
- Tüm Bulgar vatandaşlarının ırk, din veya dil farkı gözetilmeksizin yasa önünde eşit olacakları ve aynı kişisel ve siyasal haklardan yararlanacakları belirtilmektedir.
- Irksal, dinsel veya dilsel azınlıklara mensup Bulgar vatandaşları hukuken ve fiilen diğer Bulgar vatandaşlarının yararlandıkları aynı muamele ve güvencelerden yararlanacaklardır. Özellikle, masrafları kendilerine ait olmak üzere, hayır kurumları, dini ve sosyal kuruluşlar, okullar ve diğer eğitim kurumları açmak, bunları yönetmek ve denetlemek ve buralarda serbestçe kendi anadillerini kullanıp dinlerini icra etmek bakımlarından eşit hakka sahip olacaklardır.
- Bulgaristan genel eğitim sistemi içerisinde, Bulgarcadan başka bir dil konuşan Bulgar vatandaşlarının önemli oranda yaşadıkları şehirlerde bunların çocuklarına ilkokullarda kendi anadillerinde eğitim verilmesi için gerekli olanakları sağlayacaklardır.

- Irksal, dinsel ve dilsel azınlıklara mensup Bulgar vatandaşlarının önemli oranlarda yaşadığı şehirlerde bu azınlıklara eğitim, din ve hayır işleri için devlet ve belediye bütçelerine adil oranda bir pay ayrılacaktır.

İmzalanan sözleşmedeki haklardan herhangi birisinin ihlali durumunda ise, Milletler Cemiyeti konseyinin herhangi bir üyesinin bu ihlalleri Cemiyete taşıyıp, yaptırım uygulanmasını talep etme hakkı bulunmaktaydı. Böylelikle, Bulgaristan Devleti, mağlup olarak çıktığı savaşın ardından, İtilaf Devletlerinin uydusu olarak oluşturulan Milletler Cemiyeti adlı uluslararası kuruluşun işlerine karışmasına göz yummak zorunda kalıyordu. (Dayıoğlu,2005)

2.1.5 Türkiye – Bulgaristan Dostluk Antlaşması

Lozan Barış Antlaşmasının ardından, iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerini yeniden kurmak ve öncelikli sorunları barışçıl temellerde çözmek için imzalanan dostluk antlaşması, Bulgaristan'daki Müslüman – Türk azınlığın temel statüsünü belirleyen antlaşma konumundadır. Günümüzde geçerliliğinin yitirip yitirmediği tartışma konusu antlaşma, özellikle göç konusunda yenilikler getirmektedir:

- İki hükümet, azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Barış Antlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Barış Antlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yararlandırmayı karşılıklı olarak yükümlendirmişlerdir.

- Neuilly ve Lozan Barış Antlaşmalarından herhangi birini imzalayan devletlerin azınlıklar konusunda sahip oldukları tüm hakları Bulgaristan Türkiye'ye Türkiye de Bulgaristan'a karşılıklı olarak tanır.
- Bağlı taraflar, Bulgaristan Türklerinin ve Türkiye Bulgarlarının isteğe bağlı göçlerine hiçbir engel çıkarılmamasını kabul etmişlerdir.
- Ayrıca 1912-1925 arası yapılan göçlerle oluşan uyrukluk sorunlarının çözümü için komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.
- Bulgaristan'a bağlanan yeni topraklarda daha önce edinilen hakların ve Osmanlı Devletinin yetkili makamlarınca verilen yargısal belgelerle resmi senetlerin, tersi yasal yoldan kanıtlanmadıkça, geçerli sayılacağı ifade edilmiştir.(Soysal,1989,245-257)

Özellikle göç konusunda Bulgaristan Devleti'nin büyük ihlaller yaptığı bu antlaşma, Zveno topluluğunun iktidarı ele geçirdiği 1933 yılına kadar uygulama alanı bulmuştur. Sonrasında ise, ağır ihlaller yaşanmış ve Bulgaristan'da azınlık meselesi, giderek küresel bir mesele haline gelmiştir.

2.1.6 1968 Göç Antlaşması

Komünist dönemin gelmesiyle birlikte göç yollarında meydana getirilen kısıtlamalar çerçevesinde sınırların kapatılması sonucunda, Bulgaristan Türklerinden göç etmek isteyenler büyük bir birikim oluşturmuş ve bu durum Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin elini kolunu bağlamaya başlamıştı. İleriki bölümlerde değineceğimiz, toplumu tek tipleştirme çabaları çerçevesinde Türk hükümetiyle yapılan göç görüşmelerinde uzun süre bir anlaşma sağlanamamış, ancak 24 Şubat

1968 tarihinde bir anlaşmaya varılarak, anlaşma kamuoyuna deklare edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada anlaşmanın bütün detaylarına yer verilmiştir. Açıklamaya göre;

- 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşları ile ailevi ve akrabalık bağları aşağıda gösterilen Türk asıllı Bulgar vatandaşları Türkiye'ye göç edebileceklerdir:
- 1) Karı, Koca 2) Ana, baba, büyük ana, büyük baba ve bunların ana ve babaları 3) Çocuklar, torunlar ve bunların eş ve çocukları 4) İşbu anlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşlerle ölü kız ve erkek kardeşlerin bekâr reşit ve gayri reşit çocukları.
- Bu kategorilere dâhil kimselerin tamamının Türkiye'ye göçü Nisan - Kasım ayları arasında gerçekleştirilecek ve bunların pasaport ve vize için müracaat şekli ve süreleri her iki ülkede de ilan edilecektir.
- Göçmenler, ev ve taşınır eşyalarıyla, ihracı yasak olmayan meslek ve sanat araç ve gereçlerini, herhangi bir ihraç vergisine tabi tutulmaksızın getirebileceklerdir.
- Göçmenler, göç etmeden önce gayri menkulleriyle hayvanlarını serbestçe tasfiye edebileceklerdir. Gayri menkul tasfiyesinin gerçekleşmesine, yetkili Bulgar makamları yardım edeceklerdir.
- Göçmenler, bahis konusu tasfiyeden mütevellit paralarla, Bulgaristan'dan ihracı ve Türkiye'ye ithali yasak olmayan malları satın alıp getirebileceklerdir. (Şimşir,1986,323-325)

Bulgaristan, çoğunluğu tarım sektöründe çalışan Türklerin göç etmesini istememekteydi. Ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalı olan ülkeden, bu sektörde büyük bir çıkış olması, zaten çok da iyi olmayan ekonomik koşulları içinden çıkılmaz bir hale sokabilirdi. Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti tarafında, Bulgaristan'a göre daha rahat bir durum sezilmekteydi. Gelecek olacak olan göçmenler serbest göçmen statüsünde olacaklarından, devletin bütçesine fazladan bir yük getirmeyecekler, bunun ötesinde ülkede sıkıntısı çekilen nitelikli işgücüne bir nebze de olsa ilaç olabileceklerdi. Bu nedenlerden ötürü, Bulgaristan göç kapsamının olabildiğinde kısıtlı tutulmasını talep ederken, Türkiye de göç kapsamını olabildiğince geniş tutmaya çalışıyordu. Bu ve bunun dışındaki birçok anlaşmazlık, göç anlaşmasına varılmasının süresini uzatmıştı.

2.2 Bulgaristan Türklerine Azınlık Statüsü Çerçevesinde Yapılan Uygulamalar(1878 – 1989)

Bulgaristan Prensiğinin kurulduğu 1878 yılından günümüze Bulgaristan yönetimlerinin ülkedeki Müslüman azınlıkla ilgili uygulamalarına bakıldığında, 1989 yılı sonlarında Bulgaristan'da sosyalist rejimin yıkılışından günümüze kadar olan dönem bir kenara bırakılırsa, sistemli bir şekilde süregelen baskıcı bir devlet politikasının uygulandığı görülmektedir. Bu dönem içerisinde, 1919-1923 Bulgaristan Çiftçi Partisi ve 1944-1947 Vatan Cephesi iktidarları dönemleri gibi azınlığa yönelik baskıcı uygulamaların çok azaldığı ve azınlığa çeşitli hakların tanındığı dönemler söz konusu olmuşsa da, Bulgaristan Prensiğinin kuruluşundan

itibaren Bulgaristan yönetimleri ana hedef olarak dilsel, kültürel ve etnik bakımlardan türdeş bir ulus – devlet yaratmaya yönelmişlerdir.(Dayıoğlu, 2005, 171)

Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik olarak kurulduğu yıllarda, ülkesinde azınlık konumunda bulunan Bulgarlar, zamanla Müslüman azınlık üzerindeki baskılarını arttırmış ve bunun sonucunda da etkisi altına girdikleri Alman Milliyetçiliğinin en fanatik tutumunu sergileyen Balkan Milliyetçiliğinin etkisiyle de Müslüman azınlığa karşı bazı uygulamalara girişmişleridir. Söz konusu milliyetçilik türüne baktığımızda ise, karşımıza ulus-devlet içindeki azınlık gruplarını baskı altına almaya eğilimli, saldırganlığa ve totaliter yönelimlere müsait bir üst yapı karşımıza çıkar. Bunun sonucunda da azınlık gruplarına yönelik çeşitli somut politikalar uygulanmaktadır. Zorunlu göçler, nüfus mübadeleleri ve hatta 1985-1989 yılları arasında yaşanan şiddet eğilimli olaylar örnek olarak gösterilebilir.

Bulgar yönetimleri dilsel, kültürel ve etnik bakımlardan türdeş bir ulus-devlet yaratma amacına ulaşmada en büyük engel olarak görülen azınlıklardan kurtulma, bunun için de ya asimilasyon politikaları uygulayarak onları çoğunluk içerisinde eritme ya da göç ettirme politikası izlemişlerdir.(Karpat, 2004)

2.2.1 Prenslik Dönemi

93 Harbini izleyen on yıllık dönem, Bulgaristan Türkleri için olumsuz koşulların çokluğunun yanı sıra savaşın etkilerinin silinememesinden ötürü zor bir dönem olarak kabul edilir. Savaş sırasında yaklaşık olarak bir milyon Müslüman'ın topraklarından zorla sökülüp atılmasını da göz önüne alırsak, önümüzdeki tablonun karamsarlığı daha net bir biçimde görülebilir.(Şimşir,1986,18) Bir yandan Bulgar

çetelerinin saldırılar, bir yandan da savaş sonrası olumsuz koşullar nedeniyle birçok azınlık mensubu yaşamını yitirirken, önemli bir kısmı da Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kaldı.(Dayıoğlu,2005,179) Fakat bu göçlere rağmen aşağıdaki tabloda da göreceğimiz üzere doğum oranlarından ötürü Bulgaristan'daki Müslüman ve Türk nüfusunda büyük çapta değişiklikler meydana gelmedi. (Şimşir,1986,19)

Sayım Yılları	Türk Nüfus	Müslüman Nüfus
1887	602.331	676.212
1892	569.728	643.258
1900	539.656	643.300
1905	505.439	603.084

Tablo 1 – Sayım Yıllarına Göre Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Nüfus(Şimşir,1986)

Göç etmeyip Bulgaristan'da kalanlar ise başta ekonomik zorluklar olmak üzere, pek çok sorunla karşılaştılar. Bu çerçevede, Bulgaristan yönetimi özellikle, eğitim, mülkiyet ve din alanlarında azınlığın hak ve özgürlüklerini ihlal eden kimi uygulamalarda bulundu. Yine de prenslik döneminin geri kalan yıllarında, Osmanlı Devleti'nin çabalarıyla da belirli alanlarda iyileşmeler görüldü.

Eğitim alanında, Bulgaristan Prensiğinin üzerine kurulduğu Tuna vilayetinin eski valisi olan Mithat Paşa'nın girişimleriyle yapılan çok sayıda okul 93 Harbi sırasında tahribata uğradı. Tahribata uğramayan okullar da azınlığın elinden alınarak başka amaçlar için kullanıldılar. Örneğin; savaş sonrasında Vidin kasabesindeki

rüştiye binası azınlığın elinden alınarak tiyatro ve balo salonuna dönüştürüldü. Bunun dışında, Pravadi kasabesindeki beş Türk okulundan dördü askeri kışla, biri de postane yapılırken, Balçık kasabesindeki azınlığa ait rüştiye binasıyla bir medreseye de Bulgar makamlarınca el konuldu.(Şimşir,1986)

Toplumsal yaşam alanında ise, azınlığın kendi vakıflarını, camilerini, mescitlerini ve türbelerini yönetmek üzere seçtikleri cemaat idare heyetleri, Müslüman-Türk azınlığın Bulgaristan'daki varlığının temelini oluşturmaktaydı. Fakat cemaat idareleri, Bulgar yönetiminin çıkarttığı hukuki normlarla yerel yönetimlere ve Din İşleri Bakanlığına sıkı sıkıya bağlanmış oldukları ve bu kurumların cemaat idareleri üzerinde neredeyse sınırsız bir denetim yetkisine sahip oldukları için cemaat heyetlerinin rahat hareket edebildiklerini söylemek gerçekten de zordu. Şu kadar ki, idare heyetinde oldukları malvarlığının tamir masrafları beş yüz Leva gibi ufak bir meblağı aştığı takdirde, yetki cemaat idaresinden çıkıyor ve bu masrafı gerçekleştirebilmek için Din İşleri Bakanlığında izin almak gerekiyordu.(Dayıoğlu,2005,191-193)

Cemaat idarelerinin dışında, Müftülük kurumu da Müslüman – Türk azınlığının lideri konumundaydı denilebilir. Vakıfları, camileri denetleyip idare etmekle mükellef olan müftüler, aynı zamanda Şer'i Mahkemelerin görev alanına giren miras, evlenme ve boşanma davalarında da görev alacaklardı. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Prensiğinin anlaşmasına göre, müftülerin halk tarafından seçilmesi lazım gelirken, bu anlaşmalara uymayan Bulgaristan tarafının keyfi uygulamaları sonucunda, Müftüler Bulgar yönetiminin atandığı kişilerden seçilmeye başlandı. Sonuç olarak kendi hukuki normlarına rağmen bu yönde karar alan Bulgar yönetimi,

dini örgütlenme alanında da Müslüman – Türk azınlığı sınırlamış oldu. Tabii ki de, bu sınırlamanın dini yaşama yansımaları olacaktı.

93 Harbinin ardından, camilere yönelik müdahaleler artarak devam ettiler. Yıkılan şehirlerin yeniden inşası sırasında, diğer Osmanlı eserlerinin yanı sıra camiler de kaldırılmaya çalışıldılar. Başta Sofya olmak üzere pek çok ilde camiler yıkılmaya başlandı. Savaş öncesinde Sofya’da kırk dört adet cami mevcut iken, 1902’ye gelindiğinde, günümüzde de ayakta duran, tek bir cami kaldı: Banyabaşı Camii.(Lütem,2000,109) Bu yıkımların dışında, kimi camiler de başka amaçlar için kullanılmak üzere kiralandılar ve azınlığın elinden çıktılar. Camiler dışında diğer tahrip edilen yerler de mezarlıklardı. Kimi mezarlıklar halk sağlığını tehdit ettiği gerekçesiyle tahrip edilirken, kimi mezarlıkların üstüne de kamunun başka ihtiyaçlarını karşılayan, tiyatro gibi, binalar inşa edildi. Mezarlıklardan çıkan mezar taşları da genellikle askeri kışlaların yapımında kullanıldılar. (Dayıoğlu,2005,202-203)

Azınlık mensuplarının ibadet özgürlüğü kısıtlandıktan sonra, din değiştirmeleri için baskı unsurları onlara uygulanmaya başlandı. Bu baskılar karşısında, gerek azınlıktan gerekse de Bab-ı Ali’den büyük tepki alan Bulgar yönetimi, 1880 yılında Din İşleri Bakanlığı aracılığı ile valilere gönderdiği genelge ile⁵, dinleri değiştirilen kişilerin, zorla Ortodoks Hıristiyanlarla evlendirilmişse, boşanmaları halinde ailelerine teslim edilmesi ve tekrardan Müslüman sayılmaları gerektiği kabul edildi. Yapılan düzenlemelerin hayli kısıtlı olmasından ötürü, gelen tepkiler dinmeyince 1905’te parlamento tarafından alınan karar çerçevesinde, Hıristiyanlık inancından ayrılmanın esaslarını düzenleyen bir yasa kabul edildi.

⁵ Genelgenin tam metni için bkz. Bilal N. Şimşir, Rumeli’den Türk Göçleri C. III. 1989, S.254-255

Yasaya göre, önceden Müslüman olan, ama daha sonra çeşitli nedenlerle Hıristiyanlığa geçen kişilerin Müslümanlığa yeniden dönebilmek amacıyla resmi görevlilere bir dilekçe ile başvurmaları gerekiyordu. Yapılan başvuru üzerine resmi görevliler dilekçe sahibi kişinin doğuştan Hıristiyan olup olmadığına bakıyor ve vardıkları sonucu yetkililere bildiriyorlardı. Eğer başvuru sahibi doğuştan Hıristiyan kabul edilirse, bu kişinin Müslüman olma isteği kabul görmüyordu. Böylelikle, Bulgar hukuk düzeninde dini inançlar serbest bırakılmış olarak gözükse bile, bir kişinin dinini değiştirebilmesinde son söz Bulgar makamlarına kalıyordu.(Turan,1998)

2.2.2 Krallık Dönemi

1909 İstanbul Protokolünden sonra bağımsızlığını tam olarak elde eden Bulgaristan, anılan protokole bağlı sözleşmeyle Müslüman – Türk azınlığına önemli haklar tanımasına rağmen, sanki bu metne imza koymamış gibi hareket etmeye başladı. Balkan Savaşlarına kadar Pomakların Hıristiyanlaştırılması projesini uygulamaya koyan Bulgar yönetimi, Balkan Savaşlarının ardından Osmanlı Hükümetinin protestolarına karşı koyamayarak, Pomakların hem dinlerini hem de değiştirdiği isimlerini iade etti. Ancak bu işlem Pomaklar için ne ilk ne de son olacaktı, zira günümüze kadar Bulgar yönetimleri pek çok defa Pomakların Hıristiyanlaştırılması için projeleri uygulamaya sokmuşlardır. Fakat yapılan bu pratiklerden elde edilen sonuç, Pomakların diğer Müslüman azınlığa göre dinlerine daha bağlı olmasından ibaret olmuştur.

Balkan Savaşlarının ardından patlak veren 1. Dünya Harbinde aynı saflarda yer alan Osmanlı Devletiyle Bulgaristan'ın, bu münasebetlerinden dolayı azınlıklar açısından zor bir dönem yaşanmamıştır. Barış döneminin gelmesiyle iş başına gelen Çiftçi Partisi iktidarında ise Müslüman – Türk azınlık en parlak yıllarını yaşamışlardır. Çiftçi partisinin oy topladığı kesimin ağırlıklı olarak tarım sektöründe çalışması, ülkenin ekonomisinin tarıma bağlı olması ve Türklerin tarım sektöründe önemli bir yere sahip olmaları dolayısıyla, sosyal demokrat olarak nitelendirebileceğimiz Çiftçi Partisi iktidarı Neuilly Barış Antlaşmasıyla azınlıklara karşı yerine getirmeyi taahhüt ettiği hakları adaletli bir biçimde dağıttı. Daha önceki dönemlerde okulları ellerinden alınan, dini kurumları yıkılıp yerle bir edilen Müslüman – Türk azınlığa, 1920 yılında çıkarılan Milli eğitim yasasıyla, hiç görmedikleri haklar tanınıyordu. Bu haklara bakacak olursak;

- Bulgaristan Türk okulları için ayrı bir başmüfettiş atanacaktır. Bunun öteki başmüfettişler gibi görev ve yetkileri olacaktır.
- Yirmiden fazla okulu bulunan Türk okul encümenlerine bir rüştiye ve bir ilkokul öğretmeni seçilecektir. Seçimi Türkler kendileri yapacaklardır.
- Türk okullarında Bulgarca öğrenim yapılması zorunluluğu ortadan kaldırılacaktır.
- Bulgar okulları gibi Türk okulları için de okul fonları oluşturulacak ve bu okullara emlak sahibi olma hakkı tanınacaktır.
- Programları, yönetmelikleri ve öğretmenleri resmi Bulgar okullarınıninkine uyan Türk okullarına da resmi okullar gibi yardım yapılacaktır.(Şimşir,1986,55-56)

Görüldüğü üzere Müslüman – Türk azınlığı neredeyse Bulgar toplulukla eğitim açısından aynı haklara sahip oluyordu. Aynı zamanda Türk okullarının sayısında da büyük miktarda artış meydana geldi.(Dayıoğlu,2005,233) Bu maddelerin yanına, okulların sorumluları olarak görülen Müftülerin de seçimle işbaşına geldiği ibaresini eklersek gerçekten de azınlık mensuplarının haklarının gözetildiği izlenimine ulaşabiliriz.

Çiftçi Partisi iktidarı yaklaşık dört yıl sürdükten sonra, 1923 yılında yapılan bir darbeyle sona erdi. Bu tarihten sonra 1989 yılına kadar başa geçen Bulgar yönetimleri, Müslüman – Türk azınlığa bir an olsun nefes aldırmadılar, tek uluslu bir devlet yaratma düşüncesi içerisinde, sürekli olarak azınlıkları ya asimilasyon politikalarına ya da göçlere maruz bıraktılar. 1930’lu yıllara kadar Bulgaristan’daki azınlıklardan bahsedildiği zaman genelde ülkedeki Müslümanlar ortak bir grup olarak değerlendirilirken, 1930’lu yıllardan sonra bu durum değişiklik göstermiştir. Bu değişiklikte Bulgar ve Türk milliyetçiliğinin gelişimi, Bulgarların asimilasyonist politikaları ve Türkiye’nin Bulgarların giriştikleri faaliyetlere yönelik tavırları etkili olmuştur. İslam dininin Bulgaristan’daki azınlıklar üzerinde yaratmış olduğu farklılaşmaya bir de Türk milliyetçiliğinin eklenmesi engellenmeye çalışılmıştır. (Tahir, 2008,5)

1923-1934 dönemi, azınlıklar açısından Çiftçi Partisi dönemi kadar rahat geçmese de askeri dikta yönetimi olan “Zveno” yönetimi iktidarı ele geçirince kadar, azınlıkların durumu en azından sabit konumda olarak nitelendirilebilirdi. Avrupa’da şovenist hareketlerin yükselmesiyle iktidara gelen askeri dikta rejimi, Müslüman – Türk azınlığı bertaraf etmek için çeşitli planları uygulamaya koydu.

Azınlık mensuplarını cahil bırakmayı düstur haline getiren Bulgar yönetimi, 1944'e gelindiğinde 1923'teki mevcut okulların dörtte üçünü kapatmış, Bulgar müfettişleri çeşitli gerekçeler öne sürerek özellikle şehir merkezlerinden uzakta bulunan köy okullarını kapatmış veya bu okulları Bulgar okuluna dönüştürmeyi uygun görmüşlerdir. Hâlihazırdaki modern eğitim sisteminin yerine dini ağırlıklı bir eğitim programı uygun görmüş, bu dönemde oluşan baskıların da etkisiyle genç nüfusun dörtte üçünden fazlası okuma yazma bilmez hale gelmişti. Zveno üyeleri, Bulgarlaştırma kampanyasına, İslam dininin Türklerin hayatında önemli bir yer edinmesi temelinde başlamıştır. Buradan hareketle, Türkler arasında İslami duyguları uyandırarak bu topluluğun kendini sadece bir Müslüman gibi hissetmesi için çalışmışlardır. Zveno'nun oluşturduğu bu faşist iktidar 1934 yılında yeni Türk harfleriyle eğitimi yasaklanmış ve eğitimde yeniden Arap harfleri kullanılmaya başlanmıştır. Vatan Cephesi hükümeti iktidara gelene kadar Bulgar yönetimlerinin Müslüman – Türk azınlığını cahil bırakma girişimlerini Teftiş komisyonunu 1937 tarihli raporunda öngördüğü önlemlerden de rahatlıkla anlayabiliriz. (Tahir, 2008, Dayıoğlu, 2005)

Şöyle ki;

- Krallık idaresindeki Türk azınlığın eğitimini mümkün olan en aşağı düzeyde bırakmak için bütün yasal tedbirler alınmalıdır.
- Türk azınlığı gençliğine bilgilerin en basiti verilmeli, Türk okullarında dini eğitime daha geniş yer verilmesine dikkat edilmelidir.
- Türk özel okullarına Bulgar öğretmenleri pedagojik amaçla değil, istihbarat amacıyla atanmalıdır.(Şimşir, 1986, 160)

Çiftçi partisi iktidarının ardından, Müslüman – Türk azınlık, sosyal hayatta da rahatsız edilmeye başlanmıştı. Dobruca ve Trakya adındaki silahlı örgütlerin tacizlerine maruz kalan azınlığa, özellikle 1933 yılından sonra daha büyük baskılar uygulanmaya başlandı, çünkü her ne kadar Bulgar yönetimi bu örgütleri kınıyor gibi görünse de⁶ fiiliyatta hiçbir engellemeyle karşılaşmaya bu örgütler, azınlık mensuplarının dövülmeleri, öldürülmeleri, müezzinlerin taşlanması, kadınların ırzlarına geçilmesi, camilere haç resimlerinin asılması, çeşme ve camilerin üzerindeki Türkçe yazıların silinip “Burası Bulgaristan’dır.” Yazılması, vb. olayları gerçekleştirmişlerdir.(Dayıoğlu,2005,259) Bir süre faaliyetlerine kısıtlama getirilmiş olsa bile, kısa süre içerisinde tekrardan faaliyete geçmesine izin verilen milliyetçi kuruluşlar, Bulgar makamlarının baskısını üstlerinden atıp, onların zımni desteğini de arkalarına alınca, Bulgar güvenlik güçleriyle koordineli biçimde gerçekleştirdikleri saldırılarda önemli oranda artış gözlemlendi.

Müslüman – Türk azınlığın din ve vicdan hürriyeti, Bulgaristan yönetiminin imza altına aldığı antlaşmalarla güvence altına alınmış olmasına rağmen, bu alanda da yönetimin tutarsız davranışları ve ihlallere göz yuman yapısı sonucunda pek çok defa engellemeye maruz kalmıştır. Özellikle cami ve mezarlıklara yapılan saldırılar, din ve vicdan hürriyetinin zedelenmesi bakımından örnek teşkil etmişlerdir. 1933 yılında Razgrad mezarlığının talan edilmesi ise gerek Müslüman- Türk azınlık arasında, gerekse de Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilinde infial yaşanmasına

⁶ Özellikle Trakya cemiyetinin faaliyetlerine karşı 1933 yılı içerisinde Türkiye’den gelen tepkiler üzerine Bulgaristan Başbakanı Muşanof Bulgaristan Parlamentosunda konuşurken ilgili şu açıklamayı yapmak durumunda kalmıştı:”Türkiye’deki dostlarımız Trakya komitasının son zamanlardaki akılsızca hareketlerine fazla gücünmüşlerdir. Bu beni fevkalade müteessir etti. Trakya komitasının bu akılsızca hareketleri bize kıymetli bir dostluğu kaybettirecek bir vaziyette olduğu için Bulgar hükümeti ve milleti bu komitaya en sonunda haddini bildirmek mecburiyetinde kalacaktır. (Cumhuriyet, 24 Kasım 1933)

sebepe olmuştur. Söz konusu olay, 14 Nisan 1933 tarihinde sayıları Bulgar ve Türk basınına göre on beş ila iki yüz arasında değişen saldırganlarca gerçekleştirilmiştir. Mezarlığı tahrip eden kalabalığın söz konusu eylemi Hıristiyanlarca kutsal sayılan bir günde gerçekleştirmeleri ve ellerinde kazma küreklerle mezarlığa gitmeleri olayın organize bir saldırı olduğunu göstermekteydi. Bu saldırının gerisinde ise, Razgrad Belediye Meclisinin 1929'da söz konusu mezarlığın kamulaştırılıp park haline getirilmesi yönünde bir karar alması, azınlığın ise bu kararı tanımayıp cenazelerini söz konusu mezarlığa gömmeye devam etmesi yatıyordu. Saldırının organize şekilde gerçekleşmesi ve olay sırasında saldırganlara güvenlik güçlerince herhangi bir müdahalede bulunulmaması, olayın Belediye Meclisinin aldığı kararı uygulamak üzere Bulgar yetkililerinin teşvikiyle gerçekleştirildiğini akla getiriyordu.(Cumhuriyet, 18-20-21 Nisan 1933)

Bu yapılanların dışında, azınlık mensuplarından olan Pomakların Hıristiyanlaştırılması çabalarını da göz ardı etmememiz gerekir. Bulgar yönetimleri ilk olarak Pomak köylerindeki camileri ya yıkıyorlar ya da kiliseye dönüştürüyorlardı, ikinci olarak köylere papaz göndererek Pomakları zorla vaftiz ettiriyorlardı, üçüncü olarak da vaftiz edilmiş Pomakları dini ayinlere katılmaya zorluyorlardı. Bu aşamaları yıllar boyunca Pomaklar üzerinde tekrar tekrar uygulayan Bulgar yönetimleri, 1912'den günümüze kadar Pomakları beş defa Bulgarlaştırmaya ve Hıristiyanlaştırmaya çalıştılar.(Dayıoğlu, 2005, 264-266)

2.2.3 Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Dönemi

Müslüman – Türk azınlığı iktidarının başında sevgiyle kucaklayan fakat Georgi Dimitrov'un BKP⁷'nin başına gelmesiyle iyi ilişkilerin bozulmaya başladığı dönemde, azınlık mensupları, isimlerinin değiştirilmesinden zorunlu göçe tabi tutulmaya, hatta şiddet unsuru içeren muamelelere maruz kaldılar.

9 Eylül 1944'te iktidarı kansasız bir biçimde ele geçiren komünistler, Vatan Cephesi iktidarının çatısı altında, yönetimdeki bütün kilit noktaları ellerinde tutarak 1948'e kadar olan süreçte yeni rejimin azınlıklarla ilgili olan yayın organı Işık(ardından ismi Yeni Işık olarak değiştirilmiştir.) aracılığıyla Müslüman – Türk azınlıkla olan ilişkilerini faşist dönemi kötölemenin üstüne temellendirilerek düzeltmeye çalışmışlardır. 1947 yılında BKP Merkez Komitesi temsilcisi Radenko Vidinski bu konferansta BKP'nin politikasının esaslarını “Türk nüfusun” kendi

⁷ Bulgaristan Komünist Partisi. Partinin kökeni 1903 yılında Sosyal Demokrat Parti'den ayrılarak kurulan Bulgaristan Sosyal Demokrat ve İşçi Partisi'ne dayanıyordu. Partinin lideri Dimitar Blagoev'di. Georgi Dimitrov da partinin önde gelenleri arasındaydı. Parti Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'na katılmasına karşı çıktı, Ekim Devrimi'ne yakınlık duydu ve 1919 yılında kurulan Komintern'e katıldı. Bundan sonra Bulgaristan Komünist Partisi olarak yeniden örgütlendi. Dimitrov partinin kuruluşundan 1949 yılındaki ölümüne kadar merkez komite üyesiydi. 1946-1949 arası devlet liderliği yapmıştı. 1938 yılında İşçi Partisi'yle birleşen parti Bulgar İşçi Partisi adını aldı. 1948 yılında Bulgar İşçileri Sosyal Demokrat partisiyle yaşanan birleşmeden sonra partinin adı Bulgar Komünist Partisi'ne dönüştü. Dimitrov'un ani ölümünden sonra partinin başına Vulko Çervenkov geçti. Katı bir Stalinist olan Çervenkov partiyi Moskova çizgisinde tuttu. 1948'de Kominform'a katılan parti Yugoslavya Komünist Partisi'nin ittifaktan atılması sonrasında Titocu olduğu ileri sürülen parti üyelerine karşı iç temizlik yaptı. Geniş çaplı tutuklamalar yaşandı. Stalin'in ölümünden bir yıl sonra 1954 Mart'ında Çervenkov görevinden alındı. 1954-1989 arası partiyi Todor Jivkov yönetti. Sovyetler Birliği'ne yakın olan Jivkov Nikita Kruşçev'in yerini Leonid Brejnev'e bırakmasından sonra da bu bağlılığını sürdürdü. 1980'li yıllarda parti ülkede yaşayan Türk azınlığa karşı asimilasyon politikaları nedeniyle uluslararası çapta eleştiriye uğradı. 1989'da Doğu Bloku'nu saran reform sürecinde Jivkov görevinden ayrılmak zorunda kaldı ve daha ılımlı bir çizgiye kayan parti 1990 yılında Marksizm-Leninizm çizgisinden vazgeçtiğini duyurdu ve adını Bulgar Sosyalist Partisi olarak değiştirerek Sosyalist Enternasyonal'e katıldı. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgar_Kom%C3%BCnist_Partisi)

varlığını koruması, devam ettirebilmesi, kendini özgür hissetmesi, “dini” ve “milli” kimliğini koruması için gerekli koşulları sağlamak olarak açılmıştır.(Tahir, 2008, 23) Fakat bu iyileşme döneminde dahi, Bulgaristan Parlamentosunda alınan kararlar, Türk okullarının devletleştirilmesi öngörülüyor. Böylelikle, 1946 yılına kadar özel okul statüsünde olan Türk okulları, artık Bulgar yönetimlerinin kontrolünde olacaktı. Müslüman – Türk azınlığı ise, okullarının devletleştirilmesine kesinlikle karşıydı. Bu okulları büyük zorluklar içerisinde yaşatmaya çalışan azınlık mensupları, devletleştirilinceye kadar bir şekilde yaşatmıştı. Okulların devletleştirilmesi demek, azınlığın gözünde bu okulların Bulgarlara kaptırılması demektir.(Şimşir, 1986, 191) Çıkarılan yasaya göre, okullardaki karar yetkisi Türklerden Bulgarlara geçmişti. Bundan böyle azınlık eğitimi Bulgarların inisiyatifinde olacaktı. Hatta Müslüman – Türk azınlığın statüsünün tanıyıp tanımamak bile Bulgar hükümetine bırakılmıştı. Bu gelişmelerin ışığında, Türk okullarının devletleştirilmesi, 1950-51 yılları arasında yaşanan göç dalgasının en önemli nedenlerinden bir tanesini teşkil ediyordu.(Şimşir, 1986, 193-195)

Diğer taraftan, çiftçilikle uğraşan azınlık mensupları kolhozların⁸ kurulmasıyla kendi topraklarında işçi pozisyonuna getirilmişler ve bu pozisyonda

⁸ SSCB'nde tarım sektöründe örgütlenen "kolektif tarımla" uğraşan birlikler olarak tanımlanırlar. Rusçada kolektif ekonomi ya da kooperatif anlamına gelmektedir. Toprağın mülkiyeti devlete ait olmakla beraber, 99 yıllığına sembolik bir rakamla köylüye kiraya verilir. Kolhoz üyelerine emeklerinin nicelik ve nitelikleri temel alınarak ödeme yapılırdı; emeğin niteliği mesleğe göre belirlenirdi. Kolhozlarda toprak, üretim araçları ve hayvanlar kolhozcu köylülerin kooperatif mülkiyetindeydi. Ancak kolhoz arazinin yanı sıra her kolhozcu ailesinin kendisine ait bahçesi, tarlası ve birkaç hayvanı bulunabilirdi. Üretim merkezi planda öngörülen hedefler göz önünde tutularak yapılırdı. Kolhoz ürünleri belirlenen fiyatlar üzerinden devlet kuruluşlarına satılırdı. Plan hedefinin üstünde gerçekleşen ya da aile topraklarında üretilen ürünler, arz-talep kuralına göre işleyen kolhoz pazarlarına satılırdı. Kolhozlar seçimle iş başına gelen bir büro tarafından yönetilirdi. Büro, bir yıl için kolhoz başkanı seçerdi. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin SSCB'nin 16. Uydusu olarak nitelendirildiği göz önüne alındığında, SSCB'deki mülkiyet uygulamasının aynı şekilde Bulgaristan'da uygulanması şartı olmaksızındır.(<http://tr.wikipedia.org/wiki/Kolhoz>)

kendilerine muadilleri olan Bulgarlardan daha az ücret ödenmesiyle, mülkiyetini kaybettikleri topraklar üzerinde adeta “serf” olarak çalıştırılmaya zorlanmışlardır. Bahsettiğimiz gibi, 1948’de azınlık politikasını değiştirmeye başlayan BKP, merkez komitesinde aldığı bir kararla Türk azınlığı ülkenin bir kurtarılması gereken verimsiz ve potansiyel güvensiz bir unsur ilan etti.(Dayıoğlu, 2005, 281) Aynı zamanda, azınlığın dinsel yaşamına müdahaleler de söz konusu oldu. Şalvar, başörtüsü ve fes gibi geleneksel kıyafetlerin yasaklanmaya başlanması, azınlık mensupları tarafından kendilerinin dini yaşamlarına müdahale edilmesi olarak algılanmıştır. Vatan Cephesi yöneticileri Türklerin dini vakıflara üyeliklerini ve bu vakıfların faaliyetlerini sakıncalı görmüşlerdir. Türklerin hayatında dinin ve imamların sahip olduğu yerin çok fazla olduğunu ve bunun da komünistlerin kurmak istediği düzene uymaması sebebiyle değiştirilmesini istemişlerdir. Buna göre dini kurumların mevcut koşullara paralel bir şekilde yeniden inşa edilmesi ve İslam dininin uygulaması konusunda değişikliklerin yapılması kabul edilmiştir. Bu doğrultuda Baş müftünün sadece dini konularla ilgilenmesini istemiştir. Sonuç belgesinde, önceki faşist yönetimle işbirliği yapan Baş müftü ve yardımcılarının uzaklaştırılması yolunda bir hüküm yer almıştır.(Tahir, 2008)

Komünistlerin rahatsız eden diğer bir konu da dinin Türklerin hayatında önemli bir yer tutması olmuştur. Bunu bertaraf etmek isteyen yönetim, 26 Nisan 1951 tarihli kararla okullardaki ihtiyari Kur’an eğitime son vermiş, eğitimin Türkçe yapılmasına ve Bulgarcanın da okutulmasını kararlaştırmıştır. Eğitimin dini unsurlardan arındırılarak laik temellere dayandırılması amaçlanmıştır(Tahir, 2008, 51) Türkler arasında İslam dinin etkilerine azaltarak Türk kimliğini zayıflatmaya çalışan BKP bunun için Türkçeyi kullanmak zorunda kalmıştır. Gerek Türkçe

eğitimin gerekse toplumsal manada Türkçenin kullanımının teşvik edilmesi Bulgarlarla Türkler arasındaki ayrılığı gözler önüne sermiştir. BKP'nin arzu ettiği gibi Türkler Bulgarlara ve önemli mevkilere sahip Türklere özenmemiş, bu durum da Bulgaristan koşullarında gelişen bir Türk kültürünü ortaya çıkarmıştır.

1948 yılında Dimitrov merkez komitesi toplantısında yaptığı bir konuşmada şu sözleri sarf etmiş ve azınlık mensuplarının iç göçe tabi tutulabileceğini ve bu göçün nedenlerini belirtmiştir:” Aramızda kalması kaydıyla sizinle eskiden beri devam eden büyük bir sorunu paylaşmak istiyorum. Bu sorun bizim güney sınırımızda Bulgar olmayan bir nüfusun yaşaması ile ilgili ve sürekli olarak bir hastalık gibi bize zarar veriyor. Parti ve hükümet olarak bize düşen görev, bu kişileri oradan alıp başka yere göç ettirmek ve yerine de bizim öz Bulgar nüfusumuzu yerleştirmektir. Ülkenin önemli şehirlerinde, Şumnu, Razgrad ve diğer yerlerde sadece Türklerin yaşadığı bölgeler mevcut. Azınlıklara tüm haklarını veren bizim rejimimiz döneminde müftüler ve ajanlar başkaldırmaya başladı; gençlerde Türk milliyetçiliği yükselişe geçti ve hepsi de yüzünü İstanbul ve Ankara'ya çevirmiş. Bu sorunu giderecek önlemleri almamız gerekiyor. Konunun 1948 yılı içinde halledilmesi gerekmektedir.” (Tahir, 2008, 30)BKP için iç göç ilk uygulama olmuş ve bunun sonuç vermemesi durumunda da Türkiye'ye göçün tartışılabilceği kabul edilmiştir.

Buna göre Temmuz 1948'de elli vagon Türk Rodoplar bölgesinden alınarak Dobruca'ya göçe zorlanmıştır. Ekim 1949'da yirmi sekiz tren dolusu Türk Zlatograd bölgesinden Bulgaristan'ın kuzeyine ve yine Eylül 1950'de altmış üç yük treni ile Krumovgrad alınan Türkler Razgrad ve Şumnu bölgelerine yerleştirilmiştir. (Tahir, 2008, 31) İç göç BKP yönetiminin istediği sonuçları vermemiş ve ileriki bölümlerde

daha ayrıntılı işleyeceğimiz 1950-51 göçünün temelleri bu şekilde atılmıştır. Bulgaristan'ın o günkü koşulları ve nüfusun farklı etnik yapısı bir amaç etrafında birleşme konusunu zorlu hale getirmiştir. Özellikle ülkenin en büyük azınlık grubu olarak Türkler bu sürecin önündeki en büyük engel olarak görmüşlerdir. Bu tarihten sonra, Bulgaristan'ın asimilasyon politikaları çevre ülkelerden büyük tepkiler gördüğü için, Bulgar yönetimi bir nebze de olsa yumuşama sürecine girmiş, Jivkov'un yönetime geldiği 1954 yılından itibaren azınlık mensupları üzerinde uygulanan asimilasyon politikaları artarak devam etmiştir.

Bu bağlamda, azınlıklar ile ilgili asıl politika, BKP merkez komitesi toplantısının Nisan 1956 tarihli oturumunda belirlenmiştir. Sözü geçen oturumda; azınlıkların Bulgar toplumu içerisinde asimile edilebilmeleri için, o güne kadar izlenen politikalarda değişiklik yapılması, bu çerçevede kesin bir biçimde ülkedeki azınlıklara, özellikle de Müslüman azınlığa mensup kişilerin isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi kararı alındı.(Dayıoğlu, 2005, 285) Bu kararın ardındaki amaç, Komünistlerin uyum politikası çerçevesinde, Müslümanların sosyal yapılarına, aile yapısına ve dinlerine tek hamlede darbe vurmaktı.

Bahsi geçen karar doğrultusunda, 1960 yılında nüfus yasasında yapılan değişiklikle, isteğe bağlı olarak Bulgar soyundan olmayan Bulgaristan vatandaşlarının isim ve soy isimlerini değiştirebilmeleri kabul edildi. Bu değişiklik için Bulgar ismi almak isteyen kişilerin nüfustaki kaydını yazılı bir başvuru ile değiştirmesi yeterli olacaktı. Böylece, bu tarihten sonraki yıllarda ülkedeki azınlıklara zorla isim değiştirme uygulamasının yasal dayanağı hazırlanmış oldu.(Şimşir,1986,346)

İktidarının ilk yıllarında Türkçeyi azınlıkları bir arada tutmak için bir alet olarak gören BKP yönetimi, azınlıkların kültürlerinin giderek derinlik kazanması ve homojen toplum anlayışlarından giderek uzaklaşılması sonucunda Türkçe eğitimi engellemek için bazı adımlar atılmaya başlandı. 1958 yılında alınan bir kararla, 1958/59 ders yılından itibaren Türk okullarıyla Bulgar okulları birleştirildi ve eğitim dilinin Bulgarca olması sağlandı. Türk okullarının kapatılması kararının ardından, Türkçe eğitim de yavaş yavaş azaltıldı ve 1974 yılında Türkçe eğitime tamamen son verildi.(Dayıoğlu, 2005, 286) Homojen toplum yaratmak için, tek dil – tek ulus sloganıyla hareket eden BKP yönetimi, Türkçenin milli eğitim sisteminden çıkarılmasıyla bu konuda ilk adımı atmış, izleyen yıllarda ise Türkçe konuşulmasını yasaklamaya varacak, bunun ötesinde Türkçe konuşan insanları hapishaneye atacak bir sürecin başlangıcını da sağlamış oluyordu.

Müslüman – Türklerin kültürleriyle bağlantısını kesen BKP yönetimi, sıradaki icraat olarak azınlık mensuplarının serbest olduklarını düşündüğü dini özgürlükleri kısıtlama konusunu ele aldı. Azınlığı bir arada tutan en önemli unsur olarak görülen din kurumuyla ilgili hangi değer varsa ona karşı sistematik bir saldırıya girişilmiştir.

Din kurumlarıyla alakalı olarak, rejim aleyhtarı davranışlarda buldukları gerekçesiyle, din eğitimi öğretmenleri ve imamlar tutuklanmış, sayılarında ciddi azaltmalara gidilmiştir. Bu azaltmaların sonucunda kuran kursları kapatılmış ve din derslerinin saatlerinde ciddi azalmalar meydana gelmiştir. Baskılar sadece okullarla sınırlı kalmamış, dini geleneklere de cephe alınarak, şalvar gibi giysilerin giyilmesi, dini bayramların kutlanması, ramazanda oruç tutulmasının, dini nikâhların

yasaklanması sağlanmış, ayrıca sünnetin sıhhi gerekçelerle engellemesi yoluna da gidilmiştir.(Dayıoğlu, 2005, 287)

Yekpare olarak görülen Müslüman – Türk azınlığın kökeniyle bağlantısının kesilmesinin ardından, azınlığın parçalar halinde daha kolay asimile olacağı fikrini benimseyen BKP yönetimi, bu yöndeki politikalarını sergilemeye başlamıştır. 1962 yılında politbüro tarafından alınan kararlar, Çingenerin, Tatarların ve Pomakların neden Türklüğe yakın durdukları belirlenmeye çalışıldı. Bu çerçevede, Müslümanlığın, Türk ve Arap isimleri taşımalarının, Türklerin propagandalarının etkisinde kalmalarının, 1948-52 döneminde Rodoplar’da yaşayan Pomakların Türklerin yoğun olarak yaşadıkları yerlere göç ettirilmelerinin, Türklerle yapılan evliliklerin ve askerlik hizmeti sırasında ayrı Müslüman birlikleri kurulmasının Müslüman Romanların, Pomakların ve Tatarların kendilerini Türk olarak tanıtmalarında en önemli etkenler olduğu belirlendi. Pomak, Tatar ve Çingenerin tartışıldığı bir zamanda gizli parti toplantılarının birinde Bulgaristan’ın kuzeyindeki Türklerle güneydeki Türklerin farklı etnik kökenlere sahip oldukları yönünde bir konu tartışılmıştır. Buna istinaden Deliorman, Gerlovo ve Aytos bölgelerinde yaşayan Türklerin etnik açıdan Bulgar oldukları belirtilmiştir. Böylece ilk etapta Türkleri kuzeydekiler ve güneydekiler şeklinde bölmeyi ardından da kuzeydekileri farklı oldukları için Bulgar ilan etmeyi planlamışlardır. Ayrıca farklı şehirlere kurulan müftülüklerle Müslümanlar arasında bölünmenin gerçekleşmesi için çalışılmıştır. Bundan sonra imam ve müftü kadroları devlete sadık olan kişiler tarafından doldurulmuştur. (Tahir, 2008, Dayıoğlu,2005, Şimşir, 1989)

1964 yılına geldiğinde Bulgarların Türklere yönelik politikası da tekrar değişikliğe uğramıştır. Bulgaristan’daki 800.000 Türkün ülke nüfusunun %9,5’ini

teşkil ettiğini belirten dönemin dışişleri bakanı İvan Beşev, nüfus artışının hızla devam ettiğini ve soruna göç yoluyla bir çözüm bulunması gerektiğini savunmuştur. Ekim 1963 Mart 1964 dönemi arasında Türkiye'ye göç dilekçesi vermiş olan Türklerin sayısı 383.358 olarak hesaplanmıştır. Bu tarihte Bulgar hükümeti vatandaşların yabancı temsilcilikleri ziyaret etmesini ve hatta yaklaşımlarını dahi yasaklamıştır. (Tahir, 2008, 74) Göç yolunun hem BKP yönetimince benimsenmesi hem de azınlığın göç konusunda bu kadar istekli olmasına rağmen, 1968 yılına kadar bu konuda somut bir adım atılamamıştır. Bulgar yönetiminin bu tavrını ekonomik nedenlere bağlamamız pek de yanlış olmaz, çünkü Bulgar yönetimi bir yandan azınlığın ülkelerindeki homojenliği bozmasından endişe duyarken diğer yandan da eğer tarım sektöründen büyük çapta işgücü çıkışı yaşanırsa ekonomik temelleri çok da sağlam olmayan ülkenin geleceğini tehlikeye düşüreceklerini düşünüyorlardı. Sonuç olarak, 1968 yılında uzun süren müzakereler sonucunda, Yakın Akraba Göçü olarak da bilinen göç anlaşması Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında parafe edilmiş ve 1969 yılından itibaren on yıllık bir süre için uygulamaya alınmıştır. Bahsettiğimiz paradokstan ötürü kapsamı çok dar tutulan bu göç, yine de beklentilerin üstünde sayıda kişinin Türkiye Cumhuriyetine göç etmesiyle sonlanmıştır.

Bir yandan göç devam ederken diğer yandan Bulgaristan yönetimi azınlıkları asimile etmek için yeni kararlar almış ve yeni uygulamalara başlamıştır. Göç anlaşmasının imzalanması üzerinden daha bir yıl geçmesine rağmen Bulgaristan yönetimi iç siyasetinde Türkiye istemediği için göç anlaşması sınırlarının dar tutulduğunu beyan etmiş ve 1969 yılında "Priobštavane" (bütünleşme, birleşme) adı altında kararlar alarak uygulamaya koymuştur. Bu kararda Türkler, Makedonlar,

Romenler, Arnavutlar ve diğerk azınlıklar kendi başlarına bırakılırsa ÷lkede istenilen birlik sağlanamayacak, sosyalizm ve komünizm zedelenecek ve bu ilerici sistemin getirdiğı haklardan eşit olarak yararlanılamayacak anlayışı hâkim olmuştur. Böylece, azınlıkları Bulgarlaştırma kararları ilk kez resmi ağızlarından açıkça dile getirilmiştir. 16 Haziran 1970 tarihinde Bulgaristan Komünist Partisi Türk azınlığın ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan gelişmesi için birtakım tedbirler almıştır. Fakat yine aynı yıl içerisinde, Bulgaristan yöneticileri Türk azınlığın yaşam koşullarını iyileştirmekle de amaçlarına ulaşamayacaklarını hissedince 17 Temmuz 1970 tarihinde 549 sayılı “Gizli Tedhiş ile Milliyet ve Din Değıştirme kararı” almıştır. (Yılmaz,2008,37-38)

BKP yönetiminin azınlıklarla ilgili tutumu, 1971 tarihli Bulgar Anayasasında da yansımaları buldu. 2. Dünya Harbinin ardından yapılan 1947 Bulgar Anayasasının aksine, Bulgarcanın zorunlu öğrenimi dışında Bulgar kökenli olmayan vatandaşların anadillerini öğrenme haklarının bulunduğu yönündeki düzenlemeden başka 1971 Bulgar Anayasasında azınlıklarla ilgili herhangi bir düzenlemeye yer verilmediğı gibi, azınlık kelimesi dahi kullanılmadı.1971 Bulgar Anayasasının kabul edilmesinin ardından, tek uluslu, tek dilli ve homojen kültürlü bir sosyalist devlet yaratma amacı kesin bir devlet politikası olarak belirlendi. Sonraki yıllarda gerçekleştirecekleri politikalara zemin hazırlaması açısından, hukuk kodeksinin bu yönde geliştirilmesi anlamında bir adım atılmış oldu.(Dayıoğlu, 2005, 290)

Anayasanın hazırlanmasının hemen ardından, Pomak azınlığa mensup yaklaşık iki yüz bin kişinin ismi zor kullanılarak değıştirilmiştir. Katılımcılarımızın aktardığına göre bu sayının yarısı Pomak diye nitelendirilen Türklerden oluşmaktaydı. Bulgaristan’daki etnik çeşitliliğı göz önünde tutup, aynı zamanda

azınlığın yaşadığı bazı bölgelerde iç içe geçmelerinden ötürü bazı karışıklıkların olabileceği kuşku götürmezken, yapılan asimilasyon politikasında iyi niyet aranmasının imkânı olmadığından, rakamlar katılımcılarımızın belirttiği kadar olmasa bile, belli sayıda Türk kökenli azınlığın da isimlerini bu kapsamda değiştirildiği tartışılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Pomaklar arasında dini vecibelerin yerine getirilmesi oranının yüksekliği Politbüro tarafından “uzay araştırmalarının yapıldığı bir çağda mistik uygulamaların devam etmesi çağ dışılıktır.” açıklamasıyla eleştirilmiştir. Bununla birlikte Türklerle gerçekleştirdikleri ibadetler, aynı camiye gitme ve çocukların sünnet edilmesi gibi konular da Türkleşmeye yol açan diğer nedenler olarak görülmüştür. Bu dini uygulamaların tamamı devlet tarafından gerici gelenekler olarak nitelendirilmiştir. Bu arada isim değişikliğinin nüfusun etnik homojenliğinin sağlamada etkili olması amacıyla tüm Pomak köylerindeki camiler kapatılmıştır. (Tahir, 2008, 77-79) Bulgaristan’da Pomak Türklerine karşı insanlıkla ve azınlık haklarıyla bağdaşmayacak bu vahşet sürüp giderken Türkiye olayları dünya basınından öğrenmiş ve sessiz kalmıştır. Hatta 1970 yılı kararlarının alınmasından hemen sonra 5-9 Ekim 1970 tarihinde Başbakan Süleyman Demirel Bulgaristan’ı ziyaret etmiş ve karşılıklı iyi niyet temennilerinde bulunulmuştur. 1968–1978 yılları arasında Pomaklara yapılanlara sessiz ve ilgisiz kalınması Bulgar yönetimine cesaret vermiş ve bu durum 1980’den sonra yaygınlaştırarak devam edecekleri Bulgarlaştırma politikasının âdeta provası olmuştur. (Yılmaz,2008,38-39)

İsim değiştirme politikasında, Pomaklar, Makedonlar, Tatarlar, Çingenele azınlıklar içerisinde küçük grupları temsil ederlerken, Türkler ise azınlığın

çoğunluğunu ve daha da önemlisi daha örgütlü kısmını temsil etmekteydiler. Bu nedenlerden ötürü, BKP yönetimi Türklerin isimlerini değiştirmeden önce diğer azınlık grupları üzerinde bir nevi prova yaparak, onların vereceği tepkileri ölçtü. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, azınlıkları parçalara bölme politikası uygulayan BKP, bunda başarıyı bir oranda da olsa sağlamıştır diyebiliriz. Çünkü hangi azınlık grubunun ismi değiştirilse, diğer azınlık grupları sıranın kendilerine geleceklerinden habersiz olarak “zaten onların kökeni Bulgar’dı” diyecek kadar rahat bir davranış sergilemişlerdir. Hatta Türkler arasında isim değiştirme uygulaması kuzeyde başladığında güneyde oturan Türkler bile “zaten onların kökeni Bulgar’dı” söylemini devam ettirmişler, sıranın kendilerine geldiğine ihtimal vermemişlerdir.

Olumlu gelişmelere rağmen BKP yönetimi ihtiyatı elden bırakmıyordu. 1970’li yılların ortalarında BKP Politbürosu tarafından oluşturulan özel bir komite, Türklerin Bulgarlaştırılması yönünde hangi adımların atılacağına dair bir çalışma başlattı. Yapılan çalışmaların sonucunda hazırlanan raporda, Türklerin asimile olabilmeleri için kültür seviyelerinin yükseltilmesi, azınlık arasında sosyalist değerlerin yaygınlaştırılması, azınlığın Bulgaristan’a entegre olmasını engelleyen dini engellerin kaldırılması gibi bir dizi önlemin alınmasından söz edildi. Her ne kadar komitenin sunduğu rapordaki öneriler BKP Politbürosunca benimsenmişse de bu önerilerin uygulanmayarak, doğrudan isim değiştirme yoluyla Bulgarlaştırma kampanyası başlatılması kararı alındı. BKP içinde etkili bir isim olan Atanasov, bir parti toplantısında Türklerin düşük eğitim seviyelerinin ve yaygın bir biçimde Türkçe konuşmalarının isim değiştirme uygulamasının önünde ciddi bir engel olduğundan bahsetmiştir. Buna dayanarak Atanasov, isim değiştirme kampanyasına karşı

herhangi bir direnişin “ silah veya kılıçla ortadan kaldırılacağını” belirtmiştir.(Dayıoğlu, 2005, 293-294) BKP politbürosunun bu yöndeki kararının ardından yaptığı ilk iş 1975 sayım sonuçlarını devlet sırrı ilan edip açıklamamak oldu. Anadille ve etnik kökenle ilgili soru formlarının da yer aldığı 1975 sayımında elde edilen sonuçların, homojen kültür yaratma çabasında BKP yönetimini bir basamak aşağıya düşüreceği kaygısı ön plana çıkmıştır. Zaten bir sonraki on yılda yapılan nüfus sayımında, homojen kültür yaratma çabalarına ket vurmamak için anadil ve etnik kökenle ilgili sorulara yer verilmemiştir ki, nüfus sayımının yapıldığı olan 1985’te ülkede sadece Bulgarlar olduğu iddia ediliyor ve Müslüman – Türk azınlıktan, daha önce de Pomaklar için kullanıldığı gibi, Müslümanlaştırılmış Bulgarlar olarak bahsediliyordu.

Aralık 1984’te uygulamaya konulan, “yeniden doğuş süreci” olarak adlandırılan isim değiştirme kampanyası sırasında yapılan uygulamaların gönüllü olduğu BKP yönetimi tarafından savunulurken, var olan gerçekler hiç de bu yönde değillerdi. Bulgaristan yönetimi asimilasyon politikasını uygulamaya kış aylarında başlamıştır. Komünist rejim gereği basın yönetimin kontrolü altında tutulmuştur. Asimilasyonun Türkiye ve dünyada duyulması istenmemiştir. Çünkü bundan önceki asimilasyonlar basında hemen hemen hiç yer almamıştır. Bu asimilasyonu da sessiz sedasız tamamlamak isteyen Bulgar yönetimi Türk ve dünya basınından asimilasyon yapılan bölgelere kimseyi almadığı gibi, Bulgaristan’da yaşayan Türklerin haberleşme özgürlüklerini de kısıtlamıştır. Bulgaristan Türklerinin Türkiye’de yaşayan yakınlarına yazdığı mektuplarla olayların yayılacağı düşünöldüğünden haberleşme özgürlüğü kısıtlanmıştır. Telefonla konuşmalarda araya operatörler girerek bilgi verenleri uyarmış, ya da konuşma kesilmiştir. Bunun yanında

Türkiye'ye mektup gönderilmesi de kısıtlanmıştır. Bulgaristan'da yaşayan akrabalarından bir aydan beri hiçbir şekilde haber alamadıklarını belirten Türkiye'deki göçmenler Türk yetkililerin suskun kalmalarından yakınmıştır. Bulgaristan ile iletişimin kesilmesini "Bu suskunluk bizi korkutuyor. Bizler, Bulgar zulmünün ne demek olduğunu çok iyi biliriz. Yakınlarımızın hayatından endişe ediyoruz" sözleriyle dile getirmişlerdir. (Yılmaz,2008,61-62) İsim değiştirme işlemleri, ölen veya ülkeden göç eden kişilerin isimlerinin yanı sıra, resmi evraklarda, hatta mezar taşlarında bulunan isimlerin değiştirilmesine ya da mezar taşlarının kırılmasına kadar geniş bir ölçüde uygulandı. İsimlerini değiştirmeyen Türkler, işlerinden çıkarılma, maaş alamama, bankalardan para çekememe, sağlık hizmetlerinden yararlandırılmama gibi yaptırımlarla karşı karşıya kaldılar. Türk ismi taşıyan hastaların hastanelerde muayene edilmemelerinin yanı sıra, eczanelerden ilaç temin etmeleri bile mümkün olmuyordu.(Milliyet, 18 Mart 1985) Aynı kapsamda, Türkçe olan coğrafya yerlerinin ve yerleşim bölgelerinin de isimleri değiştirilirken, isim değiştirme uygulamasına karşı çıkan ve Bulgar yönetimi tarafından belirlenen yasaklara uymayı reddeden Türkler uzun süreli hapis cezasına çarptırıldılar ve başta Belene Kampı olmak üzere çeşitli toplama kamplarına gönderildiler.(Dayıoğlu,2005,298-299)

Türlere karşı bir soykırım yapmakta ısrarlı görünen Bulgar yönetimi, nüfusu Bulgar nüfusa oranla büyük bir hızla artan Türkleri öldürmek veya kısırlaştırmak amacıyla aşilar yaptığına dair haberler Türk basınında yer almıştır. Konuyla ilgili olarak Halk Parti Genel Sekreteri Yılmaz Hastürk 1985 yılı Şubat ayında Trakya'daki temasları esnasında Çorlu'da Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenleriyle yaptığı bir toplantıda Bulgaristan'da bir yandan isim değiştirilerek Bulgarlaştırma

işlemi yapılırken, diğer taraftan da kadın ve kızlarda “Savenalette” kodlu tabletler kullanmaya zorlanarak normal hormonsal durumların değiştirilmesine çalışıldığını söylemiştir. Bu ilacın cinsel isteği azalttığını ve kısırlığa sebebiyet verdiği iddiasında bulunmuştur. Bu konuda Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletlere şikâyetler yapıldığını belirttikten sonra ayrıca sinir, hafıza ve zekâ hasletlerinde olumsuz etki yapan “Reserpin” adlı bir ilacın da Türk kadın ve kızlarına kullanmaları için baskılar yapıldığını belirtmiştir.(Yılmaz, 2008,60)

Yeniden Doğuş Sürecinin, bir başka yansıması olarak Türkçe konuşmak da yasaklandı. Beş Leva ile başlayan para cezaları zamanla yüz Levaya kadar arttırıldı. Para cezalarının yanında, iki yıla kadar hapis cezası da öngörüldü. Katılımcılarımızla yaptığımız görüşmelerde, birçoğu Türklerin yoğun olarak yaşadığı Kırcaali yöresinde oturmalarına rağmen yasağın faal bir biçimde gerçekleştirildiğini iletmişlerdir. Gerek evlerine gelen Bulgar misafirlerinden ötürü, gerekse de kamusal alanda karşılaştıkları Bulgarlardan ötürü huzursuz olan Türk halkı, kendi evinde bile rahatça Türkçe konuşamaz hale gelmişti. Katılımcılarımızdan birisi, ayda iki yüz Leva civarında bir ücret almasına rağmen, üç ay üst üste Türkçe konuştuğundan ötürü her ay ortalama yüz ellışer Leva para cezası ödediğini belirtmiş, hatta bir yerden sonra yaptırımların para cezalarıyla sınırlı kalmayıp, karakolda gözaltına alındığı sırada çeşitli işkencelere maruz kaldığını iletmiştir.

Yapılan baskılar bu alanlarla da sınırlı kalmamış, dini yaşam alanına da sert müdahaleler söz konusu olmuştur. Öncelikle bazı müftü ve imamlar tamamen BKP yönetimi tarafına çekilip, Baş müftü de dâhil olmak üzere, isim değiştirme kampanyasına destek vermişler, isim değiştirme kampanyasının BKP yönetiminin zoruyla değil, azınlığın gönüllülük temeli üzerindeki davranışlarıyla ilerlediklerini

belirtmişlerdir. BKP yönetimi tarafından her yıl ülkenin tanıtımı için yayınlanan yıllığın 1985 yılında yayınlanan nüshasında, Baş müftünün adı Miran Topçiyev olarak verilirken, kendisinin Türklerin değil, Bulgar Müslümanlarının Baş müftüsü olduğu belirtilmişti. Türk halkının atanmış din adamlarına fazla güveninin olmadığı bir ortamda yapılan bu hamleler, dini kurumlarla halkın arasındaki tüm bağları kopardı.(Dayıoğlu, 2005, 326-327) Bu arada isim değiştirme işlemleri sırasında birçok kişiye isimlerini değiştirdikleri takdirde dini uygulamalarında serbest olacakları sözü verilmiştir. Ancak çok geçmeden baskılar, bahsettiğimiz üzere, bu alana da kaymış ve Türklerin geleneksel giysileri çağdışı buldukları gerekçesiyle yasaklanmıştır. Kurban kesmek, şeker bayramında şeker toplamak ve cemaat halinde ibadet etmek yasaklanmıştır. Örneğin, 1986 yılındaki Kurban Bayramında, Bulgar güvenlik güçleri Kırcaali'nin bazı bölgelerinde ev ev dolaşarak buzdolaplarında kurban eti aramışlardır. Bu aramalar sonucunda evinde kurban eti bulundurduğu tespit edilen bir kişi 1 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.(Dayıoğlu, 2005, 355) Camiler resmi olanlar ve resmi olmayanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Resmi olanlarda hükümetin atadığı ve komünist ideolojiye hizmet eden imamlar bulunurken, resmi olmayanlarda ibadet cemaatin seçtiği kişi tarafından yönetilmiştir. Ayrıca resmi olmayan camilerin çoğu yıkılmış ve yıkılmayanlar ise Bulgaristan Müslümanları müzesine çevrilmiştir. Minarelerin üzerinde bulunan hilal şekli Türklük sembolü olarak görüldüğü için kaldırılmıştır. Bazı camilerde tütün deposu olarak kullanılmıştır. Zaten camilere gitmek için uzun bir mesafe kat edilmesinin dışında, sadece yaşlıların namazlara gitmelerine izin veriliyor, gençlerin camiye gitmeleri engelleniyor, gidenler taciz ediliyor ve namazlar sivil polislerin gözetiminde kılınıyorlardı. Türklerin dini açıdan hayal kırıklığına uğratan bir neden

de Bulgar-Türk karışık mezarlarının inşa edilmesidir. Devlet ölen Türklerin defin işlemlerinin Hıristiyan geleneklerine göre tabutla yapılmasını emretmiş ve kefenli defin işlemini yasaklamıştır. Buna çare olarak da Türkler gündüz tabutla gömdükleri yakınlarının mezarlarını gece açarak yeniden kefenli defin töreni gerçekleştirmişlerdir. Çocukların sünnet edilmesi vahşice bir davranış olarak görüldüğü gerekçesiyle yasaklanmıştır. Dini kitapların basılması, alenen gösterilmesi, dini nikâh kısılması kutsal günler ve bayramların kutlanması da yasaklar listesine dâhil edilmiştir. Birkaç ay sonra çocukların sünnet edilmesine yönelik işlemlerin sadece hastaneler tarafından yapılabileceği açıklanmış ve Bulgar yönetimi uluslararası alanda zor durumda kalmamak için bu kararı toplumun sağlık koşullarının iyileşmesi nedeniyle aldığını açıklamıştır. Ancak hastanelere başvuran ailelere çocuklarını sünnet ettirme izni verilmediği gibi bu aileler gizli servisin takibine alınmıştır. Tehditler yoluyla ailelere çocuklarını sünnet ettirmeleri durumunda hapse atılacakları, üç yıldan beş yıla kadar hapis cezasının yanı sıra bin Levaya kadar da para cezasına çarptırılacakları bildirilmiştir.(Tahir, 2008, 94-95)

Sünnetin yanında, BKP yönetimi oruç tutulmasına karşı olarak da bir kampanya yürütüyordu. Yapılan resmi açıklamalarda modernleşmenin gereklerine aykırı bir uygulama olarak değerlendirilen oruç tutmanın yıkıcı boş bir inançtan başka bir şey olmadığı, başıkklık sistemini zayıflatıp insan sağlığını tehdit ettiği, ekim ve hasat zamanlarında oruç tutulmasının iş verimini düşürdüğü ve ülkeye büyük ekonomik zararlar verdiği iddia edildi. BKP'nin yayın organında yer alan bu görüşler, özellikle Ramazan ayında ve genç kesime yönelik olarak dile getiriliyordu.(Dayıoğlu, 2005, 354)

Bu baskıların dışında, Türklerin yaşadığı yerlerde okul çağındaki bazı çocuklar ailelerinden alınarak Bulgarların yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki yatılı okullara gönderildiler. Yapılan baskılara karşılık, Türkler giderek kültürel, dini ve milli değerlerine daha fazla sarıldılar. Korunma içgüdüleriyle hareket eden Türk azınlık, ileride HÖH' ün temelini oluşturacak olan Bulgaristan'da Türk Milli Kurtuluş Hareketi adlı gizli bir örgüt kurdu. Örgütün amacı, BKP yönetiminin asimilasyon uygulamalarına karşı direnmeye ve etnik kimliğe sahip çıkmaya yönelikti. Aralık 1985'te hazırlanan Bulgaristan'da Türk Milli Kurtuluş Hareketi'nin programı örgütün amacına uygun olarak düzenlenmiş ve altı bölümden oluşturulmuştu. Bu programda;

- Birinci bölümde, son 20 yıldır Bulgaristan yönetimleri tarafından sürdürülen asimilasyon uygulamaları sonucunda Türk halkının milli bilincinin erimeye başladığı, bu durumun ortadan kaldırılması için güvenli bir siyasal ve sosyal ortamın yaratılması gerektiği vurgulandı.
- İkinci bölümde, isim değiştirme uygulamasına son verecek tepkilerin gösterilmesi ve azınlığın hak ve özgürlüklerinin iade edilmesine yönelik mücadelenin başlatılması, bu konuda bir başarı sağlanamaması halinde nihai hedef olarak Türkiye'ye göç edilmesi gerektiği belirtildi.
- Üçüncü bölümde, BKP yönetimine karşı mücadelenin dinsel, siyasal ve ekonomik araçlarla sürdürüleceği açıklandı. Buna göre, milli kimliği koruyan ve destekleyen dinsel faaliyetlere özel bir önem verilmesi gerektiği vurgulandıktan sonra, siyasal mücadele yöntemleri olarak kitlesel mücadelenin önlenmesi, Türklerin gelenekleri ve eğitimleri ile Türkçenin zenginleştirilerek geliştirilmesi, Türk köylerine atanan Bulgar öğretmenlerin

faaliyetlerinin engellenmesi, toplama kamplarında tutulan Türklerin ailelerine yardım toplanması, öldürülen kişilerle ilgili bilgi edinilmesi, tutuklananların serbest bırakılması için kitlesel gösterilerin düzenlenmesi, azınlığın çıkarlarına ihanet edenlerle örgütün faaliyetlerini engelleyenlerin cezalandırılması gibi önlemler gündeme getirildi.

- Dördüncü bölümde, örgütlenme modeline yer verilerek, Türklerin yoğunluklu olarak yaşadığı bölgelerde örgütlenmenin öncelikli olacağı dile getirildi.
- Beşinci bölümde, Bulgaristan'da Türk Milli Kurtuluş Hareketi'nin terör örgütü olmadığı ve böyle nitelendirilemeyeceği vurgulandı.
- Son bölümde ise, Bulgaristan'da Türk Milli Kurtuluş Hareketi'nin gelir kaynaklarının üye aidatlarından ve bağışlardan ibaret olacağı belirtildi.(Dayıoğlu, 2005, 329-330)

Bulgaristan genelinde gizlice teşkilatlanmış örgütün önde gelenlerinin 1985 sonu ve 1986 başlarında tutuklanmalarının ardından aynı yıl yapılan yargılamalarda çeşitli cezalar almaları, bir anlamda örgütün kurumsal faaliyetlerinin son bulması anlamına gelse de diğer yandan da azınlığın örgütlenmesi ve direnci açısından 1989 yılında yapılan gösterilerin temelini oluşturdukları söylenebilir. Örgütlenmenin dışında baskılara dayanamayan Türkler, Anavatanlarına göç için giderek daha sabırsız hale geliyorlardı. Hali hazırda göç yasaklayan BKP yönetimi Türkiye'ye göç düşüncesini yok etmek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni bir göç anlaşması ümitlerini yok etmek için, Türklere Türkiye'de akrabam yoktur ve Türkiye'ye gitmek istemiyorum ibarelerini taşıyan bazı belgeler zorla imzalatılmıştır. (Dayıoğlu, 2005, 299)

Mart 1985'te tamamlanan İsim Değiştirme Kampanyasının sonucunda kimi kaynaklara göre 750.000, kimi kaynaklara göre ise 850.000 civarında Türk soylu Bulgaristan vatandaşının ismi Bulgar isimleriyle değiştirilmiştir. 9 Aralık 1984'ün sonunda, tüm ülkede adları değiştirilenlerin sayısı 33.129' idi. 9 günde bu çapta bir isim değişikliğine gidilmesi ve bu verinin Bulgaristan İçişleri Bakanlığı'nın resmi kayıtlarında yer alması, bahsedilen rakamların çok da farazi olmadıklarını ortaya koymaktadır. Bu sayının belirtilmesinin yanı sıra, aynı günün protokolünde İçişleri Bakanı'nın talimatı kayıtlıdır. Buna göre; tüm illerde, il güvenlik makamlarının başkanları ve yine il komünist partisinin başkanlarının yardımıyla tüm Türklerin adlarının Bulgar adıyla değiştirilmesi zorunlu tutulmuştur. (Tahir, 2008,45) Yeniden Doğu Sürecinin tamamlanmasının ardından, BKP yönetimi, Bulgaristan'ın tek uluslu homojen bir devlet olduğunu ilan etti. Ülkedeki Müslüman – Türk azınlığın varlığını yadsıyan Bulgaristan yönetimi ülkede azınlık olarak yalnızca küçük bir nüfusu oluşturan Ermenilerle Yahudilerin bulunduğunu açıkladı. (Dayıoğlu, 2005, 300-301)

Yeniden Doğu süreci kapsamında yapılan baskılar şiddetini arttırarak Mayıs 1989'a kadar devam ettirildiler. Bu dönemde göç fikri, gittikçe güçlenen bir düşünce, bir özlem haline geldi. Müslüman – Türk azınlık için Türkiye Cumhuriyeti baskılardan kaçış için tek yol olarak görülmekteydi. Bulgaristan'da Türk Milli Kurtuluş Hareketi'nin programında da eğer ki azınlıklara yapılan baskılar son bulmazsa, kurtuluş olarak Türkiye'ye göç öngörülmekteydi. 1989 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde Mihail Gorbaçov önderliğinde yaşanan sosyalizmin çözülme döneminin Bulgaristan'a da yansımaları görülünce, Müslüman – Türk azınlık için beliren ümitler, azınlığın örgütlenmesi sonucunda ileriki

bölümlerde daha detaylı olarak inceleyeceğimiz 1989 göçü meydana geldi ve çok kısa bir süre içerisinde 300.000'den fazla Türk asıllı Bulgaristan vatandaşı sınırı yığıldı. Yapılan bu göç hamlesi de BKP yönetiminin sonunu getirecek süreci durduramadı ve Tudor Jivkov idaresindeki BKP yönetimi 10 Kasım 1989'da görevden uzaklaştırıldılar.

Bölüm 3 - Göçmen Olmanın Bilincinin Kavranması Ve Bu Kapsamda Bulgaristan Türklerinin Yaşadıkları Deneyimler

Göç, insanın yaşadığı topraklardan belli nedenlerden ötürü başka topraklara akması olarak tanımlanabilecek bir hareket olarak ifade edilebilir. Bu hareket toplumsal olabileceği gibi bireysel de olabilmektedir. İster bireysel isterse de toplumsal olarak gerçekleşmiş olsun, göç sosyoloji bilim dalının ilgi alanına girmektedir. Göç sonucunda yer değiştiren insan veya insanların hem geride bıraktığı topraklar üzerinde hem de yeni yerleştikleri topraklar üzerinde toplumlarda, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda bir etki yarattıkları şüphe götürmez bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, sosyolojik bir vakıa olarak tanımlayabileceğimiz göç, özellikle Bulgaristan Türklerinin gerçekleştirdiği gibi sistematik bir halde süreklilik arz edip, büyük sayıda insan gruplarının yer değiştirmesi haline geldiğinde ise, pek çok bakımdan sosyolojik araştırmalara konu olabilmektedir. 1878'den günümüze kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç bahsettiğimiz gibi süreklilik arz etmiş, süreklilik arz etmeyip özellikle Bulgaristan tarafınca yasaklanan dönemlerin ardından yaşanan birikimler çerçevesinde, suyla dolan bir barajın kapaklarının bu birikimle açılması misali, yüz binlerle ifade edilen sayılarda insanlar, çok zor şartlarda ve çok kısa süreler içerisinde göç ettirilmişler, bir anlamda göçe zorlanmışlardır. Bu zorlanmanın yarattığı travmalar gerek Bulgaristan'da gerekse de Türkiye'de hissedilmiş, bahsi geçen ülkelerin hem ekonomik hem de kültürel haritalarında değişimler meydana getirmiştir. Öncelikle sosyolojik vakıa olarak baktığımız Bulgaristan Türklerinin yaşadığı göçlerin kuramsal çerçevesini çizmeye çalıştıktan sonra, göçlerin sürekli olduğundan söz etsek de yapılan yasaklamalar sonucunda oluşan birikimlerin eritilmesiyle yaşanan,

1950-1951, 1968-1978 ve tabii ki konumuzun mihenk taşı oluşturduğu ve 20. Yy'ın ikinci yarısında yaşanan en büyük zulüm olarak nitelendirebileceğimiz 1989 göçlerinden bahsedilecektir.

3.1 Bulgaristan Türklerinin Yaşadığı Göçlerin Kuramsal Çerçevesi

Pek çok göç kuramı, ekonomik temelli olup tarihsel perspektiften kopuk, zaman olarak donuk bir yaklaşımı benimsemektedir. Oysaki göç olgusu sosyal zemini bağlamında hiçbir şekilde tarihsel perspektiften koparılamayacak ve gerçekleşen herhangi bir göçün zaman, mekân ilişkisi göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Her göçün bir karakteristiği vardır. Bu nedenle bir yandan her göç kendi yapısı içerisinde incelenirken, diğer yandan da disiplinler arası bir yaklaşım kullanılmalıdır. Özellikle günümüzde yaşanmakta olan göç hareketleri birçok faktörün etkisinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu faktörlerin yarattığı etkiler, göç ve göçmen ilişkisi çerçevesinde geniş bir bakış açısı gerektirmektedir. Bu bakış açısı, bünyesinde disiplinler arası ve diyakronik yaklaşımı barındırmalıdır. Buradan hareketle her bir göç olayı kendi içerisinde farklı boyutlarıyla ele alınırken, aynı zamanda da tarih içinde yaşanmış farklı olay ve olgularla ilişkilendirilerek analiz edilmesinin gerekli olduğu da söylenebilir. Bu çerçevede Bulgaristan Türklerinin göçlerine uygun bir model olarak gördüğümüz, ağ kuramı gerek göçe, gerekse de göçmene yaklaşımıyla diğer kuramlardan farklılık göstermektedir. İlişkiler ağı kuramının temelini; göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları, aynı zamanda göç alan ülke ile göç veren ülke arasında da kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu

ağların, süre giden karşılıklı göçler üzerine olan etkisi oluşturmaktadır. (Yalçın, 2004, 44-47)

Bu ağlar hemen her tür sosyal temele ve değişkene bağlı olarak kurulmuş, güçlü ve zayıf ağlar olabilir. “Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır.” (Abadan-Unat, 2002, 18). Ağ kuramının işleyişi şu şekilde gerçekleşmektedir: “Öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplumları birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar ve bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hal alır.” (Yalçın, 2004, 50)

Yapılan bu tanımlamalarda kullanılan ölçütlere ek olarak, ekonomik ve siyasi bağlar da göz önüne alınmalıdır. Kurulan ilişki ağları, zaman içerisinde her iki ülkede katmanlaşırken farklı boyutlara da kaymaktadır. Bu çerçevede, kurama göre asıl üzerinde durulması gereken konu, hem ağın içeriği hem de ağın kurulmuş olmasıdır. Fakat burada önemli olan nokta, ağın içeriğinden ziyade ağın varlığıdır. Çünkü kurulan ağın içeriği daha sonra kendini geliştirerek farklı alanlara kaymakta ve ağ giderek daha karmaşık hale gelmektedir. Gerek Bulgaristan’da gerekse Türkiye’de bulunan göçmen topluluk, çok zor zamanlardan geçmelerine rağmen, şu anda Bulgaristan nezdinde ülkenin üçüncü büyük partisine sahip bir örgütü oluşturmuş, Türkiye’de ise göçmen olan pek çok kişi çeşitli siyasal görüşlere sahip

partilerden milletvekili olmuş, hatta Mecliste İç İşleri Komisyonu Başkanlığı gibi önemli görevlere dahi yükselmişlerdir.⁹

Burada vurgulanması gereken bir diğer nokta da, göçmen ağının varlığının göçü destekleyip, potansiyel göçmenleri göç için olumlu etkilemesidir. Kurulan ilişkiler ağı sayesinde göçün gerek ekonomik maliyeti, gerekse de sosyal maliyeti hayli düşmektedir. Göç edilen ülkedeki göçmen ağlarının varlığı sayesinde ekonomik yükler, yardımlaşma mekanizmaları ve bürokratik olayların hızlandırılmasıyla azalmaktadır. Yine aynı yardımlaşma mekanizmaları ve yeni gelen kişilerin yalnızlık hissinden kurtulmalarıyla sosyal maliyette de bir düşüş yaşanmaktadır. (Çağlayan, 2007, 230) Yakın Akrafa göçü olarak bilinen 1968-1978 yılları arasını kapsayan göç dalgasında, gerek göçmenlerin serbest göçmen olarak gelip Türkiye Cumhuriyeti Devletine iskân anlamında bir yük getirmemeleri, gerekse de daha önce gelmiş göçmenlerin yakın akrabalarının göçmen olarak gelmeleri sonucunda yakın akraba göçünün sosyal ve ekonomik maliyeti 1950-51 ve 1989 göçlerine göre hayli az olmuştur. Sonuç olarak kurulan ağla yaşanan ve süre giden göç arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Ağın göçmenlerin sosyal uyumuna yönelik etkilerine

⁹ Tefik Ziyaeddin Akbulut, 12 Nisan 1949 Bulgaristan-Kırcaali'de doğdu. Babasının adı Tefik, annesinin adı Adile'dir. İlk, orta ve lise tahsilini Tekirdağ ilinde tamamlayarak, 1968 yılında Namık Kemal Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine girerek, bu fakülteyi 1972 yılında bitirdi. 1973 yılında Mülki İdare Amirliği mesleğine intisap ederek, Erzurum Kaymakam Adayı olarak göreve başladı. 1976 yılında, Kaymakamlık Kursunu başarıyla tamamlayarak, sırasıyla Zonguldak - Ulus, Konya - Cihanbeyli, Isparta - Atabey, Artvin- Şavşat, Denizli -Çivril, Antalya - Elmalı Kaymakamlıklarında bulundu. 1985 yılında İçişleri Bakanlığı Mülkiye Müfettişliğine atandı. Mülkiye Başmüfettişliği görevi esnasında İçişleri Bakan Danışmanlığı, Bakanlık Genel Sekreterliği görevlerinde bulundu. 1990 yılında Şanlıurfa Valiliğine atanarak, bu ilde 6 yıl görev yaptı. 1996 yılında Konya Valiliğine atandı. 1997 yılında Merkez Valiliğine getirildi. 2000 yılında kendi isteği ile emekli olduktan sonra ABD'de araştırma ve yabancı dil geliştirme çalışmalarında bulundu. TBMM 22. Dönem Tekirdağ AK Parti Milletvekili olarak seçildi ve TBMM İçişleri Komisyonu Başkanı olarak görev yaptı. Halen TBMM 23. Dönem Tekirdağ AK Parti Milletvekili olarak görev yapmaktadır. 23. Dönemde İçişleri Komisyonu Başkanlığı görevine yeniden seçildi.

bakıldığında, hem olumlu hem de olumsuz yanları görülmektedir. Göçmen ağının varlığının, yeni gelen göçmenin sosyal uyumunu kolaylaştırdığı açıktır; fakat bazı durumlar ve örnekler bunun tam tersinin de mümkün olduğunu göstermektedir. Göçmen ilişki ağları ve var olan bu sosyal ağların içeriği sayesinde, göç edilen yeni ülkedeki hayata göçmenlerin yumuşak bir geçişi ve uyumu söz konusudur. Ortaya konmaya çalışılan bu etkilerin yanında, göçmen ağlarıyla birlikte geliştirilen bazı değerler, göçmenleri ve göçmen ailelerini de etkilemektedir. Yaşanan bu etkilerden bir tanesi de, göçle gelinen ülkede göçmen ailelerinin var olan ataerkil aile formasyonlarında belli kırılmaların gözlenmesidir. Katılımcılarımızla yaptığımız görüşmelerde Bulgaristan'da yaşarken özellikle köy veya kasabalarda yaşayanlarda üç kuşak aile bireylerinin toplu olarak aynı çatı altında yaşadıkları görülmektedir. Çekirdek aile kavramı, günümüzün anlamından çok daha geniş bir biçimde uygulanmaktadır. Oysaki göçmenler Türkiye'ye geldikten sonra hemen hemen hepsi ayrı hanelere çıkmışlar, hatta göçmen olarak gelenlerin çocukları olan bir sonraki neslin çoğu okumak için ailelerinden uzaklaşmışlar ve çekirdek aile kavramı göçmenler arasında da günümüzdeki kullanımına gayet yaklaşmış bir biçimde tezahür etmiştir. “Buna göre denilebilir ki, göçün oluşturduğu ilişkiler ağları sadece göçmene destek hizmeti vermekle kalmıyor, aynı zamanda toplumsal rollerin yeniden üretimini sağlıyor” (Abadan Unat, 2002, 19). Göçmen ağının göçmenler üzerindeki bir diğer etkisiyse, içinde buldukları toplumdan yalıtma, kendi grubunun içine kapanmadır. Ağın varlığı sayesinde tüm ihtiyaçlarını kendi grubu içerisinde karşılayan yeni göçmen kişiler, daha çok kendi grubunun içine kapanmakta ve göç ettiği ülkedeki halkla temastan kaçınmaktadır. Katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde elde ettiğimiz izlenimlere göre, göçmen kahvehanelerinin

göçmen lokallerinin göçmen mahallelerinin ayrı olduğunu görmekteyiz. Zaten sorularımızın içinde yer alan “göçmenlerle ilişkileriniz nasıldır” sorusuna verilen cevap ağırlıklı olarak çok sıkı olmuştur. Yine sorularımızın içinde yerel halk ve göçmenler diye bir ayrıma da gidilmiş, kendileri en aşağı yirmi iki yıldan beri Türkiye’de yaşamalarına rağmen, “biz de artık buranın yerlisi olduk” tarzında sorumuza karşı çıkış yaşanmamış, katılımcıların hepsi yerli halkla göçmenlerin ayrı gruplar olduğu varsayımını öncül olarak kabul ettiğimiz şablona reaksiyon göstermeyerek sorumuzu cevaplamışlardır. Buradan yola çıkarak, göçmen kesimin dışı kapalı, kendi içinde bir yaşam sürdürdüğü gerçeği dile getirilebilir.

3.2 1950 – 1951 Göçü

1940 yılından beri yasak olan göç, Bulgaristan’da yaşayan ve buradan göç etmek isteyen Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının birikimine sebep olmuştu. Özellikle, 1946 yılında Türk okullarının devletleştirilmesi, 1947 yılında tarım topraklarının kooperatifleşme adı altında devlet yönetimine geçmesinin yanında Türklere yapılan dini ve sosyal yaşamdaki baskılar da anavatana göç etme güdüsünü içten içe büyütmekteydi. Bunu göçün iki tarafını teşkil eden Bulgar ve Türk yönetimleri de bilmekteydiler.

Türkiye Cumhuriyeti’nin göç konusundaki görüşü, her yıl 25-30 bin civarında göçmen kabul edip onları iskân ve istihdam etmektir. Böylece Türk ekonomisine yük oluşturmadan, soydaşlarımızı mağdur etmeden bir orta yol bulunmuş olacaktı. Fakat bu düşüncelere ket vuran notayı Bulgar Hükümeti 10 Ağustos 1950’de Türk hükümetine ilettiler. Bahsi geçen notada, 3 ay içerisinde 250.000 Türk asıllı Bulgar

vatandaşının Türkiye Cumhuriyetince kabul edilmesi talep ediliyordu. Göçmenler özellikle Bulgaristan'ın kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinden olacaktı. Türkiye Cumhuriyetini hazırlıksız yakalayan Bulgaristan'ın da kendine göre nedenleri vardı. Günün siyasal konjonktürünü de incelediğimizde;

- Öncelikle Bulgaristan'ın Türkiye'ye zorunlu göçle ilgili olarak verdiği notanın tarihi Türkiye'nin Kore Savaşına birlik göndereceğini açıkladığı tarihle aynıydı. Böyle bir zamanlama yapmakla Sovyet Bloğunda yer alan ve SSCB'nin en yakın müttefiki olan Bulgaristan, Türk hükümetinin Kore'ye asker gönderme yönündeki kararını değiştirmeye zorlamaya çalıştı.
- İkinci olarak, Türkiye'de Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin Batı yanlısı bir dış politika izlemesi ve NATO'ya üye olabilmek amacıyla yoğun bir çaba göstermesi Bulgaristan'ın büyük tepkisini çekmekteydi. Bundan dolayı, Bulgaristan yönetimi Batı yanlısı dış politikası nedeniyle Türkiye'yi zorunlu göçün yaratacağı ekonomik etkilerle baş başa bırakarak cezalandırmak istemişti.
- Üçüncü olarak, bu dönemde SSCB'nin sadık müttefiki olan Arnavutluk, Bulgaristan ve Macaristan 1948'de Kominform'dan¹⁰ çıkarılan Yugoslavya'ya karşı Balkanlar'daki azınlık sorunlarını bir siyasal silah olarak kullanmaya başlamışlardı. Bulgaristan yönetiminin ülkedeki Türk azınlığa karşı zorunlu göç politikasını uygulamaya koyması, tekrar Sovyet Bloğuna

¹⁰ Kominform, Stalin'in, 5 Ekim 1947'de "Amerikan emperyalizminin bir aleti" olarak tanımladığı Marshall Planı'na karşı bir girişim olarak; SSCB, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Fransa, İtalya komünist partileri liderlerini bir araya getiren Kominform'u kurmuştur. Kominform, görünüşte Marshall Planı'na mukabele amacına yönelik bir adım olarak takdim edilmişse de, gerçekte amacı, dünya ve özellikle Avrupa Komünist hareketinin koordinasyonu ve Alman-Sovyet Saldırmazlık Pakti ertesinde lağvedilen 3. Enternasyonal'in fonksiyonlarını üstlenmekteydi. Bu nedenle Koninform bir nevi 4. Enternasyonal olarak nitelendirilebilir. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Kominform>)

çekilmek istenen Yugoslavya'ya karşı ileride böyle bir politikanın uygulanabileceği anlamına geliyordu.

- Dördüncü olarak, 1944'ten sonra Bulgaristan'da tarımın hızla makineleşmesi sonucunda esas olarak kırsal alanda yaşayan azınlık mensuplarının önemli bir kısmı işlerini, 1947'de tarım alanlarının kollektifleştirilmesinin ardından da topraklarını kaybettiler. Bu gelişmeler karşısında işsiz ve topraksız kalan birçok azınlık mensubu Bulgar hükümetinin görüşüne göre, ekonomi için yük oluşturmaya başladılar. Bundan dolayı, Bulgaristan yönetimi bir yandan ülkenin gelişme hedefini engellediği bir yandan da sınıfsız ve türdeş bir topluma ulaşmada önemli bir sorun oluşturacağı düşünülen bu kesimi ülkeden çıkartmak istedi. (Sander, 1969, 70-72)

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, Bulgaristan hükümetinin verdiği notaya karşı verdiği notada Bulgaristan hükümetinin üç ayda 250.000 kişiyi göçmen olarak Türkiye'ye göndermek istemesini kabul edilemez olarak nitelendirdi. Fakat soydaşların mağdur olmaması için de vize verme süreci hızlandırıldı. Örneğin, 1950 yılının Ağustos ayında 37.486 kişiye vize verildi. Vize alanların hepsi göç edemeseler de büyük kısmı geldiğinden göç akını artarak devam etti. Bu arada Bulgarlar, Türk göçmenlerin arasına vizesiz bazı kişileri ve bir miktar çingeneyi soktular. Türk yasalarına göre Türk soyundan olmayanlar göçmen olarak kabul edilemiyorlardı. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, vizesiz sokulanlarla Çingenerin geri alınmasını Bulgaristan hükümetinden istedi. Bulgaristan hükümeti bu teklife yanaşmayınca, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti aldığı kararla 7 Ekim 1950 tarihinde sınırı kapattı. İstenmeyen kişilerin geri alınması, ileride de Türkiye'ye vizesiz kimseler gönderilmemesi ve gelen göçmenler arasında vizesiz kimseler olursa

bunların derhal Bulgaristan'a kabul edilmeleri, Bulgaristan makamlarında taahhüt edildi. Bunun üzerine sınır 2 Aralık 1950 günü tekrardan açıldı.(Şimşir,1986)

Göçmen akını düzgün şekilde sürüp giderken, Bulgaristan hükümeti taahhüt ettiklerini yerine getirmemeye başladı ve yine istenmeyen ve vizesiz kişiler göçmen olarak Türk sınırına yollandılar. Bu konuyla ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından Bulgaristan hükümetine Haziran – Ekim 1951 arasında altı tane nota verildi. Verilen notalarla da sorun giderilemeyince ve taahhütler hala yerine gelmeyince, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti sınırı 8 Kasım 1951 tarihinde ikinci defa kapatma kararı aldı. Bu kararın ardından, Bulgaristan hükümeti yaşanan olaylardan Türkiye Cumhuriyeti'ni sorumlu tutarak, 30 Kasım 1951 tarihinde Türkiye'ye göçü kesin olarak durdurduğunu açıkladı.

16 Nisan 1951'de Türk Hükümeti, göçmenler konusunda önemli bir karar aldı.1950'nin başından itibaren Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen ve gelecek olan bütün göçmenler “iskânlı göçmen” kategorisine alındı. Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin hepsine çok büyük bir hak tanınmış oldu. Türk Hükümeti'nden herhangi bir yardım istemeyeceğini taahhüt etmiş ve bunu belgeye dökmüş olan göçmenler dahi “iskânlı göçmen” olmuş sayıldılar. Bu tarihten itibaren Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelecek tüm göçmenlere “serbest göçmen” vizesi yerine “göçmen” vizesi verilmeye başlanacaktı.(Özgür, 2007,64)

Göçün rakamsal boyutlarına baktığımızda, 52.185'i 1950 yılı içerisinde, 102.208'i ise 1951 yılı içerisinde olmak üzere 154.393 kişiyi kapsadığını görmekteyiz. Toplamda 250.000 civarında soydaşın vize aldığı düşünüldüğünde, yaklaşık 100.000 kişinin göç edemeden göçün rafa kaldırıldığı söylenebilir.

Bulgaristan hükümeti, göçü yasakladıktan sonra, Bulgaristan'da kalan Türk azınlığına mensup kişilerin pasaportlarını topladı. Göç konusunun konuşulması dahi yasaklandı. Göçmenlikten konuşmaya kalkanlar cezalara çarptırıldı. Göçmenlik için hazırlık yapmış hatta Türkiye'ye giriş vizesini almış olanların içerisinde sınıra kadar gelmiş 1500 kadar göçmen Bulgar sınırından geri çevrildiler. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bu kişileri ülkesine kabul etmeye hazır olduğunu bildirirse de, Bulgar makamları kararlarından geri dönmediler ve sınırda bulunan kişilerin mağduriyeti giderilmemiş oldu. Böylece Bulgaristan'daki Türk azınlık için göç meselesi 1968 yılına kadar sona ermiş oldu. Münferit olaylar dışında, bu tarihe kadar hiçbir şekilde göç olayı gerçekleştirilmedi. (Şimşir, 1986, 227-228)

Bulgaristan tarafında kalan göçmenlerde hal böyle iken, yeni bir ülkeye gelen, anavatan deseler dahi kuşaklardır bu topraklardan uzak olan, Türkiye'ye göçmüş kişilere baktığımızda karşımıza değişik bir manzara çıkmaktadır. 1950 – 1951 senelerinde Bulgaristan'dan tehcir edilen 154.393 göçmen, Türkiye'de 40 vilayete tevzi olunmuştur. Türk Hükümeti göçmen ailelerini parçalayarak ayrı ayrı evlerde iskân etmiş, bazı hallerde aynı geniş ailenin fertleri memleketin muhtelif bölgelerinde yerleştirilmişlerdir. Bulgaristan'dan 1950 – 1958 yılları arasında gelen ve devlet tarafından yerleştirildikleri için iskânlı göçmen olarak kabul edilen göçmenler, iskân yasasına göre yapılan planlamalar doğrultusunda ülkenin çeşitli il, ilçe ve köylerine dağınık veya mahallelere eklenmek suretiyle yerleştirilmişlerdir. Ancak bazı bölgelerde kaynaşmalar yaşanmamıştır. Örneğin İstanbul ve Bursa'da göçmenler yerlilerle bir arada yaşamamaktadırlar.(Özgür,2007)

1950 - 1960 döneminde toplam 35.496 ailenin yerleşiminin sağlandığı görülmektedir. Bunlardan 25.583 çiftçi ailesinin büyük çoğunluğunun Adana (1.442

aile), Ankara (1.136 aile), Balıkesir (1.474 aile), Bursa (2.185 aile), Konya (1.523 aile), Manisa (1.383 aile), Tekirdağ (1.619 aile) illerine, zanaatkâr ailelerin çoğu Bursa (1.356 aile), İstanbul (3.100 aile), Eskişehir (1.116 aile), İzmir (1.1160 aile) illerinde yerleşimleri gerçekleştirilmiştir. İskân için yapılan 36.292 evin 22.761'i köy tipi; 12.219'u şehir tipi ve 1.312'isi hazır evdir. Kırsal alanda yerleşmek isteyenler için 13 müstakil köy kurulmuştur. Evlerin %70'i kırsal alana serpiştirilmek suretiyle yapılmıştır. % 25'i kentlere eklenen göçmen mahallelerinde inşa edilmiş olup, % 5'i müstakil köylerde yapılan evleri kapsamaktadır. (Geray,1962,54-55)

1950 – 1951 yıllarında gelen göçmenlerin büyük çoğunluğunun anadili Türkçedir. Göçmenler, o yıllardaki Türkiye nüfusu ortalamasından daha yüksek oranda okur – yazar nüfusa sahiptirler. Özellikle kadınlar arasında okur – yazarlık oranı daha yaygındır. Göçmen nüfusun yüzde 70'i 45 yaşın altındaki genç nüfustur. Bu nüfusta yükseköğrenim ve mesleki teknik öğrenim gören nüfusun oranı çok düşüktür. Gelenlerin yüzde 85'inin mesleği çiftçiliktir. Bulgaristan'da yaşayan Türkler genelde çiftçi, esnaf ve sanatkâr olarak geçimini sürdürmekteydi. Gelen göçmenlerden çoğunluğu çiftçilikle uğraşan kesimdi ve Türkiye'nin ekonomik yapısına uygun olmadıklarından tarım dışında şehir ve kasabalarda esnaflık, tüccarlık ve işçilik gibi mesleklere girmişlerdir. Ancak Bursa yöresinde iskân edilenler, dokuma dalında iş bulabilmişler ve esnaflık, tüccarlık, berberlik, terzilik, marangozluk, çinicilik gibi kendi işlerini de kurabilmişlerdir. (Pekdemir,1992, Geray,1962)

1950 ve 1951'de göç eden Bulgaristan Türklerinin yerleştirilmesi, yeniden üretici konumuna getirilmesi Türkiye için oldukça büyük bir mali külfeti beraberinde getirmiştir. Türk Hükümeti'nin yaptığı harcamaların yanında, yapılan dış yardımlar

çok yetersiz kalmıştır. Göçmenlerin yerleştirilmeleri için yapılan giderlerin çok büyük bir kısmı hükümet ve halk tarafından yapılan aynı ve nakdi yardımlarla karşılanmıştır. (Özgür,2007,118)

Eldeki sınırlı araştırma sonuçlarına ve gözlemlere dayanarak Türkiye'ye göç eden göçmenlerin topluma uyum sağlamaları ve üretici duruma geçmeleri konusunda vardığı sonuçlar şöyle sıralanmaktadır:

- Göçmenler genellikle yerleştirildikleri yöreleri bırakıp öteki gelişmiş ve kentleşmiş bölgelere gitmektedirler. Bu onların üretici duruma geçmelerinde karşılaştıkları güçlükleri göstermektedir.
- Serpiştirmeler, eklemeler, göçmenlerle yerliler arasında uyum ve kaynaşma sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Bunlar arasında doğan gerginliklerin çatışmalara da yol açtığı anlaşılmaktadır. Göçmenler arasındaki bağlılığın yüksek olması bunların kentlileşmesini ve topluma uymalarını yavaşlatmaktadır.
- Sosyal uyum ve kaynaşma konusunda hiçbir sosyal hizmet çalışması yapılmış değildir. Bu alanda eğitim de verilmemektedir.
- Göçmenlerin sonradan kentsel uğraşılara yöneldikleri anlaşılmaktadır. Çiftçilikle uğraşanların oranı azalırken yapım endüstrisinde çalışanların oranı gittikçe artmaktadır.
- Büyük kentlerdeki göçmenlerin önemli bir bölümünün işsiz olduğu, çalışanların da genellikle işlerinde kalmak niyetinde olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan toplumsal güvenlikten yoksun işlerde çalışanlar da vardır.(Özçelebi,1991,76-79)

3.3 1968 Yakın Akraba Göçü

1963 yılında, Bulgaristan Türkleri arasında büyük bir dalgalanma yaşandı. Olay, Bulgaristan'daki Türk temsilciliklerine göç dilekçeleri verilmesiyle baş gösterdi. Eylül 1963-Nisan 1964 tarihleri arasında yoğunlaşan dilekçe verme eylemlerinde 400.000 civarında bir sayıya ulaşıldığı tespit edildi. Türk okullarının 1959 yılında kapatılmasının en önemli etken olarak gösterilebileceği olaylarda, dilekçelerin birisini alıntılırsak dönemin sorunlarını daha iyi kavramış oluruz. Bulgaristan'dan göç etme nedenlerini yazan bir dilekçe, şu sözleri içermekteydi: "Türk mektepleri ve çocuk bahçeleri kapatıldı. Türk muallimleri kovuldu. Kalan Türk muallimlerinin Türk çocuklarımıza anadillerini konuşturmaları yasaktır. Gençleri Bulgar ruhunda terbiye etmek için çeşit çeşit kurslar açıyorlar. Bu da yarın sınırı açmak zorunda kalınca, bizi Türk değil diye salmamak içindir. Oruç, din ve din dersler çoktan yasaktır. Onların eski günleri ve bayramları ise yeni yeni adlar altında resmi olarak kutlanıyor. Hâlbuki bizim bayramlarımız yasaktır. Türk diline, mecburi olarak, binlerce Bulgarca kelime gazete ve radyolar vasıtasıyla katılmaktadır. Hakiki nişanımız olan bunca faydalı sünnet 30 Aralık 1959'da yasak edildi. Türklerin üremesine engel olmak için Türk kadınlarının ilk yavrularını düşürmeye engel olmuyorlar. Bulgar kadınlarına ise, iki sağ çocuğu olmayınca çocuk düşürmek yasaktır. Tatar, Pomak ve Çingenelerin pasaportlarındaki Türk kelimesi silinmektedir. Türküm diyenler ve Türklüğü ile gururlananlar hapse tıkılıyor, kurşun yiyorlar. Bazı Türkleri sorumlu vazifelere tayin ederek, sözü geçen meseleleri icra etmek için onları Türk halkı arasında maşa gibi kullanıyorlar. Kızlarımızın Bulgar delikanlılarıyla evlenmeleri için tazyik ediyorlar. Bulgaristan Türkleri, Türk gibi

doğmak ve Türk gibi ölmek azmindedir. Hâlbuki burada kaldıkça bu mümkün değildir.”(Şimşir,1986)

Görüldüğü üzere, yukarıda aktardığımız dilekçe Bulgaristan’da yaşayan Türk toplumunun kaygılarını ve endişelerini açık bir biçimde anlatmaktadır. Dilekçe verme olayı, BKP yönetimini kaygılandırmıştır. Bunun üzerine Jivkov yönetimi, Türklüğü ve Türkçeyi öven açıklamalarda bulunmuş, fakat aynı zamanda Türkler üzerindeki asimilasyon politikalarına devam etmiş ve kapattığı Türk okullarını açmak ve okullarda Türkçe okutmak için hiçbir girişimde bulunulmamıştır.

1965 yılında Bulgaristan’da yapılan nüfus sayımına göre Türk azınlığın nüfusu 780.928 olarak belirtilmiştir. Bu rakam ülke nüfusunun %9. 5’ine tekabül etmiştir. Türk nüfusun %10 oranının üstüne çıkmasından sakınca duyan Bulgar yönetimi, 1951 yılında yakın akrabaları Türkiye’ye göç edenlerin huzursuzluklarının artması ve göç etme heveslisi olmalarını da dikkate alarak, özellikle milli bilinci yüksek olanların Türkiye’ye göç etmesine sıcak bakmaya başlamıştır. Yukarıda belirtilen nedenin de etkisiyle Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ivan Başev 16–21 Ağustos 1966 tarihleri arasında Türkiye’ye resmi ziyarette bulunmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile yapılan görüşmelerde Türk- Bulgar ilişkilerinin çok yönlü olarak geliştirilmesi hususu ile yakın akrabaları Türkiye’ye göç edenlerin Türkiye göç etmelerini sağlamaya yönelik bir anlaşmanın yapılması için görüşmelerin başlaması kararlaştırılmıştır.(Yılmaz,2008,35)

Ayrıntılarını daha önceki bölümlerde verdiğimiz Yakın Akraba Göçü, karşılıklı nota değişimi ile 19 Ağustos 1969 tarihinde yürürlüğe girmiş ve on yıl süreyle yürürlükte kalmıştır. Bulgar makamlarının tahmini 30.000 civarında insanın

göç edeceği yönündeyken, geçen on yıl içerisinde bu rakam hayli hayli aşılmış ve 120.000 dolaylarına gelmiştir.

1969 - 1979 yılları arasında Yakın Akraba Göçü Anlaşması çerçevesinde 32.356 aileye mensup 116.521 kişi Türkiye'ye göç etmiş ve bu göç ile 1950 -52 yılları arasında gelen göçmen ailelerinden büyük bölümünün Bulgaristan'da kalan yakınlarının Türkiye'ye serbest göçmen olarak gelmeleri sağlanmış ve böylece parçalanmış ailelerin birleşmesi gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan'dan 1968 - 1979 yılları arasında gelen göçmenler serbest göçmen statüsünde oldukları ve parçalanmış ailelerin birleştirilmesine yönelik anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye göç ettikleri için daha önce gelen akrabalarının bulunduğu il, ilçe ve köylerde kendi olanakları ile yerleşmişlerdir.

Yakın akraba göçü, 1950-1951 göçünden farklı olarak gelen göçmenlere iskân hakkı tanımadığından, serbest göçmen statüsünde gelen göçmenler, devletten halefleri gibi bir yardım görememişlerdir. Devletten bir yardım göremedikleri gibi, yanlarında pek az eşya getirebildiklerinden hayatları genellikle zor şartlar altında geçmiştir. Nerede yaşadıkları ve sosyal konumları hakkında elde yeterince veri bulunmadığını göz önüne alsak dahi, şunu açıklıkla belirtebiliriz ki, her göçün kendi iç dinamikleri olmasına rağmen, yakın akraba göçüyle Türkiye'ye gelen göçmenler, genel olarak diğer göçmenlerden daha kötü şartlara sahip olmuşlardır. Bu varsayımı güçlendirici deliller olarak da şunları öne sürebiliriz:

- 1950-1951 göçünde Türkiye'ye gelen herkese, 1989 göçünde Türkiye'ye gelen pek çok kişiye devlet yardımı yapılmıştır.1950-1951 göçünde Türkiye'ye gelen göçmenlerin ağırlığı çiftçi olup bu göçmenlere ev ve toprak

verilmiştir. Böylelikle göçmenlerin uyum ve üretime katılma süreçleri hızlandırılmıştır. Oysaki yakın akraba göçünde devlet yardımı kesinlikle söz konusu olmamıştır.

- 1950-1951 göçünde Türkiye'ye gelen göçmenler, uyum sürecini yukarıda saydığımız nedenlerden daha çabuk atlatıp, mali özgürlüklerine kavuşunca eğitim seviyeleri pekiyi durumda olmamasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'nin sağladığı faydalarla eğitim seviyelerini yükseltme imkânına kavuşmuşlardır. 1989 Göçünde gelen göçmenlerin pek çoğu 1970'ten itibaren BKP yönetiminin asimilasyon politikası çerçevesinde Türklerin eğitim seviyelerini iyileştirme çabaları sayesinde, Bulgaristan'da kendilerini yetiştirip gelmişlerdi, zaten katılımcılarımızla yaptığımız görüşmeler de buna işaret etmektedir. Yakın akraba göçünde gelen göçmenler de bu saydığımız avantajların hiçbirisinden faydalanamamışlardır.
- Bahsettiğimiz dezavantajlara rağmen, yakın akraba göçünde gelen kişiler burada ailelerinin yanına gelmişler, onların yaklaşık 20 yıldan beri kurdukları düzenin içinde kendilerine yer bulmaya çalışmışlardır. Belki bu bir avantaj gibi görünebilir ama kaç yıldan beri görmedikleri aileleri onları nasıl karşılamıştır, bu da bir soru işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü 1950-1951 göçü gerçekleştiği günden beri görüşmemişlerdir, görüşülmemenin de ötesinde geçen süre farklı kültürlerde geçmiş ve bu faktörler aile bireylerini birbirlerine yabancılaştırmıştır. Bu yabancılaştırmanın dışında, diğer göçlerdeki olumlu faktörler yakın akraba göçünde olmayınca, öne sürdüğümüz varsayım daha kuvvetli hale gelmektedir.

3.4 1989 Göçü

Yeniden Doğu süresince, Bulgaristan Türkleri çektikleri zulümlerden ötürü anavatana göç hasreti içinde olmuşlardır. Türk azınlık göç özlemi içinde kaynaşadursun, BKP yönetimince, alınan karar gereği parti kongrelerinde sürekli olarak Türkiye'nin göç anlaşması istemesinde samimi olmadığı vurgulanmış diğer taraftan da Türkiye'ye göç olmayacağı her fırsatta dile getirilmiştir. BKP Merkez Komitesi Sekreteri Dimiter Stanishev, Blagoevgrad şehrinde göçe ilişkin şöyle demiştir: “Bulgar vatandaşlarının Türkiye'ye gönderilmesi söz konusu olamaz. Bu konu üzerinde Türkiye ile hiçbir görüşme de yapılmayacaktır. Bu konuyu, başka herhangi bir ülke ile de görüşmeyeceğiz. Çünkü Bulgar halkının hiçbir bölümü, başka bir ülkeye ait değildir. Herkes bunu bilmelidir. Bu, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin, partinin ve devlet liderliğinin, kesin ve değişmez tutumudur.(Yılmaz, 2008)

Türkiye Cumhuriyeti, asimilasyon uygulamalarının başından sonuna kadar hemen hemen her fırsatta Bulgaristan'a göç anlaşması yapılmasını teklif etmiştir. Buradan Türkiye Cumhuriyeti'nin Bulgaristan Türklerine yapılan asimilasyonu önlemede göçü tek çare olarak gördüğü sonucunu çıkarabiliriz. Ülkemizin ekonomik şartlarının çok sayıda göçmenin ihtiyaçlarını karşılama da yetersiz kalacağı gerçeği de ortadadır. Durum böyleyken, hükümetin ısrarla göç anlaşması yapmak istemesini Bulgaristan'ın “kabul etmeyeceği savına” dayandırabiliriz. Böylece dünya kamuoyuna biz anlaşmaya çalışıyoruz ama onlar yanaşmıyor imajı yanında Bulgaristan'ın çoğu tarımla uğraşan Türk azınlığın göçmesinin ekonomisine getireceği zararı düşünerek uyguladığı asimilasyon politikasına son vermesinin sağlanacağı amaçlanmış olabilir. Ekonomik önceliklerin ön planda tutan Bulgaristan,

bir yandan Dünya kamuoyunda yaşanan hadiselerin Türkiye Cumhuriyeti'nin suçlu olduğu tezini savunup kendisine bu durumdan pay çıkartmaya çalışırken, diğer yandan da ekonomisinin dayalı olduğu tarım sektöründe çalışan azınlık mensuplarını asimile ederek homojen kültür ilkesini uygulamaya sokmaya çalışmaktadır.

Yeniden doğuş sürecinden itibaren artan asimilasyon hareketlerinden bunalan Bulgaristan Türkleri için Türkiye Cumhuriyeti hükümeti harekete geçti ve 20 Nisan 1989'da BKP yönetimine bir nota verdi. Bu notada çağdışı baskılara son verilmesi, parçalanmış ailelerin birleştirilmesi ile mantıklı bir göç anlaşmasının imzalanması, ilk aşamada 3410 soydaşlık bir grubun Türkiye'ye gönderilmesi isteniyordu. Diplomatik alanda bu girişimler yapılırken, Bulgaristan'da bıçak kemiğe dayanmıştı. 23 Nisan 1989'da 10 Bulgaristan Türkü Sofya'daki Macaristan Büyükelçiliğine sığındı. Hemen ardından, 1 Mayıs'ta turistik seyahat amacıyla Macaristan'a giden 33 Bulgaristan Türkü, Bulgaristan'a geri döneceklerine İstanbul'a geldiler ve anayurda sığındılar. Bu yaşanan olaylar, bir süre sonra yaşanacak büyük göçün habercisiydiler.

10 Mayıs 1989'da Türkiye Cumhuriyeti hükümeti BKP yönetimine ikinci notayı verdi. Bu notada parçalanmış ailelerin birleştirilmesi sorunuyla ilgili olarak masa başına oturulması istendi, Bulgaristan'ın var olan sorunları görmezlikten gelerek bir çözüm üretilemeyeceği açık açık belirtildi. Notanın verilmesinden iki gün sonra ilginç bir gelişme yaşandı. 12 Mayıs 1989'da Bulgaristan'da serbest pasaport kuralı getiren bir yasa kabul edildi. Bu yasaya göre, pasaport alma işlemleri esnekleştiriliyor, daha önceki mevzuata göre konulmuş olan katı kurallar kaldırılıyordu. Aradan 24 saat geçmeden, 13 Mayıs 1989'da Bulgaristan hükümeti 20 Bulgaristan Türkünü sınır dışı etti. Ülkeden çıkarılan kişilerin tümü insan hakları ve demokrasi savunucularından oluşmaktaydı, BKP yönetimi bu hamlelerle ortamdaki

gerginliđi yumuřatacađını dűřünmekteydi. Fakat bu hamleler bekledikleri sonuđları getirmediđi gibi, aksine Bulgaristan Tűrkleri űzerindeki baskılara karřı çıkıř olarak, Tűrk yerleřim birimlerinde açlık grevleri bařlatılmıř, olaylara Dűnya kamuoyu da dâhil olmuř ve Uluslararası Af rgűtű tutuklu 396 Bulgaristan Tűrkűnűn listesini yayınlamıřtı.21 Mayıs 1989 tarihinde beklenen direniř rgűtlenmiř bir biçimde bařladı. Razgrad, Kırcaali ve Haskűy’de binlerce Bulgaristan Tűrkű, Bulgar baskısını kınayan sloganlarla yűrűyűře bařladı. Gűsterilere bařlanılmasının űcűncű gűnűnde BKP yűnetimi, kendi sonunu hazırlayan bir hamleye imza attı ve gűstericilerin űstűne ateř açtırdı, resmi rakamlara gűre ű lű olmasına rađmen, daha fazla lű olduđunu rahatlıkla tahmin edebiliriz. BKP yűnetimi ldűremediklerini de Belene Kampına sűrűp, iřkenceyi o řekilde devam ettiriyordu. Bir yandan da sınır dıřı faaliyetleri devam etmekteydi. Tűrkiye Cumhuriyeti hűkűmeti, tarih 25 Mayıs 1989 olduđunda konuyla ilgili onuncu notasını da BKP yűnetimine vermiřti ama BKP yűnetimi hala verilen notaların gerekliliklerini yerine getirmiyordu. Baskılara daha fazla dayanmayan BKP yűnetimi, 10 Haziranda Dıřıřleri Bakanı Mladenov aracılıđı ile vizenin serbest bırakıldıđını, isteyen kiřilerin artık Tűrkiye’ye gidebileceđini sűylemekteydi. Bűylece, zaten zımnen bařlamıř olan zorunlu gű, artık resmiyete dűkűlműř ve bu resmiyet gűe inanılmaz bir ivme kazandırmıřtı.

Gűűn bařladıđı sıralarda, 7 Haziran 1989 tarihinde yapılan Politbűro toplantısında, Tudor Jivkov gű konusunu gűndeme getirmiř ve en az 200.000-300.000 Tűrkűn gűnderilmesini; aksi takdirde on beř yıl sonra ortada Bulgaristan diye bir űlkenin kalmayacađını ve űlkenin Kıbrıs benzeri bir yere dűnűreceđini belirtmiřtir. Ancak Jivkov, resmi açıklamalarda gű terimini kullanmaktan kesinlikle kaçınmıř ve serbest seyahat gibi sűylemleri gű teriminin yerine kullanmaya

özellikle dikkat etmiştir. Politbüro'nun 16 Haziran 1989'daki toplantısında ise üyeler, sınırların açılmasından iki hafta geçmesinden sonra, Türklerin yaşadıkları bölgelerde tarla ve fabrikaların boşalmaya başladığını, tarım ve ekonominin gördüğü zarar nedeniyle, göç fikrinden zaman kaybetmeden vazgeçilmesi gerektiği görüşünü öne sürmüşler ve bu görüşü şiddetle savunmuşlardır. Fakat bu karşı çıkışlara rağmen, Tudor Jivkov serbest seyahat adı altında göç uygulamasının sürdürüleceğini belirtmiş ve bu kararında direnmiştir.(Yapıcı, 2008, 22)

Kapsamlı ve aşamalı bir göç anlaşmasına bir türlü yanaşmayan BKP yönetimi, 20. Yy'in ikinci yarısında yaşanan en yüz kızartıcı uygulamasına başlamış ve Bulgaristan'dan akın akın kaçış başlamıştı. Sistematiği olmadığı için aileleri de parçalayan bu göç sırasında, Bulgaristan Türklerinin mallarına gümrüklerde el konuluyor, göç edeceklere her türlü zorluk çıkartılıyordu. 28 Haziran 1989'a gelindiğinde, Türk kamuoyunda "Utanç Treni" olarak bilinen trenlerle 83.000 civarında Bulgaristan Türkü Edirne'ye ulaşmıştı. Bir yandan gazeteler yaşanan bu dramın durması için imza kampanyaları düzenlerken, diğer yandan da çeşitli illerde düzenlenen mitinglerle Bulgaristan lanetleniyordu. Ağustos ayına gelindiğinde göçmen sayısı 300.000 bulup, göçmenlerin iskân ve geçimleri sıkıntıya düşünce, barındırma sorununun çözümlenebilmesi için gelişin yavaşlatılmasına ve Bulgaristan'la mevcut vize anlaşmasının işletilmesine karar verildi. T.C Hükümetinin vize anlaşmasını işleterek zorunlu göçün denetimini ele geçirmeyi ve Bulgaristan'ı kapsamlı bir göç anlaşması için masaya oturtmayı amaçladığı düşünülüyordu.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, vize sistemine geçilmesiyle göç yavaşlamış, fakat başka bir olgu baş göstermişti: Bazı Bulgaristan Türkleri Türkiye'deki koşullara uyum sağlayamamıştı. Bu uyumsuzluğa parçalanmış ailelerin sorunları da

eklenince, bir tersine göç olay yaşanmaya başlamıştı. 2 Eylül 1989'a kadar 5.500 Bulgaristan Türkü Bulgaristan'a geri dönüş yapmıştı. Bu arada, Bulgaristan Türklerinin iskânı ve onlara iş sağlanması konusunda devletçe çözüm yolları aranmakla birlikte, yaklaşan kış mevsimindeki hava şartları da göz önüne alındığında oluşabilecek mağduriyetlerin yaşanmaması için gerekli önlemler alınmaya çalışılıyordu.

Zorunlu göçün Bulgaristan'da yarattığı ciddi ekonomik ve sosyal sorunların da etkisiyle, Jivkov'un 10 Kasım 1989'da iktidardan uzaklaşmasının ardından başa gelen yeni Bulgar yönetiminin Bulgaristan'da azınlıklar konusuna yaklaşımının değişeceğinin güvencesini vermesi, aralarında HÖH lideri Ahmet Doğan'ın da bulunduğu asimilasyon uygulamasına karşı çıkan Bulgaristan Türklerinin 22 Aralık 1989'dan itibaren serbest bırakılmaya başlanmaları, yeni yönetimin 29 Aralık 1989'da Jivkov döneminde ülkedeki azınlıklara karşı yürütülen asimilasyon kampanyasının büyük bir politik yanlışlık olduğunu, bu nedenle azınlıkların dillerini, dinlerini ve geleneklerini seçmede bundan böyle özgür olacaklarını açıklaması gibi etmenler de Bulgaristan'a geri dönüşü hızlandıran etmenlerin içinde sayılabilirler.(Dayıoğlu,2005,306)

Türkiye'nin vize uygulamasını kaldırarak göçmenleri kabul etmeye başladığı 2 Haziran 1989 ile vize işlemlerini tekrardan başlattığı 22 Ağustos 1989 tarihine kadar, toplam 311.862 Türk asıllı Bulgar vatandaşı Türkiye'ye gelmişlerdir. Bu tarihler arasında günlük üçer ile beşer bin arasında sayıları değişen kafiilelere Bulgaristan tarafından izin verilmiş ve bu şekilde Türkiye'ye göç akını devam etmiştir.22 Ağustos 1989 tarihinden sonra, Mayıs 1990 tarihine kadar 34.098 göçmen daha bu rakama dâhil olmuştur. Sonuç olarak yaklaşık 350.000 kişinin Bulgaristan'ın

zorlaması karşısında Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Akabinde, Bulgaristan, göçe zorladığı Türklere, ellerindeki pasaportlarını muhafaza ettikleri, Türkiye'de kimlik almadıkları ve göçten sonra altı ay içerisinde Bulgaristan'a geri döndükleri takdirde Bulgar vatandaşı olarak kalacaklarını deklare etmişlerdir. Bulgaristan'ın bu tavrı sonrasında, göç esnasında ve sonrasında zorluklarla karşılaşan göçmenlerden bazıları geri dönme arzusu içinde olmuş ve geri dönmüşlerdir. Ancak, geri dönen Türkler döndüklerinde hayal kırıklığına uğramışlar, eski evlerine, köylerine dönmelerine izin verilmemiş, eski işlerini geri alamamışlardır. Bu süreçte Mayıs 1990'a kadar Bulgaristan'a geri dönenlerin sayısı 133.272'dir. Böylelikle göç kapsamında Türkiye'ye gidenlerin yaklaşık %40'ı Bulgaristan'a geri dönmüşlerdir.(Yapıcı, 2008, 23-24)

1989 göçü, yalnızca birkaç aylık bir süreci kapsamaması ve bu sınırlı süreye rağmen, Bulgaristan Türk nüfusunun büyük bir çoğunluğunun topraklarını, evlerini ve yaşamlarını geride bırakmaları açısından farklılık göstermektedir. 1989 göçü sırasında Bulgaristan devleti, Bulgaristan Türklerinin bazılarını eşyasız ve hazırlıksız biçimde, birkaç saat içinde sınır dışı etmiş; bazılarının yanlarına yalnızca sınırlı sayıda eşya almasına izin vermiş ve bazılarını da, yanlarına hiçbir eşya yalnızca üzerindeki giysilerle göçe zorlamıştır. Hatta katılımcılarımızdan birisi, sadece üzerindeki eşyalarla gelebildiğini ve bunların dışında altı şişe mastika¹¹ getirebildiğini ifade etmiştir. 1989 göçü, toplu ve isteğe bağlı olan bir yer değiştirme

¹¹ **Mastika**, Özellikle Yunanistan'da bolca bulunan sert bir içki çeşididir. Sadece Yunanistan'da değil Bulgaristan gibi diğer Balkan ülkelerinde de bulunur. Ortalama %45 ve %47 dolaylarında alkol oranına sahiptir. İsmi Yunanca'da sakız ağacı anlamına gelen Mastik (Yunanca yazımı: μαστίχα) sözcüğünden alır. Sakız ağacı reçinesinden aromasını alır. Asıl çıkış yeri, Türkçe ismi Sakız Adası olan Chios adasıdır.

hareketi gibi görünse de, göçün sürgün niteliğini göz ardı etmememiz gerekir. 1984'ün sonundan itibaren yapılan baskılardan bunalan Bulgaristan Türklerinin aklında zaten Türkiye'ye gitmek vardı. Bulgaristan yönetimi de bu topluluktan kurtulmak istediği anda, onlara gitme özgürlüğünü verince, bazıları silah zoruyla bazıları da kendi istekleriyle sınır kapısına yığıldılar. Bu yığılmayla beraber, dediğimiz gibi 20. Yy'in ikinci yarısında yaşanan en büyük insanlık dramlarından bir tanesi gerçekleşmiş oldu.

Bölüm 4 – 1989 Göçü Esnasında Türkiye Cumhuriyeti’ne Gelen Bulgaristan Türklerinin Adaptasyon Süreçleri

4.1 1989 Göçmenlerinin Genel Profili Ve Türkiye’ye Adaptasyon Sürecinde Çektikleri Zorluklar

1989 göçünde göç eden göçmenlerin çoğunun Türkiye’ye gelmeden önce yüksek bir yaşam standardı ve tahsili vardı. Buna karşılık, o hayatlarını baskı altında sürdürüyorlardı. İyi sayılabilecek hayatlarını bırakıp, her şeye sıfırdan başlamak pek çoğuna zor gelmiştir ki, bu zorlanma Bulgaristan’a geri dönüşlerin temelini oluşturmaktadır. Birçoğu yanlarında hiçbir şey getirmemiş insanlardan oluşan bu göçmen topluluğu, maddi olarak çok büyük zorluklar çekseler de bu zorlukları çekerken yanlarında, önceki göçlerden daha güçlü bir şekilde, Devlet desteğini bulmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti, gelen göçmenlerin durumlarını düzeltmek için onlara pek çok hizmet vermiştir. Katılımcılarımızla yaptığımız görüşmelerde, hemen hepsi devletten az veya çok yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Lüleburgaz ve çevresinde yapılmayan tek yardım, göçmen evlerinin yapılmaması olmuş, bunun dışında, gerek yiyecek ve giyecek yardımı, gerek yolluk parası, gerekse de geldikleri zamandan itibaren bir yıl boyunca kira yardımı gibi çok çeşitli yardımları görmüşlerdir. Bu tarz doğrudan yardımların dışında, devlet kurum ve kuruluşlarında sadece göçmenlerin yararlanabileceği kadrolar ihdas edilmiş ve bu kadrolara çeşitli meslek sınıflarından göçmenler yerleştirilmişlerdir. Böylece sınırlı da olsa göçmenlerin istihdam sorunu da devlet nezdinde çözümlenme olanağına kavuşmuştur. Zaten 1989 göçmenlerinin en avantajlı oldukları konu, eğitim

düzeylerinin yüksekliği ve mesleki beceriye sahip olmalarıdır. Bu bakımdan da devletin ve özel sektörün çeşitli kademelerine vasıflı çalışan olarak yerleşme imkânına sahip olmuşlardır. Sonuç olarak, devlet yardımının yanında gelen göçmenlerin de vasıflı olması yaratılan istihdamı beraberinde getirmiştir. Daha önceki göçlerde gelen kesimin büyük çoğunluğunun tarım sektöründe çalışıyor olması ve tarımın makineleşmesi sonucunda tarım sektöründe gelenler için yeterli kadar istihdam yaratılamaması sonucunda, 1989 göçünden önce gelen göçmenler iş bulma konusunda sıkıntıya düşmüşlerdir.

Göç sonrası zorluklara baktığımızda ise, katılımcılarımızla yaptığımız görüşmelerde ve incelediğimiz diğer çalışmalarda öne çıkan sorun, ekonomik sorunlardan ziyade, Türkiye'nin sosyo – kültürel yapısına adaptasyon sorunudur. Göçmen topluluğu, Bulgaristan'da Türk'ken, Türkiye'de de göçmendir. Yani diğerlerinden farklı, kendi içine farklı bir topluluktur. Bu süreç, göçmen kimliğinin yerli kimliğini ötekileştirmesi ile son bulmuştur. Önce yerli halkı tanımlamayla başlayan bu süreç, yerli halkın tanımlanmasıyla ve olumsuzlaşmasıyla son bulmuştur. Göç edilen ortamın bilinmezliği ve henüz yüzeysel algılanabilen farklılıkları, göçmenlerin göçten sonraki süreçte, bilinen, güvende hissedilen ve deneyim etmek için çok fazla çaba gerektirmeyen kendi iç dünyalarına ve yaşantılarına yönelmelerine neden olmuştur. Ardından, yerli ortamın ve halkın özelliklerini yakından tanımaya ve deneyim etmeye başlayan göçmenler için bilinmezlikler ortadan kalkmıştır; ancak, onların farkına vardıkları ve kendi özellikleriyle karşılaştırıldığında, olumsuz olarak algıladıkları derin ve büyük farklılıklar, zamanla onların yerli halkı ve yerli yaşam biçimini kategorileştirerek ötekileştirmelerine neden olmuştur. Göçmenlerin ev ve çoğunlukla göçmenlerden

oluşan mahalle yaşantıları ile ilgili büyük problemleri yoktur, ama dış dünyada yaşadıkları adaptasyon sorunları ve o ortama hükmedememeleri yerli halkı ötekileştirmelerine katkıda bulunmuştur. Kendi dünya görüşlerini, yaşam biçimlerini ve özelliklerini, yerli halktan daha olumlu ve üstün olarak görmeye başlayan göçmenler, bu üstünlük ve farklılık algısını ortaya çıkaran izlenim ve deneyimleri, birbirleriyle paylaşarak, zamanla, ortak bir göçmenlik bilinci ve kimliği inşa etmişlerdir. Bundan dolayı, göçmenlik, tercih edilmiş ve kazanılmış bir kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır.(Yapıcı, 2008, 382,384)

Göçmenlerin kendilerini üstün görmeleri, aslında yerlilerden farklı oldukları için değil, bu farklılıkların arkasına sığınarak, aslında olumsuzlukları devam ettirdikleri için eleştirmektedirler. Hemen her göçmenin ilk eleştirisi, yerlilerin onları Türk olarak görmesi ve Bulgar zannetmesidir. Son göç olaylarının üzerinden yaklaşık yirmi yıl geçmiş olmasına rağmen, yerlilerin hala göçmenlerin nereden geldiklerini ve kim olduklarını öğrenemediklerinden ve onlara “Bulgar” ve “Gâvur” dediklerinden şikâyet etmektedirler. Göçmenlerin yerlilere kızdığı bir başka konu da, onların sadece etnik kimliklerinden ötürü iyi bir hayatı göç etmiş olmalarını anlamamalarıdır. Göçmenlere göre, eğer ki yerli halk göçmenlerin bulunduğu zor duruma sokulup göç etmek zorunda bırakılsaydı, yerli halk kesinlikle göçmenler gibi bu zorluklarla baş edemezler, göç edemezlerdi. Böylece göçmenler, bu yönden de kendilerini yerli halktan üstün görmektedir.

Göçmenlerin yerli halkla ilişkisi bu şekilde ilerlerken, kendi içlerinde de yekpare bir grup oluşturamamışlardır. Her üç göçte gelenler, kendilerinden sonra gelenleri başkalaştırmışlar, kendilerinden sonra gelenlerin kendileri kadar zorluk çekmediklerini iddia etmişlerdir.1989’da gelenler de kendilerinden önce gelenleri

başkalaştırmışlar, kendilerini diğer göçmen gruplarından farklılaştırmışlardır. Her göçmen grubu, kendisinin diğer göçmenlerden daha çok mağdur olduğunu ve daha çok çile çektiğini ileri sürmektedir.1950-51 ve 1978 göçmenlerine göre 1989 göçmenleri daha avantajlı konumda bulunmaktadır. Onlara göre, 1989 göçmenlerinin hem hepsi çifte vatandaştır, yani Avrupa Birliği vatandaşlığının yanında istedikleri gibi Bulgaristan'a girip çıkma konusunda özgürdürler hem de devlet onlara diğer göçmen gruplarından çok daha fazla yardım etmiştir, yani bir anlamda 1989 göçmenleri hazıra konmuşlardır, diğer göçmenler kadar sıkıntı çekmemişlerdir. 1989 göçmenleri ise, kendilerinden daha önce gelen göçmenlerin onlara yeteri kadar yardım etmediğinden şikâyet etmektedirler. Oysaki 1989 göçmenleri de onlara güvenerek Türkiye'ye gelmişlerdir, fakat bu beklentiye rağmen umdukları destekleri bulamamışlardır. Ayrıca, 1989 göçmenlerine göre, onlardan önce göçmüş olan göçmenler, aşırı kapalı ve muhafazakârdırlar. Genel olarak yerli halkın yapısını da bu şekilde tahlil eden 1989 göçmenlerinden olan katılımcılarımız, kendilerinden önce gelen göçmenlerin de zamanla yerel halkın özelliklerini kazandıklarını belirttikten sonra, artık birçoğunun yerel halktan farkı kalmadığı düşüncesinde hemfikir olmuşlardır.

Farklı tarihlerde Türkiye'ye göç etmiş olan göçmenlerin birbirleri ile ilgili olumsuz yargılar geliştirmelerinin nedeni, önceden göç etmiş konumda olan ve yeni göç etmiş durumda bulunan göçmenlerin, ilk zamanlarda birbirlerinin davranışlarını, görünüşlerini ve içinde buldukları ruh hallerini tam olarak anlayamamalarıdır. Her göçmen grubu dışarıdan yapılan gözlemlerden hareketle, diğer göçmen grubunun daha iyi durumda olduğunu ve bir şeye ihtiyacı olmadığını düşünerek ona özenmiştir. Bu izlenimler, özellikle yeni göç etmiş olan göçmenlerin, göç sonrasındaki

zorlukların üstesinden gelerek özendikleri eski göçmenlerin yaşam standartlarına erişemeyecekleri şeklinde bir korku ve kompleks duymalarına neden olmuştur. Bu da doğal olarak, yeni göçmenlerin, eski göçmenlere karşı özeni ve kıskançlık arasında bir duygu beslemelerine neden olmuştur.(Yapıcı, 2008, 367)

Bölüm 5 - 1989 Göçmenlerinin Dini Eğilimleri

1989 yılının Mayıs ayından bir sonraki yılın ortalarına kadar yaklaşık 350.000 kişinin mekân değiştirmesiyle oluşan toplumsal olaya 1989 göçü denildiği hepimizin malumudur. Çalışmamızın bu bölümünde, bahsi geçen göçte Türkiye Cumhuriyeti'ne gelen kişilerin inançlarıyla ilgili derinlemesine bilgiler verilecek ve bu bilgiler eşliğinde bir çözümleme yapılmaya çalışılacaktır. Daha önce 1989 yılına kadar getirdiğimiz Bulgaristan Türklerinin bu tarihten sonra “dini görüşleri” açısından hangi değişikliklere maruz kaldıkları ve güncel düşünceleri hakkında etraflıca bilgi vermeye çalışacağız. Giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi, kişilerle görüşme yoluyla bölümümüzde kullanacağımız bilgileri elde ettik. Bu açıdan katılımcılarımızın profillerini bu başlık altında vererek ardından vereceğimiz bilgilerin arasında kopukluk olmaması amacını güttük.

5.1 Katılımcılarımızın Profili

Çalışmamızdan sağlıklı bir sonuç elde edebilmek adına, Kırklareli ilinin Lüleburgaz ilçesinde otuz beş kişiyi kapsayan mülakatlar gerçekleştirdik. Çalışmamızın temel noktasını oluşturan mülakatlarımız belli bir soru şablonuna sahiptir, yani çalışmamız yarı – yapılandırılmış mülakatlar üzerinden yürütülmüştür. Çalışmamızı iki grup üzerinden yürütmemin daha güvenilir ve karşılaştırmalı sonuçlar vereceğini düşündüğüm için, Bulgaristan'da belli bir yaşa gelip ailesini kurmuş ve onun ardından Türkiye'ye göç etmiş insanlarla onların çocukları arasındaki farklılıkları ortaya koymak adına her iki gruptan da belli sayıda kişiyle görüşülmeye çalışılmıştır. Katılımcılarımızın yaş kategorilerini inceleyecek olursak;

Katılımcıların Yaş Durumlarının Profili			
Yaş	Sayı	Yüzde	
0-35	10	29	
35-50	12	34	
50 üzeri	13	37	

Tablo 2 - Katılımcıların Yaş Durumlarının Profili

50 üzeri kişilerle geçiş kategorimiz olan 35-50 yaş kategorisi kişiler, kişiliklerinin gelişimini Bulgaristan'da tamamlamışlardır. Bu kişiler Bulgaristan'daki rejimin yarattığı ortamda büyümüşler ve Türkler genellikle soydaşlarının yoğun olduğu yerlerde oturmalarına rağmen, eğitim kurumları tamamen Bulgar yönetiminin etkisi altında olduğu için mecburen Sosyalist rejimin izlerini taşır olmuşlardır. 35 yaş ve altındaki kişilerin ise, en büyüğü sadece 12 yaşında Türkiye'ye gelmiştir. Yani bu kişiler Bulgaristan'da sadece çocukluk dönemlerini geçirmişler, gelişim süreçlerinin büyük kısmını Türkiye'de tamamlamışlardır. Elbette ki, iki ülke arası sosyal farklılıklardan ötürü, bahsettiğimiz gruplar arasında çatışmalar olmuş, 35 yaş ve altındaki kişilerin Türkiye'ye adaptasyonu daha kolay olurken, daha yaşlı olan diğer iki grubumuz önceki bölümde bahsettiğimiz zorlukları daha şiddetli biçimde hissetmişlerdir. Katılımcılarımızın profiline cinsiyet açısından baktığımızda ise, birinci kuşak 1989 göçmeni olan katılımcılarımızın %65'inin erkek, %35'ini bayan olduğunu, ikinci kuşak 1989 göçmeni olan katılımcılarımızın ise %50'sinin erkek, %50'sinin ise bayan olduğunu görmekteyiz. Sonuçlara baktığımızda, bayan katılımcı açısından bir sıkıntı çektiğimiz noktadaki tespitlerin doğru olduğunu söyleyebiliriz. Bal – Göç Derneği vasıtasıyla mülakatları gerçekleştirmemize

rağmen, konumuzun incelikli ve kolay cevap verilemez olmasının yanı sıra, bayanların erkek konuşmacıyla bire bir olarak mülakat yapmama düşüncesine sahip olması nedeniyle, sayımız birinci kuşak 1989 göçmenlerinde erkek çoğunluğunda kalmıştır.

Katılımcılarımızın eğitim durumlarına baktığımızda ise, Bulgaristan'daki sosyalist rejimin 1970'ten sonra Türklerin eğitimine önem verme politikasını açıkça görmekteyiz:

Eğitim Düzeyi	Katılımcıların Eğitim Düzeylerinin Dağılımı Sayı	Yüzde
İlkokul	1	2
Ortaokul	4	11
Lise ve Dengi Okullar	10	29
Ön Lisans	7	20
Lisans	13	38

Tablo 3 - Katılımcılarının Eğitim Düzeylerinin Dağılımı

Tek ilkokul mezununu barındıran, ki kendisi görüşme yapılan en yaşlı kişilerden birisidir, eğitim düzeyi tablomuzda, Bulgaristan'ın eğitim konusunda Türklere ayrımcılık yapmadığı, aksine, belirttiğimiz üzere Türklerin homojen kültür ülküsünü oluşturmak adına en az Bulgar kökenliler kadar eğitim aldıkları görülmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan Bulgaristan Türklerinin, Türkiye'ye

geldikten sonra da çocuklarının eğitim görmesine katkıda buldukları ortadadır. Bazıları katılımcılarımızın kendisi, bazıları da katılımcılarımızın çocukları olan ikinci kuşak 1989 göçmeni diyebileceğimiz kişilerin içinde tek bir lise mezunu bulunmaktadır, o da üniversite eğitimini kişisel durumu yüzünden yarıda kesmek zorunda kalmıştır. Görüldüğü üzere, daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi 1989 göçmenleri gayet eğitimli kişilerdir ve birçoğu Türkiye'ye gelmeden Bulgaristan'da refah içinde yaşamaktadırlar.

Birinci kuşak 1989 göçmenleri olarak tanımlayabileceğimiz göç sırasında ebeveyn pozisyonunda bulunan katılımcılarımızın tamamı Bulgarca'yı ve Bulgarca'ya benzerliği olan Rusçayı bildiklerini belirtmişlerdir. Yine aynı gruptan ön lisans ve lisans mezunu olanlar da Bulgarca ve Rusçanın yanında Fransızca'yı da bildiklerini söylemişlerdir. Görüldüğü üzere, Bulgaristan'da bir lisans mezunu Türk asılı vatandaş anadilinin yanında üç tane dil daha bilmektedir. Ülkemizde ikinci dil olarak genellikle İngilizce okutulurken, Bulgaristan'da ise Fransızca okutulmaktadır.

İkinci kuşak 1989 göçmenlerinin neredeyse tamamı Bulgarca'yı, dolayısıyla Rusçayı layıkıyla bilmemektedir. Çok küçük yaşlarda Türkiye'ye gelen ve eğitimlerinin neredeyse tamamını Türkiye sınırları içerisinde tamamlayan bu grubumuz Türkçenin yanında genellikle İngilizce bildiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcılarımızın, biri dışında hepsi Bulgaristan'ın güney kesiminden göç etmiş kişilerdir. Kırcaali şehrinin yoğunlukta olduğu katılımcılarımızın içinde, gerek Filibe, gerek Plovdiv gerekse de Sofya şehrinden gelmiş kişiler vardır. Ama büyük şehirlerden gelen kişilerin hiçbirisinin ailesi orada değildir, hepsi okumak ve iş sahibi olmak adına şehre göç etmiş kişilerdir. Köken bakımından katılımcılarımızın

Kırcaali ve Haskova şehirlerinden geldiklerini söyleyebiliriz. Katılımcılarımızın %66'sı geldikleri yerleşim biriminin köy olduğunu söylemiş, şehirden gelen katılımcılarımızın hepsi de ailelerinin hala köyde oturduğunu belirtmişlerdir. Önceki bölümlerde Bulgaristan'ın Türkler üzerinde kurduğu politikaların doğruluğunu bu rakamlar belgelemektedir. 1970'e kadar Türklere ne eğitim veriliyor ne de kolay kolay bir şehre yerleşmesine izin veriliyordu. Sonuç olarak doğdukları köyde yaşamak zorunda kalan Türkler, köyde çalışılabilecek yegâne iş kolu olan tarım sektöründe çalışıyorlardı. Köyden gelenler genellikle büyük bir aile olarak tek çatı altında otururlarken, şehirden gelenler ise genellikle çekirdek aile olarak oturmayı tercih etmişlerdir, bu da bizleri, köy ve şehir yapılarının her iki ülke de benzer olduğu sonucuna götürmektedir.

Katılımcılarımızın %54'lük kısmı gelirken yanlarında en fazla ev eşyası getirebildiklerini söylemişlerdir. Katılımcılarımızın bir kısmının da ikinci kuşak 1989 göçmeni olduğunu göz önünde tuttuğumuzda, 1989 göçünün genel sorunu olan gelen kişilerin her şeye sıfırdan başlama zorunluluğunun bir kez daha görmüş oluyoruz. Fakat bu sıfırdan başlama noktasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti devreye girmiş ve göçmenlere mülk edindirmeye varacak kadar imkânlar tanımıştır. Bu konuda, katılımcılarımızın ortak görüşü devlet yardımlarından en az yararlanan kesimin Lüleburgaz'da olduğudur. 1989'da gelen kişilere istisnasız bir yıl boyunca kira yardımı yapılmıştır, katılımcılarımız da bunu inkâr etmemektedirler, ama gerek mülk edindirme gerekse de toprak verme gibi büyük çaplı yardımların kendilerine gelmediklerinden yakınmaktadırlar. Sadece Lüleburgaz çevresinde Sakız köy köyünde bazı göçmenlere arazi verilmiştir ama göçün üzerinden yirmi iki yıl

geçmesine rağmen bu arazilerden pek çoğunun tapusu hala ihtilafli durumdadır, hak sahiplerine bir türlü geçememiştir.

Bulgaristan'da yaşadıklarına rağmen 1989 göçmenleri hem Bulgaristan hem de Türkiye pasaportu taşıdıkları için ortalama senede 5 ila 7 defa Bulgaristan'a gitmektedirler. Bulgaristan'da geride tatsız da olsa bir hayat ve bu hayatın içinde kan bağı olan pek çok insan bırakmışlardır, ayrıca da katılımcılarımızın %72'sinin Bulgaristan'da bakmak zorunda olduğu en az bir adet mülkü bulunmaktadır. Bu nedenleri bir araya topladığımız zaman 1989 göçmenlerinin neden hala Bulgaristan'a gittiklerini rahatlıkla anlayabiliriz. Yine de katılımcılarımızdan ikisi, gidersem bir daha geri dönemem korkusuyla Bulgaristan'a gitmemişler, dolayısıyla vatandaşlık haklarından faydalanamamışlar ve sadece Türkiye pasaportuna sahip olmuşlardır. Kendilerine Avrupa Birliği üyesi bir ülkenin pasaportunu neden elinizin tersiyle ittirdiniz diye sorduğumuzda ise aldığımız yanıt:" Bulgar'ın vereceği pasaporta ihtiyacım yok." şeklinde olmuştur. Gerçekten de bu katılımcılarımızın yaşadıklarını dinlediğimiz zaman sadece bir pasaport ve Avrupa'da serbest dolaşım uğruna unutmaya yüz tutulan ama en küçük olumsuzlukta canlanan o kötü anıları tekrardan yaşamaya değer mi sorusuna net bir cevap verme olanağımız olmamaktadır.

Eğitim durumuyla ekonomik durum arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu kabul ettiğimiz takdirde, göçmenlerin ekonomik açıdan iyi durumda yaşadıklarını söylememiz yanlış olmaz. Yine de bu duruma gelmeleri için yaklaşık yirmi yıl ve bir kuşak geçmiştir, zaten katılımcılarımızdan birisi bu duruma gelebilmek için kendilerini feda ettiklerini ve göç eden kuşağın kayıp bir kuşak olduğunu söylemiştir. Lüleburgaz ilçesi sosyal – ekonomik durumu itibarıyla pek çok ilimizi geride bırakmış, gerek sanayisiyle gerekse de yer altı kaynaklarıyla ülke

ekonomisinde söz sahibi olmuş, Çorlu ilçesiyle beraber Trakya'nın ekonomisinde başat güç haline gelmiştir. Bu yapıda göçmenlerin iyi bir yerde olması şaşkınlıkla karşılanamaz. Lüleburgaz'da yaşadığım bir yıl içerisinde, göçmenler hakkında öğrenmiş olduğum ilk şey, çalışkanlıklarıydı. Gerçekten de kendi evi olmadan rahat edemeyen, kirada oturmayı bir ayıp sayan, çocuğu evlenmeden önce ona da kendi evini verememenin utanç olduğunu düşünen bir topluluktan da aksi beklenemezdi.

Kapalı bir grup olduklarını kabul ettiğimiz göçmen grubuna mensup olan katılımcılarımıza, ilişkileri bakımından en sıkı olduğu grup sorulduğunda hepsi tereddütsüz diğer göçmenleri işaret etmişlerdir. Röportaj yaptığımız yerlerin göçmen kahvesi, Bal – Göç derneği lokali gibi sosyal paylaşım yerleri olduğunu, buralarda yabancıları hoş karşılamadıkları hesaba katıldığında bu sonuca ulaşmamız sürpriz olarak nitelendirilemez. Bal – Göç derneğiyle koordineli olarak gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda, katılımcıların hemen hepsine eski göçmen olarak tanıtıldım. Bu tanıtılmadan ve yanımızda dernek başkanı veya dernekten başka bir görevlinin bulunmasının karşısında daha samimi ortamda konuşup daha sağlıklı cevaplar aldığımı söyleyebilirim.

5.2 1989 Göçmenlerinin Dine Bakış Açıları

Hepsi 1989 göçmeni olan otuz beş katılımcımızla gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda, dini inançları sorulduğunda hepsinden “Müslüman’ım” cevabı alınmıştır. Yalnız burada dikkati çeken nokta, bilinen bu gerçeğin yanında Müslümanlıkla Türklüğün aynı kefeye konulmasıdır. 1878 Berlin Antlaşmasının yapıldığı yıllarda da bu iki kavram Bulgaristan Türkleri için birbirlerinin yerine

kullanılıyorken, 2011 yılında zorlu bir göç sürecini atlatıp Türkiye'ye gelmiş kişilerden hala bu kavramların özdeşliğini duymak, BKP yönetiminin politikalarında başarısız olduğunun ve Türklerin gelenek ve göreneklerine git gide daha sıkı sarılmaya başladığının göstergesidir. Zaten bu çok sıklıkla dile getirilen bir görüştür.1970'li yıllardan itibaren homojen toplum yaratmak adına Türklerin entegrasyonunu hızlandırmak için Türklere eğitim ve eşit şartlar sağlamaya çalışan BKP yönetimi, bunların yetmeyeceğini düşünerek Türklerin isimlerinin değiştirilmesi gerektiğini düşünmüş ve bu alandan Türklerin diğer bütün gelenek ve göreneklerine saldırarak Türk azınlık mensuplarını asimile etmeye çalışmıştır. Eğer ki bu asimilasyon hareketi topyekûn biçime dönmeseydi, Türkler, rahat yaşam koşullarını korumak adına kimliklerinden bazı ödünler de verebilirlerdi.

5.3 1989 Göçmenlerinin İnanç Haritası

Dinin sosyolojik anlatımı, her şeyden önce onun belli bir dini topluluk veya cemaat oluşturma özelliğinde toplanmaktadır. Esasen, her din bir toplum içinde ortaya çıkar ve yayılır; üstelik o, kendine bağlananları, en azından manevi bir birlik oluşturan bir topluluk içerisinde bir araya getirir.

Din bir sistemdir. Üstelik sosyolojik bakımdan bakıldığında din, içerisinde karmaşık toplumsal ilişkileri besleyen bir sosyal sistemdir ki, bu sistemin unsurları dini inançlar, değerler, kurumlar, pratikler, ayinler ve teşkilatlardır. İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanlık tarihinde bütün devirlerde ve yeryüzünün her yerinde insanların daima gruplar halinde yasadıkları görülmektedir. Bir grup olabilmesi için, her şeyden önce birden fazla insanın bir arada bulunması gerekir. Ayrıca bu topluluğun öteki

insanlardan ayrı, baslı başına bir birlik meydana getirmesi, bir varlık kazanması ve topluluk içerisinde her üyeye düşen bir rolün ve bir statünün var olması gerekmektedir.(Lutov, 2006, 48)

1990'lı yılların başına kadar Bulgaristan'daki dinî hayat oldukça zayıftı. Bu yıllara kadar açık olan cami sayısı önemli ölçüde azaltılmıştır. Birçoğu kapatılıp yıkıntı haline gelmiştir. Bazıları ise müze, giyim evi, dükkân ve restorana dönüştürülmüştür. İslam'ın simgesi olan ay yıldız minarelerin tepelerinden sökülmüştür. 1984–1989 yılları arasında kalan camilerin de kapatılması hızlandırılmıştır. 1980'li yılların sonunda Müslümanların yaşadığı büyük şehir ve köylerdeki cami sayısında büyük bir azalma olmuştur. İbadete açık olan camilerde bile müezzinin sesi yasaklanmıştır. Camilerin bu şekilde köy ve şehirlerden kaldırılması dayanışmayı ve kaynaşmayı önemli ölçüde azaltmıştır. Güneybatı Bulgaristan'da gözlemci olarak seyahat eden bir kişi bu bölgelerde 600 yıldan beri Müslümanların yaşadığını düşünmenin oldukça zor olduğunu hemen fark eder. Çünkü Müslümanlara ait her şey yok edilmiştir. Bu girişimler Türk ve Müslümanların dini inançlarını yerine getirmelerinde büyük aksamalara yol açmış, özellikle gençler arasında dini inançların azalmasına neden olmuştur. Böylece din, sadece yaşlılar için önemli bir unsur haline gelmiştir. Yine de bunlara rağmen Müslümanlar dini bayramlarını kutlamaya devam etmişlerdir.(Lutov, 2006, 18-19)

Jivkov döneminde en önemli bilgi kaynağı haline gelen “hocalar” nihai dinî otorite haline gelmişlerdi ve söyledikleri hemen hiç itirazsız kabul ediliyordu. Bazı küçük itirazlarda hoca, “Kitapta böyle yazıyor” şeklinde bir cevap verirdi. Ancak bu kitabın ne olduğu bilinmezdi. Halk arasında da bilgi aktarılırken, zaman zaman bu bilgilerin kaynağı sorulduğunda kaynak hocanın ismi zikredilmezdi. Her ne kadar

“hocalar” hem halk arasında biliniyor hem de devlet tarafından sürekli takip ediliyorsa da, hapis korkusundan bu isimler söylenmezdi.

Bulgaristan’daki bu dini anlamdaki başıboşluk, İslam’ın anlaşılması ve uygulanması açısından bazı problemlere neden oldu. Zira her ne kadar Bulgaristan’daki dini hayat zayıf olsa da, geleneksel olarak Türkiye’deki anlayışa paralel bir yapı söz konusuydu. Arap kökenlilerin çorapsız ya da takkesiz namaz kıldırması gibi uygulamalar, Hanefi mezhebinin dışında olmaları halk arasında bazı tartışmalara ve şüphelere yol açmıştı. Halkın mezhepler konusunda bilgi sahibi olmaması, geleneksel uygulamalarla bu uygulamalar arasındaki farkı kavrayamamalarına, ancak bu kişilerin halkın ifadesiyle “İslam’ın doğduğu yer olan Arabistan’dan geliyor” olması İslam’ın en doğru biçiminin onların anlattığı şekilde olduğu gibi anlayışlara yol açıyor, tartışmalar yaşanıyordu. (Lutov, 2006, 45-48)

Sonuç olarak Bulgaristan’daki dini hayat, özellikle Müslümanlar açısından, varlıkla yokluk arasındaki bir noktada konuşlandırılmıştı. Müslümanların ne ibadet edebilecekleri bir camileri ne de dinlerini öğrenebilecekleri bir eğitim kurumları vardı, bunların hepsi ellerinden alınmıştı. 1980’li yıllarda ülkenin başkentinde sadece tek bir cami olduğunu hesaba kattığımızda, durumu daha açık bir biçimde idrak etme olanağına sahip oluyoruz. Durum böyle iken, dini açıdan oluşturulan bu otorite boşluğunda halkın dini duygularını sömürmek ve din üzerinden bazı rantlar sağlayabilmek için dini konulardaki bilgisi halk tarafından sorgulanamayan “hocalar” türemişler ve her dediklerini Kuran’a dayandırarak halkın dini duygularını bu şekilde yönlendirebilmişlerdir. Tabi ki bütün hocaları kötü niyetli olarak nitelendirmemiz doğru olamaz ama dini açıdan yaptıkları yanlış pratikler ve

öğretiler aracılığı ile halkı yanlış yönlere telakki ettirmişlerdir. Bu kurumları denetlemesi gereken müftüler ve imamlar da yerlerini korumak için BKP yönetimine yakın olma ve Türklerin içinde casus rolünü sürdürme amacını güttüklerinden ötürü asli görevlerini sürekli olarak ihmal etmişler ve Bulgaristan Türkleri, din konusunda bilgi eksikliği yüzünden, yanlış adetler edinmiş ve BKP yönetiminin politikaları neticesinde dinlerine karşı ister istemez bir soğukluk içine girmişlerdir.

5.4 1989 Göçmenlerinin Türkiye Cumhuriyeti'ndeki İkametlerine Bağlı Olarak Değişen Dini Görüşleri Ve Pratikleri

5.4.1 İnanç Sistematiği

Dini insanın düşünceleri arasında değerlendirdiğimizde, din insanın en mahrem düşünce sistemlerinden birisini oluşturmaktadır. Bu nedenle dini düşünceler sadece kişinin kendisine yakın gördüğü insanlarla paylaşılır, bunun dışındaki kişilere üstün körü cevaplar verilir veya hiç cevap verilmez, soruyu yadsıma yoluna gidilir. Çalışmamızın bu türlü zorlukları olduğunu bilmemize rağmen, katılımcılarımızla yaptığımız görüşmelerde sadece %6 gibi düşük bir oranda dinle ilgili soruların hiçbirisine cevap alamadık. Katılımcılarımızdan cevap vermeyen kişilerin de bu konudaki argümanları bahsettiğimiz düşüncelerle örtüşüyordu: “Din kişinin özelidir, insan ile Allah arasında yaşanır, bu nedenle sorunuza cevap vermek istemiyorum.” Ülkemizin din açısından belli sınıfsal ayrışmalara gittiği gerçeği ışığında, katılımcılarımızın soruları cevaplamamalarını anlayışla karşılayabiliriz. Verdikleri cevap tamamen savunma psikolojisinin ürünüdür. Hem mülakat yaptıkları kişiyi

kırmak istememektedirler hem de hazırladıkları argümanla bir yabancı olarak gördükleri kişinin yönelttiği sorulardan kaçmak istemektedirler.

İnanışları konusunda soru yönelttiğimiz katılımcılarımızdan cevap verenlerin tamamı Müslüman olduklarını belirtmişlerdir. Ancak sorunun cevaplanma biçimine göre belli bir ayrışmaya gidebilme olanağımız bulunmaktadır. Cevap veren katılımcılarımızdan birinci kuşak 1989 göçmeni olanların %45'i hızlı bir biçimde “Elhamdülillah Müslüman’ız” demiştir. Bu cevabın ardından bir kaçına “Elhamdülillah” kelimesinin anlamını sorduğumuzda, hiçbir katılımcıdan tatmin edici bir cevap alamadık. Türkçe manasına baktığımızda “Allah’a şükürler olsun ki Müslüman’ım” anlamına gelen bu cevabı, genellikle cevaplarına kesinlik ibaresini eklemek için kullandıkları hakkında şüphemiz yoktur. Göçmen psikolojisini düşünüp, Türkiye’ye gelmelerinin üzerinden yirmi iki yıl geçmiş olmasına rağmen hala bazı kişilerce “Gâvur” veya “Bulgar” olarak nitelendirilen bir kesimden inançlarıyla ilgili cevaplara kesinlik unsurunu katmamasını beklememiz anlamsız olurdu. Fakat ikinci kuşak 1989 göçmenlerinden hiçbirisi inançlarıyla ilgili soruyu cevaplarken “Elhamdülillah” kelimesini kullanmadığı gibi, ses tonlarında bir önceki kuşağın kararlılığı kesinlikle bulunmamaktaydı. Ayrıca, birinci kuşak 1989 göçmeni olanların %33’ü Müslümanlıklarıyla Türklüklerini bağdaştırmışlar, Türk soyundan olanın Müslümanlıktan başka bir dine mensup olamayacağını belirtmişlerdir. Sorumuza bu şekilde cevap verenler kendilerini Türk milliyetçisi olarak tanımlamışlar, Türklükle İslam’ı eşdeğer tutmuşlardır. Böylece birinci kuşak 1989 göçmenlerinin Türk - İslam Sentezi¹² ideolojisinin altında oldukları düşüncesi öne

¹² **Türk-İslam sentezi**, 1980’lerde Türkiye’de ortaya çıkan sağ kanat ideolojidir. Sentez, Aydınlar Ocağı çevresinde ortaya çıktı. İdeolojinin önemli bir savı, Türklük ve İslamiyet arasında esasta bir uyum

sürülebilir. Zaten baskı yıllarında Anavatan Türkiye'ye öykünen, Türklükleri ve dinleri aşağılanan bir topluluk olan Bulgaristan Türklerinin, bahsi geçen yıllarda Türkiye'yi etkisi altına alan ideolojik kümenin içine girmeleri kaçınılmaz olmuştur.

Katılımcılarımıza inançlarıyla ilgili yönelttiğimiz ikinci soru İslam'ın hangi mezhebine aidiyet hissettikleri olmuştur. İslam dininde, Sünnilik, Şiiilik ve Haricilik olmak üzere 3 ana mezhep vardır. Bu mezhepler de çeşitli açılarından kendi içinde alt mezheplere sahiptir.

Sünniler günümüzde inanç açısından Maturidilik ve Eşarilik, fıkıhı açıdan da sırayla Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbelî mezheplerine bağlıdırlar. Bu dört mezhepten ilki olan Hanefî mezhebi Maturidilik'e diğer üç mezhep (Şafii, Maliki ve Hanbelî) ise Eşarilike bağlıdır. Bu mezhepler dışında, Sünnilikte icma-i ümmete, kıyasa ve reye başvurulmasını kabul etmeyen, her sorunun çözümünü Kuran'da, Sünnette, sahabe ve tabiunun görüş ve uygulamalarında arayan bir grup daha vardır. Bunlar; Selefiyye veya Selefiyyun (geçmişe bağlılar) olarak anılır. Bu düşünceye bağlı olanlar ortaya çıkan yeni sorunlara çözüm bulmakta yetersiz kaldıkları için fazla yandaş kazanamamışlardır. Hanbelî mezhebi, Selefiyye anlayışına en yakın Sünni mezhep olarak tanınır. Ayrıca günümüz Sünni âlimleri tarafından selefiler, Sünni olarak görülmezler, Mücesseme olarak görülürler.(Şapolyo, 2004, 321 – 335)

olduğudur. Kuramcılar, Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan ümmetçilik-milliyetçilik tartışmasıyla ilgilenmiştir. Senteze göre ümmetçilik Allah iradesine teslim olmuş bir topluluğun peşinden koşmaktır, oysa milliyetçilik kişinin kendi durumunun bilinçli olarak farkında olması hâlidir. Bu iki durum arasında bir çelişki bulunmamaktadır. Aksine, İslam, Türk olmayı mümkün kılan bir önkoşuldur, Türk kimliğinin onsuz olmaz bir parçasıdır. Sentezciler nihai olarak ümmet birliğine karşı olmasalar da, pratik nedenlerle bunun zorluğundan hareketle, Türklüğün birliğinin önem kazandığını öne sürmüşlerdir. Senteze göre Türk milleti, diğer İslam milletlerine göre Allah yolunda savaşma açısından ayrıcalıklı bir konumdadır.(http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk-%C4%B0slam_sentezi)

Şiilerin günümüzde bağlı olduğu en büyük fırka ise İmamiyye (Caferiyye)dir. Bunun dışında sayıları az olmakla birlikte Zeydiyye ve İsmailiyye fırkaları da günümüze ulaşmıştır. Haricilerin ise günümüze ulaşmış olan tek fırkası İbadiyyedir.(Zehra, 2009, 112- 143)

Bulgaristan Türkleri BKP yönetimi altındayken dinleriyle ilgili hiçbir şey öğrenemedikleri gibi, zaten kısıtlı olan din öğrenimlerindeki hakları da bir bir ellerinden alınmış ve bahsettiğimiz üzere din konusunda bilgi verme işi dini konularda bilgisi olup olmadığı konusunda şüpheler bulunan hocalara kalmıştı. Din konusunda yaşanan bu bilgisizlik veya bilgi kirliliği katılımcılarımıza da yansımış ve katılımcılarımız hangi mezhebe yakınlık duydukları konusunda belirsiz, dayanaktan yoksun cevaplar vermişlerdir. Zaten katılımcılarımızın %65'i mezheple işi olmadığını söylemiş, sadece Müslüman olduğunu belirtmiştir. Bu görüşe sahip olan katılımcılarımız, mezhebe aidiyet duymanın aşırıcılığa kaçmak olduğunu düşünmüş, zaten kendilerini dindar olarak görmedikleri için bu doğrultuda bir mezheple içli dışlı olmanın doğru olmayacağına kanaat getirmişlerdir. Hatta bir katılımcımız bu düşüncesini bir adım daha ilerleterek mezheple tarikatları bir tutmuş ve “ikisiyle de işim olmaz ben dinimi sadece inandığım için yaşarım, bu aşırılıklara kesinlikle karışmam” diye cevap vermiştir.

Mezhep konusunda ikinci kuşak 1989 göçmenlerinin daha bilgili olduğu verilen cevaplar sonrasında ortaya konmuştur. İkinci kuşak 1989 göçmenlerinden sadece birisi mezhebini söylemekten çekinmiş, onun dışındaki bütün ikinci kuşak 1989 göçmenleri mezhepleriyle ilgili doğru veya yanlış bir fikir beyan etmişlerdir. Bu farklılık, eğitimlerini Türkiye’de alan ikinci kuşak 1989 göçmenleri ile eğitimlerini Bulgaristan’da alan birinci kuşak 1989 göçmenleri arasında din bilgisi

farkını ortaya koymaktadır. Türkiye Cumhuriyeti anayasasına göre zorunlu ders statüsünde bulunan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, kapsamı tartışılır olsa da kişilere dinlerini öğrenme ve tanımaları konusunda onlara yardımcı olmuştur. Katılımcılarımızdan birisiyle yaptığımız görüşmede kullandığı şu ifadeler önermemizi doğrular niteliktedir:” Benim ne annem ne de babam dua etmeyi bilmez, besmele çekmeyi bile neredeyse bizlerden yani çocuklarından öğrendiler. Ben de öğrendiklerimi okuldaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden öğrendim. Hatta annem kendi annesinin mezarına gittiğinde Fatiha okumayı dahi bilmiyordu, orada anneannemin ruhuna Fatiha’yı benim desteğimle yarım yamalak da olsa okumayı başarabildi.”

İkinci kuşak 1989 göçmenlerinin birinci kuşak 1989 göçmenlerine göre daha bilgili olduğu bir gerçek olsa da mezheplerle ilgili olan sorumuza onlar da tatmin edici cevaplar verememişlerdir. İkinci kuşak göçmenlerin %40’ı Sünni olduğunu belirtmiş, %20’si de Hanefi olduğunu belirtmiştir. Hanefiliğin Sünnilik mezhebinin çatısı altında bir fıkıh mezhebi olduğunu düşündüğümüzde din bilgisi konusunda ikinci kuşak 1989 göçmenlerinin de sınıfta kaldıklarını görürüz. Hanefi cevabını veren katılımcılara Hanefi mezhebinden sorular yöneltmeye devam ettiğimizde ise katılımcılar da cevabı yanlış verdikleri kanısına kapılmışlar ve “zaten Türkiye Hanefi biz de ondan Hanefi’yiz” cevabını vererek konuyu kapatmaya çalışmışlardır.

Ayrıca katılımcılarımızın %20’si kendilerinin mezheple işi olmasa da kesinlikle Alevi olmadıklarını belirtmişlerdir. Alevilikle ilgili kötü bir anıları olduklarını sorduğumuzda ise bir katılımcımız dışında kimse cevap vermemiştir. Cevap veren katılımcılarımızdan birisi de Alevilerle ilgili şu anılarını paylaşmıştır:” Bazı kişilerde genel bir önyargı vardır göçmenlerin Alevi olduğuna dair, o yüzden

Alevi olmadığımı söyledim, aslında Sünnilik de bana aynı uzaklıkta. Ama lisede okurken bir arkadaşım beni beğeniyormuş, bu olay ailemin kulağına kadar gitmiş. Ailem de bana bu konuda, Alevilerle arkadaşlık etmeni hoş bulmuyoruz, kesinlikle o insanla görüşmeyeceksin dedi. Benim Alevilerle bir alıp veremediğim yoktu, fakat ailem böyle dedikten sonra ben ne yapabiliirdim ki. Tabi ki bu olayların ardından o insanla kesinlikle görüşmedik.” Görüldüğü üzere Anadolu’nun bazı yörelerinde Alevilere karşı takınılan olumsuz tutum, Bulgaristan Türklerinin içine kadar girmiştir.

Dini inançlarını bu şekilde tanımlayan katılımcılarımıza dindar olup olmadıkları sorusu yöneltildiğinde ise katılımcılarımız bu soruya çok sert tepki göstermişlerdir. Dindar Türk Dil Kurumunun büyük sözlüğündeki kelime anlamıyla şunu ifade etmektedir: “Din inancı güçlü, din kurallarına bağlı (kimse).” Öncelikle dindarlığın tanımı katılımcılarımıza sorulmuş, bu konuda birinci ve ikinci kuşak 1989 göçmenleri arasında benzerlik tespit edilmiştir. Katılımcılarımızdan cevap verenlerin %56’sı dindar kelimesinin kelime anlamını tam olarak kavramış ve buna uygun cevap vermişlerdir. Bu cevaplar arasında da bir tutarlılık olduğunu söyleyebiliriz. Dindarlık tanımı hakkında oluşan genel kanı, “Dine kalben inanan ve buna bağlı olarak dini vecibelerini hiçbir karşılık beklemeden yerine getiren kişi” tanımı çevresinde oluşmuştur. Fakat bu cevabı versin vermesin tüm katılımcılarımızın endişelendiği konu, gerçek dindar olan kişilerin dinin kişi ile Allah arasında kalması gerektiğini unutmamış olmasıdır. Türkiye’deki siyasal – sosyal bazlı tartışmaların etkisinin hesaba katılmasıyla da dindar gözüken kişilerin dini inanışlarını gösteriş haline getirmeden yaşamaları ve uygulamalarını bu yönde yapmaları, bütün katılımcılarımızın üstünde birleştikleri bir konu olmuştur. Zaten

cevap vermeyen katılımcılarımız da bu konunun kişi ile Allah arasında kalmasını belirtmiş, verdikleri bu cevapla da cevap veren katılımcılarımızla fikir birliği oluşturarak, cevap vermemelerinin ardında bahsi geçen endişelerin yattığını bizlere göstermişlerdir.

Bu sorumuzla beraber katılımcılarımızda cevap vermeme oranında çok büyük bir artış gözlemlenmiş ve cevap vermeme oranı %26 olarak tespit edilmiştir. Cevaplarda dini inanç sorusunda olduğu gibi yeknesaklık tespit edilememiş, katılımcılarımızdan çok farklı cevaplar alınmıştır. Özellikle ikinci kuşak 1989 göçmenleri olan katılımcılarımızdan hiçbirisi kendini dindar olarak tanımlayamamış, pek çoğu dindar olmak için gerekli olgunluğa sahip olmadığını ve yaşının genç olduğunu belirtmiştir. İkinci kuşak 1989 göçmenleri arasında dindarlığın yaşla doğru orantılı olduğu ve yaş ilerledikçe daha dindar olunacağı öngörüsü güçlü bir biçimde hissedilmektedir. Bir örnek vermemiz gerekirse ikinci kuşak 1989 göçmeni katılımcımız kendisini dindar olarak tanımlayabilir misiniz sorusuna şu cevabı vermiştir:” Kendimi bu sıfatla tanımlayamıyorum. Yaşım gereği kendimi bu olgunlukta hissetmiyorum, ilerleyen zamanlarda dindar olmak adına daha fazla şey yapabileceğimi düşünüyorum.” Söylediğimiz gibi, cevapların çoğu bu ekseninde olmuş, dindarlık yaşla doğru orantılı tutulmuştur. Bu öngörünün arkasında ise ikinci kuşak 1989 göçmenlerinin kariyer planlaması yatmaktadır. Eğitim düzeyleri çok yüksek olan bu topluluk, yaşla dindarlığı orantılarken hayatlarını daha düzene oturtamadıkları için dine ayırabilecek zamanları bulunmadığını hayatları düzene girdikçe ve tabii ki yaşları ilerledikçe, dine ayırabilecek daha çok zamanları olacağını, böylelikle zaman içinde daha dindar olacaklarını düşünmüş olabilirler.

Birinci kuşak 1989 göçmenlerinin cevap verenlerinden %70 dolaylarındaki çoğunluğu dindarlığı aşırılık olarak görmüş, hiçbir şeyin aşırısını yapmayacağım için dinin de aşırısını yapmam, bu nedenle de kendimi dindar olarak göremem demişlerdir.

5.4.2 Dini İbadetler

Bilindiği üzere İslâm'da ibadetler biçim bakımından üçe ayrılmaktadır: Bedenle yapılan ibadetler(namaz, oruç, dua, Kur'an okuma, vs.), para ve malla yapılan ibadetler(zekât, fitre, sadaka vs.), ve hem bedenle hem de malla yapılan ibadetler (hac).1989 göçmenlerinin dini vecibelerini yerine getirmeleri konusunda yaptığımız görüşmelerde bazı yönlerden Türkiye Türklerinin etkisinin gayet fazla olduğunu görürken, bazı yönlerden de kendine özgü uygulamaları yaptıklarına tanık olduk.

Nasıl ki dini görevlerini yerine getiren bir Müslüman olmak Allah katında değerliyse ayrıca Bulgaristan Türklerinin de çoğunun içinde iyi bir insan olmak, doğru olmak, doğruyu söylemek, haram maldan uzak durma, günah sayılan şeyleri yapmamak, çalışkan olmak, özellikle yaşlılara, yardıma ihtiyacı olanlara; evsizlere, yoksullara, yetimlere yardım etmek de çok kıymet verilen hususlardandır. 1989 göçmenleri hem Bulgaristan'daki hem de Türkiye'deki hayatlarında, geniş aileler şeklinde yaşamayı benimsemişlerdir, yani anne, baba, büyük anne, büyük baba ve hatta gelin ve damatlarını da içine alan kuvvetli bağlara sahip, birlik ve beraberlik inancı içinde yaşayan bir toplulukturlar. Bu topluluk içinde, yaşlılara ayrıca kıymet

verilir ve değer gösterilir. 1989 göçmenlerinde de kendilerinin çocukları olsa dahi, yine de gleri yetiyorsa yetim Müslüman ve Türk ocuklar evlat edinilir.

İslam'daki ibadet ayrışmasından hareketle, öncelikle bedenle yapılan ibadetlere değinirsek, birinci ve ikinci kuşak 1989 göçmenlerinin arasında kesin çizgiler olduğunu söyleyemeyiz. Hatta bir önceki başlıkta bahsettiğimiz gibi, ikinci kuşak 1989 göçmenlerinin birinci kuşak 1989 göçmenlerine göre din konusunda daha fazla bilgiye sahip olmalarına rağmen, ikinci kuşak 1989 göçmenlerinde birinci kuşak 1989 göçmenlerine göre ibadet konusunda, özellikle bedenle yapılan ibadetler konusunda bir gerileme görülmektedir.

İslam dininde en çok bilinen ibadet yöntemi olan namazı ele aldığımızda, katılımcılarımız olan 1989 göçmenlerinden hiçbirisi beş vakit namaz kılmamaktadır. Kendilerini kayıp kuşak olarak adlandıran birinci kuşak 1989 göçmenleri, Bulgaristan'daki hayatlarında da Yeniden Doğuş Sürecinin baskıları sebebiyle namaz kıma alışkanlığından iyiden iyiye uzaklaşmışlardı. Zaten %75'i bir iki dua dışında dua bilmediğini söyleyen katılımcılarımızdan, bu şekilde ibadet etmelerini bekleyemeyiz. Katılımcılarımızdan erkek olanlarının hemen hepsi bayram namazlarını kaçırmadıklarını ifade etmektedirler. Bayram namazı, göçmenler arasında ayrı bir anlam ifade etmektedir. Hayatında başka bir amaçla camiye gitmemiş olan kişiler, sadece bayram namazı için camilere akın etmektedirler. Camilere en yüksek oranda katılım bayram namazlarında cereyan etmektedir. Zaten katılımcılarımızdan birisiyle yaptığımız görüşmede, “bayram namazına gelmeyenin Mslmanlığından şüphe duyarım, tamam diğer namazlara ben de gitmiyorum ama

bayram namazı Müslüman'ın namusudur, onu korumaya mecburdur.” ifadesini kullanmıştır.

1989 göçmenlerinin camiye gittikleri bir başka zaman da cenaze namazlarıdır. Her insan “bir gün benim de başıma gelecek” düşüncesiyle cenaze namazlarına gitmeyi gerekli olarak görür. Bulgaristan Türklerinin arasında da gerek Bulgaristan'daki gerek Türkiye'deki yaşamlarında cenaze namazları yoğun bir kalabalık eşliğinde kılınır, ölen kişiye haklar helal edilir. Hatta Bulgaristan'daki cenaze namazları özellikle Yeniden Doğu Sürecinde katledilen kişilerden birisinin olduğu takdirde kitlesel hareketlere dönüşecek kadar yoğun katılımlara sahne olmuş ve bu durum BKP yönetiminin cenaze namazlarına daha etkin bir şekilde müdahale etmesine sebebiyet vermiştir. Erkek katılımcılarımızın %86'sı cenaze namazlarına ellerinden geldikçe katılmaya çalıştıklarını, cenaze namazlarını kaçırmamaya gayret ettiklerini söylemişlerdir. Cenaze namazının kişinin çevresinin genişliğiyle bağlantılı olduğunu düşünen katılımcılarımızdan bir tanesi, “biz dernekçiyiz, o nedenle de sık sık cenaze namazına gidiyoruz” ifadesini kullanmıştır. Birinci kuşak 1989 göçmenleriyle ikinci kuşak 1989 göçmenleri arasında bir farklılık göze çarpmıştır. Cenaze namazına katılmadığını söyleyen katılımcılarımızın tamamı ikinci kuşak 1989 göçmenidir. Post – Modern felsefenin ölümü daha kucaklanabilir bir meta haline getirmesi, dünyevi hazları ön plana çıkartması, batı medeniyetine öykünmekle ömrünü tüketen bir ülkenin gençliği üstünde bu şekilde bir tesir yaratmış olabilir.

Burada namazla ilgili bir uygulamanın mutlaka zikredilmesi gerekecektir. Genel olarak dine olan saygıya paralel olarak ezana da büyük saygı gösterilir. Ezan okunduğu zaman insanlar oldukları yerlerde durup kıpırdamadan bitişini beklerler. O esnada camilere giderlerse bile ezanı oldukları yerde dinleyip yollarına devam

etmektedirler. İŖin ilginç yönü, insanlar alkol almaya gidiyor olsa bile aynı Ŗekilde davranmaktadırlar. Ezana saygının ifadesi olarak bu davranıŖ bir adet haline gelmiŖtir. Bu tarz kült haline gelmiŖ davranıŖlar bakımından, Bulgaristan Türklerinin Türkiye Türklerine folklorik olarak yakın davranıŖlar geliŖtirdiđini, anavatanla bağlarını, onca baskıya rağmen, koparmadıkları ifade edilebilir. BaŖka örnekler vermemiz gerekirse, mülakatları yaptığımız ortamlarda, gerek kahvehane olsun gerek de Bal – Gç derneğinin lokali olsun, ezan sesi duyulduğu ezan sesine bir saygı ibaresi olarak çevredeki ses düzeyi olabilecek en alt düzeye iner. Hatta Türkiye'nin birçok yerinde tanık olduğum ezan sesi sırasında ortamda alınan müziğin kapatılmasını lokalde de yaŖadım. Lokalin iŖletmecisine bu davranıŖı Bulgaristan'da da yapıyor muydunuz, diye sorduğumda ise aldığım cevap Ŗyleydi:” Bulgaristan'da köyümüzde ezan okunduğunda çocuklardan bile çıt çıkmazdı, insanlar camiye gitmeseler dahi sessizlik içerisinde ezanın bitmesini beklerler, onun ardından iŖlerine dönerlerdi.” Grldğu üzere, bu davranıŖlar da Türkiye Türklerinin davranıŖlarına paralellik göstermektedir. Fakat Ŗu durumu belirtmemizde de yarar vardır, özellikle son dönemlerde yani Yeniden DođuŖ Sürecinde, Müslümanlığın üzerinde o derece yoğun bir baskı vardı ki, bırakın ezan okunmasına saygı duymayı, ezan okunabilecek minaresi olan bir cami bile pek çok yerleŖim yerinde bulunmamaktaydı.

Bulgaristan Türklerinin namaz pratiklerinde ŖaŖırtıcı biçimde teravih namazı önemli bir yer tutmaktadır. Bayram namazları ve cenaze namazları dıŖında Bulgaristan Türklerinin sürekliliğini sağladığı namaz, teravih namazıdır. Katılımcılarımızdan birinci kuŖak 1989 göçmeni olanlar, Bulgaristan'dayken topluca yapılan iftarın ardından evi müsait olan Türklerden birisinin evine geçerek topluca

teravih namazı kıldıklarını ifade etmektedirler. Namazın öncesinde ve sonrasında köyün gönüllü “imam”ları tarafından vaazlar verilmektedir. Bu geleneklerini Türkiye’ye geldikten sonra da sürdüren birinci kuşak 1989 göçmenleri, ramazan ayı boyunca teravih namazlarına katılmaya ayrı bir özen gösterirler. Fakat aynı özeni ikinci kuşak 1989 göçmenlerinde görememekteyiz. Bu ilgisizliğin nedenini ikinci kuşak 1989 göçmenlerinin oruç tutma alışkanlığına sahip olmamasına bağlayabiliriz.

Bahsi geçen iki kuşak Bulgaristan Türklerinin namaz kılma alışkanlıkları neredeyse hiç yoktur. Fakat birinci kuşak katılımcılarımızın pek çoğunun belirttiğine göre, kendi anne babaları ve dedeleri nineleri beş vakit namazında olan kişilerdir. Zaten onların yaşı geçtiği için, BKP yönetimi camiye gitmelerine mani olmamaktadır. Eğitim gördükleri zamanda Bulgaristan’da azınlığa din eğitimi konusunda çok daha ileri bir noktada bulunduğu, Türk okullarının Türklerin elinde olduğu düşünüldüğünde, bu sonuçlara fazla şaşırمامamız gerekir. Burada bir kez daha karşımıza çıkan varsayım, dini bilmekle dine bağlanmanın arasında doğru orantı olduğudur. BKP yönetiminin uygulamaları, etkileri bugüne kadar da devam eder bir şekilde Müslümanlar arasında ibadet etme oranının düşüklüğünü açıklayan en önemli nedendir. Dini bilgilerin öğrenilmesini ve ibadetlerin yerine getirilmesini engelleyen bu düzenli politikalar olmasa, belki de bugün 1989 göçmenleri arasında ibadet etme oranı daha yüksek olacaktı.

Bedenle yapılan bir diğer ibadet olan oruçta, namazda gördüğümüz sonuçların tam tersini görmekteyiz. Oruç, 1989 göçmenleri arasında sıklıkla gerçekleştirilen bir ibadettir. BKP yönetimi her ne kadar orucun verimi düşürdüğü ve sağlık standardını kötüleştirdiği bahaneleriyle karşı bir tutum takınsa da

Bulgaristan'daki yaşamlarında da aynı yoğunlukta devam etmiştir. Gerek birinci kuşak 1989 göçmenlerinden olsun, gerekse de ikinci kuşak 1989 göçmenlerinden olsun, yüksek bir oranda katılımcımız düzenli olarak oruç tuttuklarını belirtmişlerdir. Oruç tutamayan katılımcılarımızın hemen hepsi de sağlık problemleri nedeniyle oruç tutamadıklarını belirtmişler, sağlık problemlerinden önce düzenli olarak oruç tuttuklarını söylemişlerdir. 1989 göçmenlerinin düzenli olarak oruç tutmalarındaki neden, orucun namaz gibi kişinin çalışmasına engel teşkil etmemesidir.

Orucun akabinde, Müslümanlar tarafından ayrı bir kutsallık bahşedilen, olay ise iftardır. Bulgaristan Türklerinin arasında da toplu iftar açma geleneği sürüp gelmektedir. Gerçekten de, BKP yönetiminin onca baskısına rağmen 1989 göçmenleri Bulgaristan'da yaşadıkları zamanda ramazan ayında yaşadıkları köylerde topluca iftar açtıklarını belirtmişlerdir. Bu alışkanlık ikinci kuşak 1989 göçmenlerine tam olarak aktarılamasa da, iftar ailenin bütünü tarafından gerçekleştirilen bir olay olduğu için, iftara katılım açısından diğer ritüeller kadar kopukluk olduğunu söyleyemeyiz. Burada değinmemiz gereken başka bir nokta ise, maddi açıdan kuvvetli durumda olan 1989 göçmenlerinin hala ramazanda Bulgaristan'daki yerleşim yerlerindeki soydaşlarına toplu iftar yemeği vermeleridir. Katılımcılarımızın içinden maddi açıdan kuvvetli durumda bulunanların hepsi ağız birliği etmişçesine bu olguyu destekleyip onaylamışlardır. Kendilerine, neden iftarı şu anda yaşadıkları yerde değil de Bulgaristan'daki eski yerleşim biriminde verdikleri sorulduğunda ise, katılımcılarımızdan birisinin verdiği cevap Türkiye'de "öteki" olduklarının bir başka kanıtı niteliğindedir :” Bizim Bulgaristan'daki komşumuzun durumu iyi değilken neden buradaki Türklere iftar yemeği verelim ki?

Zaten buradaki insanlar benim inancımdan kuşku duyuyorlar, onları kuşkularıyla baş başa bırakmak en iyisi.”

Kuran okunması, bedenle yapılan ibadet olarak bilinmektedir. Katılımcılarımızın dua bilgilerini göz önünde tuttuğumuzda Kuran okumayı bildiklerini düşünmek imkânsızdır. Gerçekten de ikinci kuşak 1989 göçmeni olan bir katılımcımızın bu konuda aktardıkları bu görüşümüzü doğrular niteliktedir:” Biz buraya geldiğimizde komşular bizi kabullenmeye başladıkça annelerimizi cumaları, kandillerde mevlit – kuran okumaya çağırırlardı. İlk başta annelerimiz bu durumu garipsemişlerdi, çünkü geldikleri yerde böyle bir alışkanlıkları yoktu ve hiçbirisi eline kuran alıp okumamıştı, bilmezlerdi zaten. İlerleyen haftalarda sıranın kendilerine geldiğini düşünerek onlar da komşuları kendilerine davet etmeye başladılar. Bu sırada biz okula gittiğimiz için bizim aracılığımızla da dua okumayı öğrenmeye çalışıyorlardı, böylece komşuları karşısında mahcup duruma düşmemiş olacaktı.” Türkiye’ye geldiklerinde çevrelerinde kabullenilmeme sorunuyla karşı karşıya kalan göçmenler, kabullenildikçe yerel halkın adetlerine de uyum sağlama babında kendilerine uyum sağlama konusunda katkı sağlayacak girişimlerde bulunmuşlardır.

Birinci kuşak 1989 göçmenlerinin kuran okumayı öğrenme imkânları kısıtlı olduğu için, bir alt kuşaklarına kuran okumayı öğretmeyi görev bilmişlerdir. Özellikle, asimilasyon döneminin ardından, yaşanan olaylara tepki olarak köylerdeki gönüllü “imam”lar ve hocalar evlerde çocuklara yönelik olarak kuran kursları düzenlemişlerdir. Böylece kendi kuşakları dini açıdan bilgisiz olmalarına rağmen en azından bir alt kuşakları kendilerinde bulunan bu açığı kapatabileceklerdi.

Bulgaristan'daki son birkaç yıllarını bu şekilde geçiren 1989 göçmenleri, anavatanlarına dönmelerinin ardından, son zamanlarda yaptıkları pratikleri anavatanlarında da sürdürmüşler ve çocuklarını yoğun olarak camilerdeki kuran kurslarına göndermeyi adet edinmişlerdir. 1989 göçmenlerinin çoğunluğuna göre, ibadeti doğru biçimde gerçekleştirmenin tek yolu doğru biçimde kuran okumayı bilmek, hatta bu durumu bir kademe daha ileri götürerek hatim indirmeyi kusursuz biçimde öğrenmektir. Bulgaristan'daki durumdan farklı olarak, Türkiye'deki kuran kursları yasal ve müftülük gözetiminde devletin memuru olarak çalışan camii imamları tarafından verilmektedir. Günümüzde aynı durum Bulgaristan'da da geçerlidir. Türkiye'den görevlendirilen imamlar, Bulgaristan'daki Türk yerleşim birimlerindeki camilerde imamlık yapmalarının yanı sıra, özellikle yaz aylarında camilerde kurulan kuran kurslarında da ders vermeye devam etmektedirler.

Malla yapılan ibadetlere baktığımız zaman 1989 göçmenlerinin bedenle yapılan ibadetlere göre bu tür ibadetleri daha çok yerine getirdiğini söyleyebiliriz. Özellikle kurban kesimi konusunda 1989 göçmenleri ve buradan hareketle Bulgaristan Türkleri, çok titiz hareket etmektedirler. Gerek birinci kuşak 1989 göçmeni olan gerekse de ikinci kuşak 1989 göçmeni olan katılımcılarımızdan işi olan her birisi kurban bayramında en az bir kurban kestiğini belirtmişlerdir. Hatta birinci kuşak 1989 göçmenlerinin yarısı birden fazla kurban kestiklerini belirtmişlerdir. Kurbanlardan birisi kendi ailesi için kesilirken, diğer kurban da çocuk veya çocuklarının aileleri için kesilmektedir. Kurban kesimi ekonomik durumla doğrudan bağlantılı olduğundan ve bahsettiğimiz üzere pek çok 1989 göçmeninin ekonomik bağımsızlığının olduğu gerçeğini göz önünde tuttuğumuzda, kurban kesiminin bu

sıklıkla yapılması yadırganmamalıdır. Tabii ki kurban kesiminin sıklığının tek nedeni ekonomik durum değildir. Ekonomik durumun haricinde, Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'da yaşadıklarının da bu tespit üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Şöyle ki, Bulgaristan Türkleri, birinci kuşak 1989 göçmenlerine gelene kadar sadece çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmışlardır, dolayısıyla kesilecek hayvan konusunda bir sıkıntıları bulunmadığı için kurban kesme vazifesini layıkıyla yerine getirebilmişlerdir. Fakat asimilasyon politikasının artmasıyla, Müslümanlığı çağrıştıran bütün faaliyetler gibi kurban kesimi de yasaklanmış ve çok sıkı denetim altına girmiştir. Nesillerdir bu pratiği layıkıyla uygulayan Bulgaristan Türkleri, dağlarda, mağaralarda, kısacası gözden uzak yerlerde kurbanlarını kesmek zorunda bırakılmışlardır. Bu durumdan Türkiye'deki özgürlük ortamına geçiş yaşandığında ise, geldikleri ilk dönemlerde maddi durumları Bulgaristan'daki standartlarının çok altında olsa da, özgürlüklerinin bir nişanesi olarak kurban kesimini yaygın olarak gerçekleştirmişlerdir ve bu durum hala süregelmektedir.

Bu noktada bayramlaşma geleneklerine bakmakta yarar olacağını düşünmekteyiz. Katılımcılarımızla yaptığımız görüşmelerde, dini bayramların bütün unsurlarına ayrı bir önem atfedildiğini görmekteyiz. Gerek bayram namazları gerekse de kurban kesiminde görüldüğü üzere, bu önem ortaya konmuş bulunmaktadır. Bu pratiklerin yanında, bayramlaşma merasimleri de Bulgaristan Türkleri arasında önemli bir noktada bulunmaktadır. Bayram namazının ardından cemaatin arasında başlayan bayramlaşma merasimleri, tüm bayram boyunca değişik şekillerde devam ederek cereyan etmektedir. Özellikle aile arasındaki ziyaretlere çok önem verilmektedir ve genellikle ailenin küçükleri, aile büyüklerini evlerini ziyaret ederler.

Ev sahipleri açısından da bu ziyaretler ayrı bir önem taşır. Dini bayram ramazan bayramıysa, gelen misafirler için türlü türlü tatlılar hazırlanırken, kurban bayramlarında ise kesilen kurbanlığın ev sahibine düşen kısmından gelen misafirlere ikramlar yapılır. Bayramlaşma geleneği yönünden 1989 göçmenlerinde kuşaklar arasında çok büyük farklılıklar görülmemektedir. Farklılığın olmamasının nedeni, gerçekleştirilen bayramlaşma ziyaretlerinin bütün aileyi kapsamaması ve 1989 göçmenlerinin ister birinci isterse ikinci kuşak olsun, bayramlaşma ziyaretlerine çocukluklarından beri aşına olmaları gösterilebilir. Böylece 1989 göçmenleri için, gerek Bulgaristan'daki gerekse Türkiye'deki yaşamlarında bayramlaşma önemli bir dini değer olarak yer almıştır ve yapılmaması ayıp olarak görülmektedir, geçerli bir mazereti olmadan yapılmaması düşünülemez konumdadır.

Malla, özellikle günümüzdeki değişim aracı olan parayla yapılan bir ibadet olan zekât ise 1989 göçmenleri arasında en az kurban kesimi kadar yaygındır. Daha önce gelen göçmenlerle sıkı ilişkilerini sürdüren ve bu kimliği taşıyanlarla bağlarını koparmayan, ekonomik bakımdan da iyi bir durumda olan 1989 göçmenleri, zekât vermeyi gereğince yerine getirmektedirler. Bulgaristan'daki yaşamlarında da zekât vermeyi maddi kuvvetleri elverdiğince yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu konuda da birinci ile ikinci kuşak 1989 göçmenleri arasında farklılık bulunmamaktadır. Farklılık çok daha değişik bir alanda belirmiştir: Cinsiyet. Gerçekten de, birinci kuşak 1989 göçmeni olan erkek katılımcılarımızın %37'si zekât verdiklerini ama ne kadar verdiklerini, kime verdiklerini bilmediklerini, bu işlerle eşlerinin ilgilendiğini, dolayısıyla bilmelerine de gerek olmadığını söylemişlerdir. 1989 göçmenlerinin aile yapısı içinde bu şekilde bir görev dağılımı görülmektedir. Bayan katılımcılarımız da

bu görüşümüzü doğrular nitelikte yanıtlar vermişler, zekâtı aileleri adına verdiklerini, bu işle kendilerinin ilgilendiğini ve kime ihtiyacı oranında ne kadar para verileceğini takip ettiklerini söylemişlerdir. Ayrıca belirtilmesi gereken ise, yapılan bu yardımların sadece zekât biçiminde olmadığıdır.

Hem bedenle hem de malla yapılan bir ibadet olma özelliği taşıyan hac konusunda, 1989 göçmenlerinin yeteri kadar bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Konuştuğumuz katılımcılarımızdan hiçbirisi hacı değildir, fakat içlerinde hacı olma düşüncesi taşıyanlar olsa da bu kişiler azınlıktadırlar. İkinci kuşak 1989 göçmenlerinden hiçbirisi hacı olmak için kendisini yeterli olgunlukta görmemektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu grup içerisinde dine bağlılığın yaşla doğru orantılı olduğu düşüncesinin yaygınlığından ötürü, hacı olanların çevrelerinde dini anlamda büyük bir itibara sahip olduklarını da hesaba kattığımızda, varsayımımız daha sağlam temellere oturmaktadır. Ayrıca, şu noktayı da gözden kaçırmamız gerekmektedir: Komünist dönemde, hacı olmak düşüncesi bazı Müslümanların aklında filizlene bile, bu düşüncüyü fiiliyata geçirmek tamamen imkânsız bir haldeydi. Ülke içinde bir yerden bir yere gidilirken bile güçlüklerle karşılaşan, gittikleri yerde işleri yoksa geldikleri yere geri gönderilen Müslümanların bu sıkıntıları aşarak başka bir ülkeye gitmesi, hem de bu ülkeye dini vecibesini yerine getirmek için gitmesi bir rüyadan ibaretti. Nihayetinde, komünist dönemde hemen hemen kimse hacı olma şansına sahip olamazken, 1990 yılında demokratik bir rejimin iş başına gelip, HÖH sayesinde Müslüman azınlığın da bir miktar siyasi gücü elde etmesiyle beraber, Bulgaristan'da baş müftülük kanalıyla hac ve umre seyahatleri düzenlenmeye başladı ve böylece Bulgaristan Türkleri de dinlerinin

gerekliliklerinden bir tanesini daha, onca baskının ardından, yerine getirme fırsatı buldular. 1989 göçmenleri ise, Bulgaristan’da kalan soydaşları kadar aktif bir biçimde hacı olma fırsatını bulamamışlardır, çünkü Bulgaristan’da kalanların iyi kötü bir düzeni varken, Türkiye’ye gelenlerin ise hayata sıfırdan başlamaları gerekmektedir.

Burada genel olarak Bulgaristan Türklerinin ibadete genel olarak bakış açısından bahsetmediğimiz takdirde, varsayımlarımız bizi Bulgaristan Türklerinin inançlarının zayıf olduğu sonucuna götürecektir. Oysaki Bulgaristan Türkleri, içlerinde zaman geçirmemden ve kendim de onlardan birisi olmam bilgisine dayanarak, çalışmayı ibadet olarak görürler. Vicdani bakımdan önemli saydıkları çalışma olgusudur. Çalışmaya olan şevkleri yüzünden dini vecibelerini yerine getirmeye zaman bulamadıklarını söyleyebiliriz. Bu durumdan ötürü, inançlı insanlar olarak rahatsız olmaları gerekirken, çalışmayı ibaret olarak gördükleri için vicdanlarını bu şekilde rahatlatırlar ve vicdan muhasebelerini bu denklik üzerinden gerçekleştirirler. Alman Sosyolog Max Weber’in çalışması olan “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu”na yapacağımız atıfla Bulgaristan Türklerinin bu tutumlarını öznelştirebiliriz. Weber’e göre; kapitalizmin kökeninin Protestanlığın Kalvinist mezhebinin *“yaptığın işin en iyisini yap, dünyevi zevklere dalma”* öğretisinde yattığını, bu öğretinin çalışmayı, işbölümünü ve üretim maksimizasyonunu teşvik ettiğini, dolayısıyla sermaye birikimini sağlayarak zenginliğe yol açtığını, zenginliğin ise Kalvinist ahlakı ortadan kaldırarak sonu gelmez bir tüketim zincirini oluşturduğunu iddia eder.(Weber, 2009, 118) Bire bir olarak örtüşmese dahi, yaptığı işin en iyisini yapmayı inancının bir gerekliliği olarak gören Bulgaristan Türkleri,

çalışkanlığı ibadetten saymışlar ve diğer ibadetleri göz ardı edecek kadar çalışmayı önemser hale gelmişlerdir. Weber'in bahsettiği dönem kapitalizmin doğuşu olup, Kalvinist öğretinin kapitalizmi ortaya çıkarttığı görüşünün yanında Bulgaristan Türklerinin kapitalizmin doruk noktasına ulaştığı 20. Yy'ın sonunda yarattıkları çalışma ve tasarruf birlikteliği, Kalvinist öğretiye benzerliğinin yanı sıra daha küçük bir ölçekte olmasıyla da ön plana çıkmaktadır.

5.4.3 Yerleşik Dini Uygulamalar

Bulgaristan Türkleri, BKP yönetiminin dine yönelik yasaklamalarından sünnet yönünde de paylarına düşeni almışlardır. Ülkede uygulanan asimilasyon politikasının inanç yönünden dışavurumu olarak Bulgaristan Türkleri inançları çerçevesinde gerçekleştirilmesi gereken erkek çocuklarının sünnet operasyonunu gerçekleştirmemişlerdir. BKP yönetimi sünnet konusuyla ilgili olarak sıhhi gerekçeleri ileri sürmüş ve bu gerekçelere dayanarak da sünnet operasyonunu yasaklamıştı. Görünüşte masum bir nedene dayanan sünnet operasyonu yasağı, aslında asimilasyon politikasının bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1989 göçmenleri Bulgaristan'da yaşadıkları son zamanlarda Yeniden Doğuş Sürecinin bir yansıması olarak sünnet operasyonunun yasaklanması sebebiyle bu operasyonu gerek ağıllarda gerek evlerin tavan aralarında gerekse de dağlardaki mağaralar gibi gayrı sıhhi ortamlarda gerçekleştirmişlerdi. Bu durum bile inançlarının bir gereği olan sünnet operasyonuna olan bağlılıklarını göstermeleri açısından önemliydi. Sünnet operasyonunu zaten inanç sistematiklerinin bir gereği olarak gören Bulgaristan Türkleri, BKP yönetiminin baskılarından ötürü, sünnet operasyonu hakkında daha da hassas hale gelmişlerdir. 1989 göçmenleri için de durum değişik değildir, bütün

Bulgaristan Türkleri gibi onlar da sünnet operasyonları hakkında hassasiyetlerini korumuşlardır. Katılımcılarımızla yaptığımız görüşmelerde sünnet konusu geçtiğinde hemen hepsi BKP yönetimi altında yaşadıkları kötü örnekleri anlatmaya girişmişlerdir. Birinci kuşak 1989 göçmenlerinden olan bir katılımcımız, oğlunun sünnetini ehil olmayan kişilere yaptırmak zorunda kaldığından ve bu durumdan ötürü oğlunun ateşli bir hastalık geçirdiğinden üzüntüyle bahsetmiştir. Bu örneğe benzer örnekleri çoğaltmamız mümkündür. İkinci kuşak 1989 göçmenleri bazı konularda bir üst kuşaklarıyla fikir ayrılıkları yaşamalarına rağmen, sünnet operasyonu konusunda büyükleriyle aynı görüşe ve hassasiyete sahiptirler. Bu hassasiyeti biraz açmak gerekirse; doğan erkek çocuk en geç on yaşına kadar sünnet ettirilir. Sünnet törenleri, evlerde mevlit eşliğinde gerçekleştirilir ve haftası geçene kadar her gün evde dua okunur. Bu yönden sünnet törenleri, Türkiye Türklerinin gerçekleştirdikleriyle paralellik göstermektedir.

Bulgaristan Türklerinin, Türkiye Türklerine paralel olan bir başka uygulamaları ise mevlit okutulmasıdır. 1989 göçmenlerine baktığımızda hem Bulgaristan'daki yaşamlarında hem de Türkiye'deki yaşamlarında önem atfettikleri günlerde mevlit okutarak önemli saydıkları güne dini bir ayrıcalık kazandırma amacı gütmüşlerdir. Çocuk doğumlarında, vefatların ardından ve bunların kırkıncı günlerinde, maddi değeri yüksek bir eşya alındığında, büyük bir kaza veya felaket atlatıldığı zamanlarda mevlit okutulur. Mevlit okutmak daha ziyade birinci kuşak 1989 göçmenleri arasında yaygındır. Katılımcılarımızdan birinci kuşak 1989 göçmenlerinin %42'si kendilerine soru dahi sorulmadan mevlit okuttuklarını belirtirken, sadece %8'lik bir kısmı mevlit okutmadıklarını belirtmişlerdir.

Görüldüğü gibi birinci kuşak 1989 göçmenleri arasında oldukça yüksek oranda mevlit okutturulduğu gözlenirken, ikinci kuşak 1989 göçmenleri arasında da bu oran bir hayli düşmektedir. Cinsiyet açısından bir karşılaştırmaya gittiğimizde ise, kadınların erkeklere göre mevlit okutturma konusunda daha hassas olduğu olgusu karşımıza çıkmaktadır.

Bulgaristan Türkleri, nasıl sünnet operasyonunu kendi erkek evlatları için İslam dininin gerekliliği olarak görüyorlarsa aynı şekilde kız isteme merasimlerini de aynı gereklilik dâhilinde görmektedirler. 1989 göçmenleri de bu genellemenin dışında kalmazlar ve aynı gerekliliği hissetmektedirler. Bu gelenek gerek Bulgaristan'daki yaşamlarında gerekse de Türkiye'deki yaşamlarında süregelmiştir ve sürelemeye devam etmektedir. Kız çocuklarının istenirken belli kurallara bağlı kalınmasına özen gösterirler. Türkiye Türklerinin uygulamalarına paralel olarak kız istenirken ailenin rızasının yanında "Allah'ın emri ve Peygamber'in kavli ile" cümlesi olmadan kız isteme merasimi tamamlanamaz. Sonuç olarak, kız ailesinin rızasının yanında dini otorite sayılan figürlerin rızasına da dayanılarak istenmektedir. Eğer bu kurallara riayet edilmezse, kız isteme merasimi tamamlanmamış sayılır ve olumsuz bir sonuçla sonuçlanır.

Kız isteme merasiminin bu şekilde tamamlanmasının ardından, birliktelik nikâh aşamasına geldiği zaman, Bulgaristan Türkleri içinde de resmi makamların kıydığı nikâhın yanında imam nikâhı da aranır. İnançlarının gereği olarak, resmi nikâh kıyılmasını yeterli olarak görmeyen Bulgaristan Türkleri, Allah katında birleşmeyi sağladığına inanılan imam nikâhının yapılmasını da zorunluluk olarak düşünmektedirler. Bu pratikler 1989 göçmenlerinde de aynı şekilde devam

etmektedir. Hem birinci kuşak 1989 göçmenleri arasında hem de ikinci kuşak 1989 göçmenleri arasında bu konuda bir farklılık bulunmamaktadır. Günümüzde evlenen kesimin ikinci kuşak 1989 göçmenleri olduğu düşünüldüğünde ve bu kişiler arasında da imam nikâhının yaygın bir biçimde gerçekleştirildiği ortaya konulduğunda, yukarıda bahsettiğimiz hipotezi doğrulamış olmaktadır.

Besmele çekmek de Bulgaristan Türklerinin sıklıkla uyguladıkları dini pratiklerin başında gelmektedir. Besmele çekmenin diğer dini pratiklere göre dışa yansımaları az yani saklanması kolay bir dini pratik olduğu, çünkü içinden söylenerek de yapılabilmektedir, gerçeğinden hareketle Bulgaristan Türklerinin besmele çekmeyi Bulgaristan'daki yaşamlarında da pek fazla zorluk çekmeden ve bu sebepten ötürü sıklıkla uyguladıklarını söyleyebiliriz. Herhangi bir işe başlarken, o işin yolunda gitmesi için o işe Allah'ın adını anarak başlamak inancına sahiptirler ve bunu her alanda uygulamaktadırlar. Örneğin yemeğe otururken veya oturulan koltuktan kalkarken bile o iş besmelesiz başlamamaktadır. 1989 göçmenlerinin her iki kuşağında da bu alışkanlık süregelmiştir. Besmele çekmek konusundaki yaygınlık, iki kuşağın arasında farklılık olmamasının temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılarımız, bu pratiği gerçekleştirmedikleri takdirde yaptıkları işlerde kötü şansın onların yanından ayrılmayacağına ve yapılan işin olumlu sonuçlanmayacağına inanmaktadırlar. Allah'ın adını anarak başladıkları işlerin ise hayırlı olduğunu ve bu işlerin hepsinin olumlu sonuçlarla biteceğini düşünmektedirler.

Bulgaristan Türklerinde özellikle bayanların kıyafetlerini dini gereklilikler içinde seçtiklerini söyleyebiliriz. Bu bağlamda, 1989 göçmenlerini de kapsayan bir

biçimde, bayanların çoğunluğu başörtüsü ve pardösü kıyafetleri ile günlük hayatlarını sürdürmektedirler. Bulgaristan'da genellikle kırsal kesimde yaşayan Bulgaristan Türkleri, kıyafet seçimlerinden ötürü BKP yönetimi tarafından çağdışı olmakla suçlanmışlar ve bu kıyafetleri giyinmeleri resmîyette olmasa da yapılan uygulamalar neticesinde yasaklanmış bulunmaktadır. Şalvar ve başörtüsü meselesi olarak nitelendirebileceğimiz olgu, BKP'nin yönetime geldiği İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan beri kültürel inanış sorunu olarak süregelmiştir. Bulgaristan Türklerinin bu ortamda özellikle de Yeniden Doğu Sürecinden itibaren bu tür kıyafetleri rahatlıkla giydiklerini söyleyemeyiz. Baskıcı ortamdan anavatana geldiğinde ise, Türkiye Türklerinin de benzer pratiklere sahip olduğunu gören 1989 göçmenleri, istedikleri kıyafeti özgürce giyme şansına sahip oldukları için, alışkanlıklarını devam ettirme fırsatını elde etmişlerdir. Fakat bu durum sadece birinci kuşak 1989 göçmenleri için geçerlidir. Başörtüsü ve pardösü kıyafetleri açısından, iki kuşak arasında tam bir çatışma hüküm sürmektedir. Hatta ikinci kuşak 1989 göçmeni olan katılımcılarımızdan bazıları, BKP yönetiminin yaptığı eleştirilere benzer biçimde bu tarz kıyafete sahip olanları çağdışı olarak nitelendirmektedirler. Yine de baskın olan görüş, kendi anneleri ne giyerse giysin, ama onların kıyafetlerine karışmasın şeklindeki özgürlükçü bir görüştür.

Son olarak, İslam dininde ayrı bir öneme sahip olan ve Müslümanlar tarafından da özel bir önem atfedilen üç ayarın Bulgaristan Türkleri açısından nasıl geçirildiğini bakmamız yararlı olacaktır. Üç ayarın gelişiyile beraber Bulgaristan Türkleri arasında heyecan baş gösterir. Gerek Bulgaristan'daki hayatlarında gerekse de Türkiye'deki hayatlarında bu heyecan sürekli olarak eksilmeden devam

etmektedir. Evlerde türlü türlü hazırlıklar yapılır, adaklar adanır, düşkünlere yardımlar yapılır. Bu heyecan ramazan ayı yaklaştıkça daha da fazlalaşır, özellikle kandillerde kendini ibadet etme biçiminde gösterir. Mevritler okunur, kişiler camilere akın eder ve bütün gün ibadetle geçirilir. Nitekim Berat Kandiline de Bulgaristan Türkleri arasında diğer kandillere nazaran ayrı bir önem atfedilmiştir. Kullara dağıttığı rahmetten dolayı Rahmet Gecesi olarak da bilinen Berat kandilinde ve onun ardındaki günde oruç tutma alışkanlığı da Bulgaristan Türkleri arasında ve doğal olarak 1989 göçmenleri arasında yaygındır. Üç aylara atfedilen önem, 1989 göçmenleri açısından kuşaklar arasında farklılık olmayan dini ritüellerden birisi olarak tanımlanabilir.

5.5 Farklı Kimliğin Hikâyesi

Bulgaristan Türkleri Bulgaristan'da yıllar yılı çektikleri zulümler yüzünden anavatan olarak gördükleri Türkiye'yi kurtarıcı olarak görmüşler, en karanlık baskı zamanlarında bile haber alamadıkları Türkiye'nin onların farkında olmasını umut etmişler, Türk jetlerinin gelip onları kurtarmasını beklemişlerdir. Ne de olsa Türkiye anavattandır, yaşayanları soydaşımızdır, bizimle aynı dine mensuplardır, hiçbir Müslüman komşusu açken kendisi tok yatamaz diye düşünmüşlerdir ve 1989 yılında kafalarında bu düşüncelerle kendilerine kucak açan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin sınırları içerisine akın etmişlerdir. Bu akının üstünden 22 yıl geçmiştir, fakat hala Bulgaristan'dan gelen soydaşları kabullenemeyen insanlar vardır. 1989 göçmenlerinin, ilk geldikleri zamanki durumdan çok daha ileride oldukları bir gerçektir, ama onları kabullenemeyenlerin varlığı da terazinin diğer tarafındaki gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yerel halkın bu tepkisinin altında yatan dinamiklere baktığımızda, başta ekonomik şartlar olmak üzere çeşitli sebeplerle karşılaşmaktayız. 1989 göçmenlerinin eğitim düzeylerinin yüksek olması ve devletin sağladığı imkânlarla haiz olması sebebiyle kısa sürede pek çoğu işe yerleştirilmişler ve ekonomik açıdan kayıplarını telafi etme olanağına kavuşmuşlardır. Böylece tasarrufa yerel halktan daha fazla önem veren 1989 göçmenleri, giderek servetlerini arttırmayı başarmışlardır.

Ekonomik bakımdan güçlenen 1989 göçmenlerine karşı oluşan altyapıdan hareketle inanış bakımından da küçük ölçeklerde tepkiler gösterilmiş ve Bulgaristan Türklerine dindaş gözüyle bakılmamıştır. Bahsettiğimiz ekonomik dinamiklerin bu tepkilerin altyapısını oluşturduğuna şüphemiz olmasa da ölçeğin boyutundan ötürü bazı kişisel husumetlerin de bu tepkilere neden olduğu varsayımı üzerinde durabiliriz.

Bulgaristan'da dinlerini yeteri kadar bilmeyen ve yaşayamayan Bulgaristan Türkleri, Türkiye'ye gelince daha özgür bir ortam buldular. Artık ne camiye gittikleri için onları gözaltına alan sivil polisler vardı, ne kurban kestikleri için ceza ödedikleri devletleri vardı ne de çocuklarını sünnet ettirdikleri için kendilerini görevlerinden alan yerel yöneticileri vardı. Çoğunluğu kendileri gibi Müslüman ve soydaşlarının yaşadığı ülkeye gelmişlerdi, bu ortam içerisinde hayatlarını istedikleri gibi yaşayabileceklerdi. İsteyen şalvarını rahatlıkla giyebilecek, isteyen başörtüsünü dışarıda dolaşırken takabilecek, isteyen Türkçe konuşabilecek, isteyen de din öğretimini alabilecekti.

1989'da Türkiye'ye bu beklentiler eşliğinde gelen Bulgaristan Türkleri, beklentilerinin karşılığını tam olarak bulamadılar. Bu duruma en güzel örnek de daha bir sene dolmadan gelen göçmenlerin üçte birinden fazlasının Bulgaristan'a geri dönmesini gösterebiliriz. Türkiye Türklerinden bekledikleri yakınlığı göremeyen göçmenlerin günümüzde de bu konuda sıkıntısı bulunmaktadır.

Önceki başlığımızda katılımcılarımıza sorduğumuz dindar olup olmadıkları sorusuna verdikleri cevapları incelemiştik. Bu sorunun ardından yönelttiğimiz yerel halk mı yoksa göçmenler mi daha dindar sorusuna aldığımız cevap ise bize göçmenlerin dini açıdan da Türkiye'de yaşadığı sorunları görmemizi sağladı. Bu sorumuzu sadece birinci kuşak 1989 göçmenlerinden bir bayan katılımcımız cevaplamadı, onun dışında katılımcılarımızdan özünde birbirine yakın fakat iki kategoride değerlendirebileceğimiz çeşitli cevaplar aldık.

Cevap veren katılımcılarımızın %45'i yerel halkı daha dindar buldular. Bu cevabı veren katılımcılarımız, cevabı verdikten sonra şu muhalefet şerhini de düştüler:" Eğer ki aynı şartlarda olsak, aynı ortamda yetişmiş bulunsak kesinlikle göçmenler yerel halktan daha dindar olurdu. Fakat biz çok baskı gördük, çok zulüm gördük, dinimizi öğrenme imkânımız olmadığı için de yerel halk kadar dindar olamadık." Bu cevabın arka planında 1989 göçmenlerinin eski göçmenleri yerel halktan görseler dahi kendilerini hala ayrı, içine kapalı bir grup olarak görmesinin payı vardır. Göçmenler, yerli halkı bir nebze onurlandırmış olsalar dahi, kendilerini bir şekilde yüceltmenin yolunu bulmuşlar ve böylece dindar kimliğinde bile aynı şartlar altında, göçmenlerin daha dindar olabileceğini söylemişlerdir.

Cevap veren katılımcılarımızın geriye kalan %55'i ise yerel halkı dini vecibelerini yerine getirirken samimi olmamakla itham ettiler. Bu bağlamda, kendileri dini vecibelerini onlar kadar yerine getirmeseler dahi, yerel halktan daha inançlı olduklarını ve dinlerine vicdanen kalben bağlı olduklarını belirttiler. Sonuç olarak, bu kategorideki göçmenlerimiz kendilerini yerel halktan daha dindar görmüşlerdir. Yerel halkı bir anlamda riyakârlıkla suçlamışlardır. Dediğimiz gibi, bu kategorideki göçmenler de diğer kategorideki göçmenlerin zımni olarak yaptığı, kendi gruplarını yüceltme işini, sarih olarak gerçekleştirmişler ve inanç açısından kendi gruplarını yerli halkın üstünde görmüşlerdir.

Kendilerini yücelten 1989 göçmenlerine, Türkiye'ye geldikten sonra dini görüşlerinde değişiklikler oldu mu sorusunu yönelttiğimizde, bu soruya sadece birinci kuşak 1989 göçmenlerinden cevap alabildik. Çünkü ikinci kuşak 1989 göçmenlerinin yaşlarından dolayı bir değişiklik yaşamaları çok zordu. Pek çoğu Bulgaristan'dan geldikleri dönem ya okula yeni başlamışlardı ya da okuyacak yaşa bile gelememişlerdi. Dolayısıyla, dini görüşü oluşmamış bu grubun sorumuza cevap vermesi olanaksızdı.

Cevap alabildiğimiz katılımcılarımız, bu soruya yeknesak bir biçimde cevap vermişler, yalnız cevaplarında tutarlılığı yakalayamamışlardır. Katılımcılarımızın hemen hepsi, Türkiye'ye geldikten sonra dini görüşlerinde olumlu yönde bir değişiklik olduğunu belirtmişlerdir. Bu olumlu değişikliklerin pratiğe nasıl yansıdığını sorduğumuzda ise sessiz kalmışlar, belirli bir cevap verememişlerdir. Belirli bir cevap alabilmemiz için üstelediğimiz katılımcılarımız, sonunda Bulgaristan'da

yaptıkları pratiklerden daha fazlasını Türkiye’de yapmadıklarını söylemişler, sadece buranın havasının daha özgürlükçü olduğunu söylemekle yetinmişlerdir.

Nereye giderlerse gitsinler hiçbir yerde aidiyet hissini tam olarak yakalayamayan 1989 göçmenlerine en çok dokunan ise, Türkiye’ye geldikten sonra kendilerine Türk ve Müslüman muamelesi yapılmaması olmuştur. Azınlık olarak kaçtıkları topraklarda gördükleri muamelelerin benzerini, anavatan diye tabir ettikleri yerde soydaşları belledikleri kişilerden de görmeleri 1989 göçmenlerine ağır gelmiştir. Tabi ki bu olanlardan tüm Türkiye Türklerini sorumlu tutamayız, fakat bu tarz olayların meydana geldiğini de bir gerçek olarak kabullenmemiz gerekmektedir. Bir katılımcımızın yaptığı mülakat sırasında bize aktardıkları konumuzu çok iyi bir biçimde özetlemektedir:” Bulgaristan’da bizi okuttular ama her gittiğimiz yerde Türk olduğumuzu öğrendikten sonra bakış açılarını değiştirdiler. İşe girdik, çalıştığım yerde tek Türk bendim, yine zulmettiler, yapmadıklarını bırakmadılar. Cumaya gitsek bir dert, gitmesek ayrı bir dert... Canımızı çok yaktılar, neredeyse dinimizden milletimizden soğutacak derecede çok yaktılar, ama biz iki kimliğimize de sahip çıktık. Sahip çıkamayacağımızı anlayacağımız anda da göç başladı, Bulgarlar da durumun farkındaydı, bu bilince sahip olanları bir an önce göndermek istiyorlardı, bizi de zorla gönderdiler Türkiye’ye. Her şeyimizi geride bıraktık, sadece üstümüzdekilerle yola çıktık... Lüleburgaz’a geldikten sonra bir süre akrabaların yanında kaldık, ardından işe yerleşince kirada bir daireye çıktık. Oturduğumuz bölge göçmenlerin çoğunlukta olduğu bir yer değildi. Arkadaşlarım yaşayabileceğim zorluklardan bahsetmişlerdi ama ben yine de orada eve çıkmıştım. Zaman içinde yaşadıklarımla arkadaşlarımın ne kadar haklı olduğunu gördüm. Biz

Türk'üz Müslüman'ız diye Bulgaristan'dan kovulmuşuz, buradaki Türkler bize Bulgar diyor, Gâvur diyor. Neredeyse geldiğimize geleceğimize pişman edeceklerdi. Bu olayları herkes yaşamadı tabi, ama tek yaşayan da ben değildim. Üstünden 20 yıl geçti artık, bize alıştılar böyle şeyler görmüyoruz, yine de zamanında bunları yapanlar, ileride çok daha farklı bir ortam olduğunda neler yapabilirler...” Katılımcımızın anlatılarından hareketle, bir kez daha göçmen kimliğinin neden ayrıcalıklı olduğunu, göçmenlerin neden içine kapalı bir topluluk olduğunu, neden bu derece dernekleşmeye özen gösterdiklerini bir kez daha görmüş olduk.

Bu savunma refleksi, BKP yönetiminin isim değiştirme politikasının etkileriyle de birleşince, son yıllarda yeni isimlerin konulması şeklinde bir uygulama görülmektedir. Örnek olarak İman, Deniz, Nur, Meryem, Asya, Firdevs, Davut, Enes ve Usame verilebilir. Bu değişim eğilimiyle birlikte ilahiyatçılara daha sık bir biçimde hangi isimlerin İslami olduğu, hangisinin ne manaya geldiği şeklinde sorular sorulur olmuştur. Bu konuya hassasiyet gösterilmesi normal karşılanmalıdır zira neredeyse bir yüzyıl boyunca isimler üzerine oynanan politikalar isim mücadelesini bir din mücadelesi haline dönüştürmüş, ismi “imanın bir parçası” haline getirmiştir. (Lutov, 2006, 64)

SONUÇ

Gittikleri her yerde “öteki” olmanın yükünü taşıyan bir topluluk olan Bulgaristan Türkleri, ne Türkiye’de ne de Bulgaristan’da ulusun ana unsurunu teşkil etmişler, böylece her halükarda toplumun genelinden farklı bir kimliğe sahip olmuşlardır. Bu kimlik, Bulgaristan’da özellikle asimilasyon döneminde daha belirgin şekilde hissettirilirken, Türkiye’de de Türkiye Türkleri tarafından zımni biçimde hissettirilmiştir. Türkiye Cumhuriyetinde sosyal altyapı pek çok kimlikten oluşurken, Bulgaristan Türkleri de bu kimlikler içerisinde kendilerine ayrı bir yer edinmişlerdir.

Türkiye’ye geldikleri zaman, ülkede ana unsurun hem dindaş hem de soydaş olduğunu, bu yüzden de zorluk yaşamayacaklarını düşünmüşlerdir. Ne de olsa anavatan Türkiye’de onları soydaş din kardeşleri beklemektedir. Fakat sonuç böyle olmamıştır, 1878’ten bu yana gelen göçmenler Türkiye’ye adaptasyon sürecinde büyük sorunlar yaşamışlardır.

Çalışmamızda Bulgaristan Türklerinin bu sorunlarına inanç perspektifinden bakmaya çalıştık. Alt grup olarak seçtiğimiz kesim ise, 1989 göçmenleriydi. 1989 göçmenlerine baktığımızda, Bulgaristan’dan gelen kuşakla, bu kuşağın bir alt kuşağı olan çocukları arasında inanç sistematiği açısından benzerliklerin yanında ayrışmalar da yaşandığını gördük.

İnançları açısından kendilerini Müslüman olarak tanımlayan bir topluluk olan 1989 göçmenleri, inançları konusunda kesinlikle Müslümanlık dışında başka hiçbir dine mensup olamayacaklarını belirtmişlerdir. Hatta kendini Türk Milliyetçisi olarak tanımlayan göçmenler, Türklükle Müslümanlığı bir tutmuş, Türk soyundan olanın

Müslümanlıktan başka bir inancı olamayacağını belirtmişlerdir. İnanç konusunda bu denli tutucu olan 1989 göçmenleri, aynı tutuculuğu dini vecibelerini ve ibadetlerini gerçekleştirirken göstermemişlerdir. İslam inancı gereği yapılması zorunlu olan ibadetlerden sadece ufak bir kısmına iştirak eden 1989 göçmenleri, bunun yanı sıra pek çok ibadet hakkında da doyurucu bilgiye sahip değillerdir. Yalnız ikinci kuşak 1989 göçmeni olarak tanımladığımız grubun Türkiye’de eğitim gördüğü için, en azından kendi anne babalarından daha bilgili olduğunu söyleyebiliriz. BKP yönetiminin torna tezgâhından çıkmış bu kuşak, gerçekten de inancından uzaklaştırılmaları konusunda iyi işlenmişledir. Kendilerinden önceki kuşağın din konusunda bilgili iken bu kuşağın bilgisiz kalması sonucunda da, bahsettiğimiz ibadet oranında düşüklük gözlemlenmiştir.

1989 göçmenleri, ibadet etmeseler dahi kendilerini inançlı kişiler olarak tanımlamışlardır. Fakat bu noktada bir tezat oluşmaktadır. Bu denli inançlı insanlar nasıl olur da ibadetlerini tam olarak yerine getirmeden vicdani bakımdan kendilerini rahatlatırlar. Burada, göçmenlerin kendilerine has dini görüşleri ön plana çıkmaktadır. Öncelikle dini sadece dini ritüellerden ibaret görmemektedirler. Eğer ki dinin emrettiği pratikleri gerçekleştirirlerse, ayinle ilgili zorunluluğunu bu şekilde aşabileceklerini düşünmüşlerdir. Örneğin, belki namaz kılmıyorlardır, ama yalan söylemiyorlardır, haram mala el uzatmıyorlardır, ailelerine milletlerine faydalı birisini olmak için gece gündüz demeden çalışıyorlardır. Bunları yaparak önce iyi bir Müslüman, ardından da iyi bir Türk olacaklarına kanaat getirmişlerdir. Müslümanlık ile Türklük terimlerini aynı potada eritip kendilerini de o potaya koyan 1989 göçmenleri, bu pozisyonlarından ötürü kendilerinden gurur duymaktadırlar, bu gururu yüzünden de kimliklerini kendiliğinden mutluluk içinde ifşa etmektedirler.

1989 göçmenleri, kendilerini “öteki ” olarak tanımlarken, bunu bir miktar da yerli halkın dini pratiklerini beğenmedikleri için yapmışlardır. Dini olmayan totaliter bir rejimden, demokratik laik bir rejime gelen 1989 göçmenleri, bu özgürlük havası içerisinde daha rahatlıkla hareket edebileceklerini düşünmüşlerdir. Fakat 1980’den beri siyasal anlamda da İslam’ın yüceltilmesi, göçmen kesimini git gide rahatsız eder olmuştur. Bir de bunun üzerine, Türkiye Türklerinden kendi anlayışlarına ters pratikler gördükten sonra, iyice rahatsız olmuşlardır. 1989 göçmenleri, Bulgaristan’da dinlerini yaşamamaları üzerindeki baskı nedeniyle, Türkiye’de de dinlerini istenilen şekilde yaşamaları gerektiğini söyleyen baskı nedeniyle dini anlamda özgürlüğe kavuşamamışlardır. Bulgaristan’da sivil polis var diye camiye gidemiyorken, Türkiye’de de çevresinde ikiyüzlü olarak anılacağı korkusuyla camiye gidememektedirler. Eğitim seviyesi yüksek bir topluluk olan 1989 göçmenleri, inançları konusunda bu ikilem arasında sıkışıp kalmış konumdadırlar. Bu konumlarından ötürü, hala yerel halkın bazı kesimleri tarafından Müslüman veya Türk olarak kabul görmemektedirler. Keza aynı şekilde, göçmenler de yerel halkın inancını samimi bulmamaktadır, onlara göre de her ne kadar ibadetlerini tam olarak yerine getirmeseler de kendileri yerel halktan daha dindardılar, inançlarını kalpten samimi bir biçimde yaşamaktadırlar.

BKP yönetiminin yıllar yılı Bulgaristan Türkleriyle Türkiye’nin bağlarını kopartmaya çalışmasına rağmen, ülkemize gelen göçmenlerin de yerel halkla bazı konularda ayrışmasına rağmen, inanç konusunda bazı folklorik özelliklerin ortak olduğunu da gözden kaçırmamamız gerekir. Bu konuda zamanında Türkiye’den Bulgaristan’a giden din görevlilerinin bu pratikleri yerleştirmesinde büyük katkısı olmuştur.

Etnik kimliklerini inanç kimliklerinden ayırmayan bu topluluk, milletine her yaptığı katkıdan ötürü inancına daha sıkı sarılmış, inancı için her yaptığı pratikten sonra milletine daha faydalı olmak için işini daha bir şevkle kucaklamıştır. Bu ikili ilişki içerisinde, 1989 göçmenleri Türkiye’de kendilerine bir yer edinme çabası içindedirler.

ÖZET

Bulgaristan sınırları içerisinde yaşayan kişiler iki etnik kökene ayrılırlar: Türkler ve Bulgarlar. Etnik köken bakımından hâkim durumda olan Türkler, bu üstünlüklerini 93 Harbinden itibaren kademeli olarak kaybetmişlerdir. Bulgar kökenlilerin yönetime geçmesinin de bu durum üstünde fazlasıyla etkisi olmuştur.

Bulgaristan'da yaşayan Türk kökenli vatandaşlar etnik ve dini kökenlerinin yönetici kesimle farklı olmasından ötürü zor duruma düşmüşlerdir. Her türlü asimilasyon politikasına maruz kalan Bulgaristan Türkleri çareyi anavatanları olarak gördükleri Anadolu'ya göç etmekle bulmuşlardır.

Göç dalgası siyasi sebeplerden dolayı zaman zaman kesintiye uğrasa da Bulgaristan'da yönetimde kim olursa olsun Bulgaristan Türkleri'ne zulüm ettiğinden dolayı hiçbir zaman tam olarak bitmemiştir. Özellikle yasakların ardından büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Bu göçlere bakacak olursak, Cumhuriyet dönemi içerisinde; 1950 – 51 göçü, 1968 Yakın Akrafa göçü ve 1989 göçü ön plana çıkmaktadır. Her bir göçün karakteristiği ayrı olmakla beraber, 1989 göçünün 20. Yy.daki en büyük insanlık dramlarından birisi olduğu rahatlıkla söylenebilir.

1989 göçüyle Türkiye Cumhuriyeti'ne gelen göçmenler, aynı etnik köken ve ülkenin çoğunluğuyla aynı dini inanışa sahip olmalarına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'ne adaptasyon sürecinde bazı zorluklarla karşılaşmışlardır. Özellikle inanış açısından yerel halkla bir türlü kaynaşamamışlar ve bazı farklılıklar sergilemişlerdir. Temelde Türkiye Türkleriyle çoğunluğu ile aynı mezhebe mensup olan 1989 göçmenleri yine de aradaki farklılıkları aşamamışlardır. Bu farklılıklar

sonucunda hem yerel halk göçmenlere karşı yabancılaşmış hem de göçmenler yerel halkın bu tepkisi üzerine içine kapalı bir topluluk haline gelmişlerdir.

İnanç sistematiğine baktığımız zaman 1989 göçmenlerinin kendi içinde bir bütün olamadıklarını söylemekle birlikte, yerel halktan da ayrıldıkları rahatlıkla tespit edilebilir. Her ne kadar yerel halkın ibadetleri daha sık olarak gerçekleştirdiği 1989 göçmenleri tarafından belirtilse de, bu durumun dindar olmaya etki etmediğini eklemeyi unutmamışlar ve yerel halkın ibadetin yanında inançları gereği diğer yapmaları gerekenleri yapmamalarından ötürü, kendileri ibadetlerini aynı sıklıkla yapmasalar bile, onlardan daha çok inançlarına bağlı olduklarını ifade etmişlerdir.

Bu kadar çile çekmelerine rağmen, 1989 göçmenleri her zaman hayata tutunmuşlar ve kişisel gelişimlerine özen göstermişlerdir. Bu gelişim süreçlerindeki azimlerini imanlarına bağlamaktadırlar.

ABSTRACT

People living in Bulgaria are divided into two ethnic groups: Turks and Bulgarians. The Turks, who were dominant in terms of ethnicity, gradually lost their superiority after the '93 War. Moreover, coming to power of the Bulgarians had more impact on this situation.

The citizens of Turkish origin living in Bulgaria got into a difficult situation due to their differences in ethnic and religious origins from the governance. The Bulgarian Turks who were exposed to all kinds of assimilation policy found the remedy in immigration to Anatolia where they saw as their homeland.

Even though the emigration wave has sometimes been cut, it has never actually ended since whoever has governed Bulgaria has treated the Bulgarian Turks with cruelty. Great waves of emigration occurred especially after the prohibitions. When we look at these emigrations, in the Republic Period; the 1950 – 51 emigration, the 1960 Close Relative emigration, and the 1989 emigration become prominent. Although the characteristic of each emigration is different, the 1989 emigration can be easily stated as one of the greatest human dramas in the 20th century.

Despite having the same ethnic origin and religious belief with the majority of the country, immigrants who came to the Republic of Turkey with the 1989 emigration faced some difficulties in the process of adaptation. Especially in terms of belief, they were not able to socialize with local community and they exhibited some dissimilarities. The immigrants of 1989, who basically had the same religion with the majority of the Turks in Turkey, could not overcome the differences between

themselves and the local communities. As a result of these differences, not only the local community was alienated from the immigrants but also the immigrants became a reserved community because of this reaction of the local community.

When we examine the systematic of the religion, it can be said that the 1989 immigrants are not a whole in themselves; furthermore, it can be determined that they are also separated from the local community. Even though performing worships more often by the local community was stated by the 1989 immigrants, they did not forget to add that this situation had no affect on being more religious, either. Since the local community did not perform other things needed to be done based on their beliefs besides the worship, the 1989 immigrants also stated that they had more faith than the people in the local community even if they did not perform their worship as often as them.

Although they suffered this much, the 1989 immigrants have always held on to life and taken care of their personal developments. They attribute their determination on these development processes to their faith.

KAYNAKÇA

- Abadan – Unat, N. , Bitmeyen Göç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002
- Acaroğlu, Türker M. Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar II, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007
- Acaroğlu, Türker M. Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2005
- Arseven, Ali, Anket Hazırlama, Gündüz Eğitim ve Yayınevi, İstanbul, 2004
- Arslantürk, Zeki, Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metot ve Teknikleri, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2008
- Aziz, Aysel, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2008
- Çağlayan, Savaş, Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2007
- Çavuş, Embiya, Bulgaristan'da Türk Olmak, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2009
- Çelebi, Nilgün, Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001
- Dayıoğlu, Ali, Toplama Kampından Meclis'e: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı, İletişim Yayınevi, Ankara, 2005
- Demirakın, Işıl N. , Türkiye'de Göçmen Ötekine Bakış, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), Bulgaristan'dan Türk Göçleri, El Kitapçığı, Ankara, 1990

Erim Nihat, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953

Geray, Cevat, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1962

Kafesoğlu, İbrahim, Türk Milli Kültürü, Ankara, Türk Tarih Yayınları, 1977

Karpat, Kemal H. , Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2004

Keskioğlu, Osman, Bulgaristan'da Türkler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985

Kılıçarslan, Seher Cesur, İnegöl Çevresindeki Bölgelerde Yaşayan Bulgaristan Göçmeni ve Yerli Ailelerin Aile Yapısı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006

Kıncal, Remzi Y, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2008

Lutov, Ahmet, Bulgaristan Müslümanlarının Dini ve Sosyal Hayatı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2006

Lütem, Ömer E. , Türk – Bulgar ilişkileri 1983-1989, C.I, Asam Yayınları, İstanbul, 2000

Memişoğlu, Hüseyin, Bulgaristan'da Türk – İslam Kültürü ve Sanatı, İstanbul, İBB Kültür A.Ş Yayınları, 2007

Nesin, Aziz, Bulgaristan'da Türkler Türkiye'de Kürtler, Nesin Yayınevi, 11. Baskı, İstanbul, 2010

Neuman, W. Lawrence, Toplumsal Araştırma Yöntemleri (2 Cilt), Yayın Odası Yayınları, İstanbul, 2008

Oran, Baskın, "Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler" A.Ü.S.B.F Dergisi,1993 C:48 No:1-4 Ss. 21-148

Özçelebi, Suat O, Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk - Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1991

Özdamar, Kazım, Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Kaan Kitapevi, Eskişehir, 2003

Özgür, Ulvi, Bulgaristan Türkleri'nin 1950-1951 Yılında Türkiye'ye Göçleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007

Özguven, İbrahim Ethem, Görüşme İlke ve Teknikleri, Pdrem Yayınları, Ankara, 2004

Özkan, Ali Rafet, Türkiye Çingeneleleri, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000

Pekdemir, Hasan, Bulgaristan'dan Gelen Göçmenlerin Türkiye'nin Sosyal Yapısına Etkileri, İstanbul Kültür Yayınevi, İstanbul, 1992

Piroğlu, Doğan, "Bulgaristan'da Yaşayan Türk Kardeşlerimiz ve Sınırlı Göç Meselesi", Türk Kültürü, 1966, Sayı 43, Ss. 629-632

Sander, Oral, Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965), A.Ü.S.B.F Yayınları, Ankara, 1969

Soysal, İsmail, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları(1920-1945),Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989

Şapolyo, Enver Behnan, Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, Elif Kitapevi, İstanbul, 2004

Şerefli, Şeref A. , Bulgaristan'daki Türkler(1879-1989), T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002

Şimşir, Bilal N. Bulgaristan Türkleri (1878-1985),Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1986

T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1993 Göçmen Aileleri ve Göç Olayı, Panel, Ankara, 1993

Tacemen, Ahmet, Bulgaristan Türkleri 1878-1990, Adana Türk Ocağı Yayınları, Adana, 1991

Tahir, Nuri Ali, 1945 Sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikası, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009

Turan Ömer, Bulgaristan'daki Türk Azınlığı (1878-1908), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998

Yalçın, C. , Göç Sosyolojisi, Anı Yayınevi, Ankara, 2004

Yapıcı, Zehra, Bulgaristan Göçleri Bağlamında Türk Kadınlarının Göç Anlatıları, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008

Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları, 2005, Ankara

Yılmaz, Rüştü, Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'ye Göç Olayı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2008

Weiss, Donald H, Görüşme Teknikleri, Rota Yayınevi, İstanbul, 2004

Zehra, Muhammed Ebu, Mezhepler Tarihi, Çelik Yayınevi, Ankara, 2009

İnternet Sayfaları:

www.nsi.bg

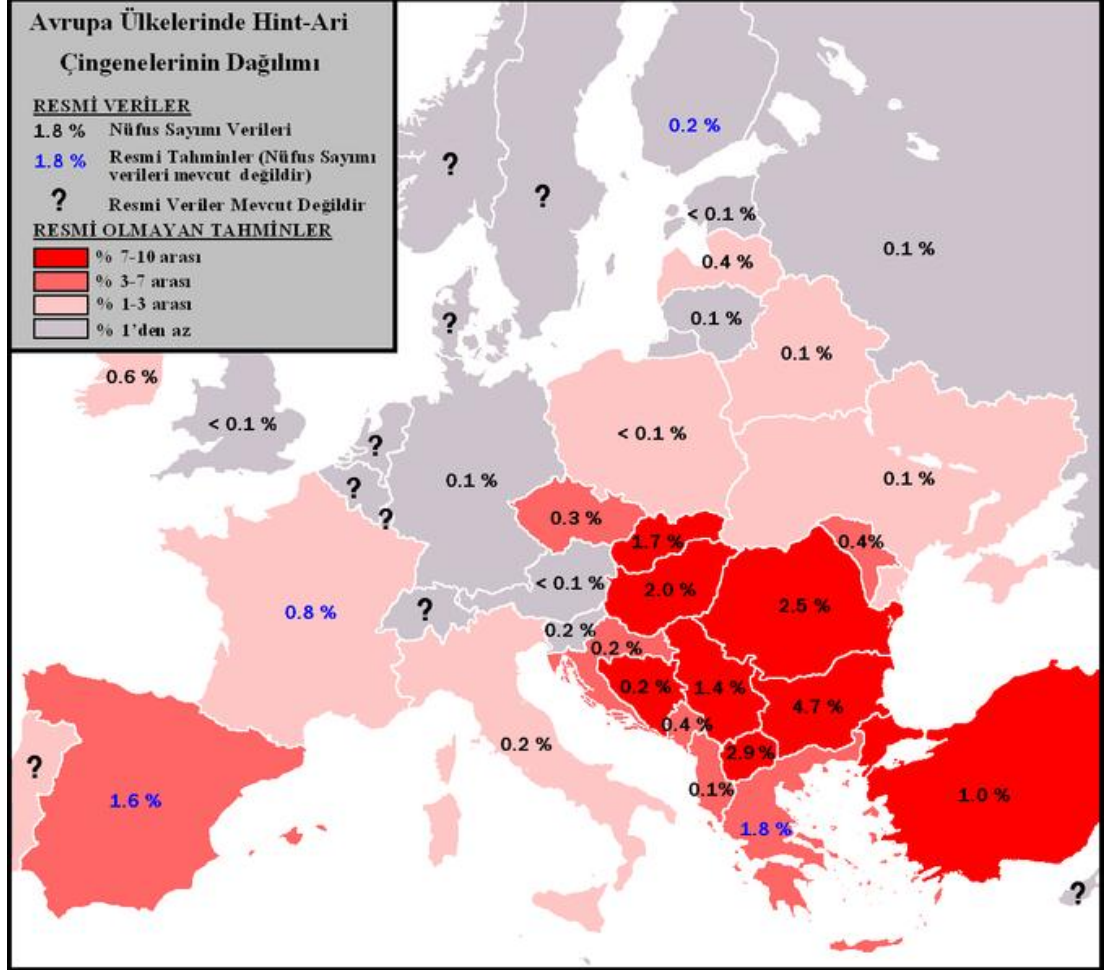
<http://tr.wikipedia.org/>

Gazeteler:

Milliyet Gazetesi Arşivi

Cumhuriyet Gazetesi Arşivi

EK – 1 AVRUPA'DA ÇİNGENE NÜFUSU

EK – 2 SORU ŞABLONU

- 1- Yaşınız?
- 2- Medeni durumunuz?
- 3- Çocuklarınızın kaç tanesi Bulgaristan, kaç tanesi Türkiye doğumlu?
- 4-Eğitim durumunuz nedir? Eğitim aşamalarının hangi kısımlarını Türkiye’de hangi kısımlarını Bulgaristan’da tamamladınız?
- 5- Hangi dilleri en az konuşacak kadar biliyorsunuz?
- 6- Bulgaristan’da yakınlarınız/akrabalarınız var mı?
- 7- Bulgaristan’a hangi sıklıkla gidip geliyorsunuz?
- 8- Şu andaki vatandaşlık durumunuz nedir?
- 9- Kaç göçmenisiniz?
- 10- Hangi şehirden göç ettiniz?
- 11- Bulgaristan’da yaşadığınız yerleşim birimi(şehir – köy) aşağıdakilerden hangisiydi?
- 12- Türkiye’ye geldiğinizde ilk olarak hangi kente yerleştiniz?
- 13- Türkiye’ye geldiğiniz ilk dönemde barınma ihtiyacınızı nasıl karşıladınız, nerede kaldınız?
- 14- Türkiye’ye göç etme kararını kim aldı?
- 15- Göç etmek için neden Türkiye’yi seçtiniz?

- 16- Bulgaristan’da göç esnasında herhangi bir kimseden yardım gördünüz mü?
- 17-Türkiye’ye göç ettiğinizde Türkiye Cumhuriyeti devletinin sağladığı hizmetler ve size verilen mülkiyetler oldu mu?
- 18- Bulgaristan’daki işiniz neydi?
- 19- Şu anda ne iş yapıyorsunuz?
- 20- Şu andaki işinizden memnun musunuz?
- 21- Lüleburgaz’a geldiğinizde ilk olarak kimlerle ilişki kurdunuz?
- 22- Maddi, manevi herhangi bir sıkıntınızda size yardım edebilecek en güvendiğiniz grup ya da kesim kimlerdir?
- 23- Ailecek en çok kimlerle görüşüyor, kimlerin ev ziyaretlerine gidiyorsunuz?
- 24- Bulgaristan’da hane olarak bir çatı altında kimlerle birlikte yaşıyordunuz ve Türkiye’de hane olarak bir çatı altında kimlerle birlikte yaşıyorsunuz?
- 25- Lüleburgaz’a daha çok kimlerin yerleşmesini istersiniz?
- 26- Çocuğunuzun gelecekte Lüleburgaz’da oturmasını ister misiniz?
- 27- Bulgaristan’dan gelirken yanınızda neler getirdiniz?
- 28- Bulgaristan’da getiremediğiniz/paraya dönüştüremediğiniz malınız, mülkünüz var mı?
- 29- Bulgaristan’da yaşadığınız bölgede Bulgarlarla bir arada yaşadınız mı?
- 30- Bulgaristan’da çevrenizdeki Bulgar komşularınızla ilişkileriniz nasıldı?

- 31- Kendi inancınıza göre, kendinizi hangi dine mensup olarak görüyorsunuz?
- 32- Dininizde hangi mezhebe yakınlık duyuyorsunuz?
- 33-Dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yerine getiriyorsunuz? Dini vecibelerinizden hangilerini gerçekleştiriyorsunuz?
- 34- Kendinizi dindar olarak tanımlayabilir misiniz? Size göre dindar insan nasıl olmalıdır?
- 35- Bulgaristan'da yapmak isteyip de yapamadığınız engellenen dinsel faaliyetleriniz oldu mu?
- 36- Gündelik hayatınızda çevrenizdeki Bulgarlardan Türk veya Müslüman olduğunuz için baskı, tepki ve kötü muamele gördüğünüz oldu mu?
- 37- Bulgaristan'a gittiğinizde Müslüman veya Türk olduğunuz için gördüğünüz tepkileri yaptığınız ziyaretlerde hala görüyor musunuz?
- 38- Bulgaristan'da Türk veya Müslüman olduğunuzu saklamanızı gerektiren durumlarla karşılaştınız mı?
- 39-Türkiye'ye geldikten sonra dini görüşlerinizde herhangi bir değişiklik oldu mu? (Örneğin dini vecibeleriniz sıklaştı mı? Hayatınızda dinin yeri arttı mı?)
- 40- Sizce göçmenler mi daha dindar, yoksa yerel halk mı?
- 41- Çocuğunuzu yetiştirirken, sizinle aynı dine mensup olması için veya dini vecibelerini yerine getirmesi için ona herhangi bir baskı uyguladınız mı?

42- Bulgaristan'da yaşarken isminiz değiştirildi mi? Değiştirildiyse hangi dönemde değiştirildi, nasıl değiştirildi?

43- Türkçe isminizi geri aldınız mı?

44- Bulgaristan'a giderseniz gündelik hayatınızda hangi ad, soyadınızı kullanmayı tercih edersiniz?

EK – 3 ÖRNEK MÜLAKAT

1- Yaşınız?

61

2- Medeni durumunuz?

Evli

3- Çocuklarınızın kaç tanesi Bulgaristan, kaç tanesi Türkiye doğumlu?

2 çocuğum var. Bir kızım Bulgaristan'da diğer kızım da Türkiye'de doğdu.

4-Eğitim durumunuz nedir? Eğitim aşamalarının hangi kısımlarını Türkiye'de hangi kısımlarını Bulgaristan'da tamamladınız?

Üniversite mezunuyum, elektrik mühendisliğinden mezun oldum. Öğrenimimin hepsini Bulgaristan'da tamamladım.

5- Hangi dilleri en az konuşacak kadar biliyorsunuz?

Fransızcamı zamanla kullanmadığımdan dolayı unuttum diyebilirim, Bulgarcam ve Rusçam gayet iyidir. İngilizceyi de anlayacak kadar biliyorum.

6- Bulgaristan'da yakınlarınız/akrabalarınız var mı?

Annemin kardeşleri ve çocuklarının hiçbirisi göç etmediler, hala Bulgaristan'dalar. Baba tarafından kuzenlerim de oradalar.

7- Bulgaristan'a hangi sıklıkla gidip geliyorsunuz?

Hala orada malımız mülkümüz var, akrabalarımız var, mecburen gitmek durumunda kalıyoruz. Senede 3-4 defa gittiğimizi söyleyebilirim.

8- Şu andaki vatandaşlık durumunuz nedir?

Hem Bulgaristan'da hem de Türkiye'de kazanılmış haklarım var, her iki ülkenin de pasaportunu taşıyorum.

9- Kaç göçmenisiniz?

1989 göçmeniyim.

10- Hangi şehirden göç ettiniz?

Plovdiv şehrinden Türkiye'ye geldim, gelmeden önce son on dört yıldır orada ikamet etmekteydim.

11- Bulgaristan'da yaşadığımız yerleşim birimi(şehir – köy) aşağıdakilerden hangisiydi?

Şehrin merkezinde oturuyorduk.

12- Türkiye'ye geldiğinizde ilk olarak hangi kente yerleştiniz?

Lüleburgaz'a yerleştik, buradan hiç ayrılmadık. Zaten sınırda soruyorlardı, nerede akrabamız varsa oraya yönlendiriyorlardı.

13- Türkiye'ye geldiğiniz ilk dönemde barınma ihtiyacınızı nasıl karşıladınız, nerede kaldınız?

Eşimin halası vardı 1950 yılında göç etmiş, Lüleburgaz'a gelmişti, ilk olarak geldiğimizde bir süreliğine onun yanında kaldık.

14- Türkiye'ye göç etme kararını kim aldı?

Kararı ailemle beraber aldık, annem babam köyde oturuyorlardı, onlar benden iki hafta önce geldiler Türkiye'ye ben de onların ardından geldim.

15- Göç etmek için neden Türkiye'yi seçtiniz?

Türkiye'den başka bir yer yoktu aklımda, eşim de hamileydi zaten, doğumuna çok az kalmıştı, biz Türkiye'ye geldikten bir ay sonra kızım doğdu burada.

16- Bulgaristan'da göç esnasında herhangi bir kimseden yardım gördünüz mü?

Akrabalarımız destek oldular bize evlerini açtılar.

17-Türkiye'ye göç ettiğinizde Türkiye Cumhuriyeti devletinin sağladığı hizmetler ve size verilen mülkiyetler oldu mu?

O sıralarda gelen hemen herkese bir yıl kira yardımı yapıldı. Birer çuval un da verildi gıda yardımı olarak. Bence Lüleburgaz göçmenlerin devletten en az yardım aldığı yerdir. Diğer yerlere giden göçmenlere nice yardımlar yapıldı, bize ise sadece bu dediklerimi verdiler, buradaki herkes de bundan fazlasını almadı, alamadı.

18- Bulgaristan'daki işiniz neydi?

Devlet Proje Enstitüsünde Biyoteknoloji biriminde müdür olarak çalıştım.

19- Şu anda ne iş yapıyorsunuz?

Trakya Cam'da bir proje vardı, onda çalıştım, sonrasında uygun kadro kalmayınca ayrıldım ve kendi işimizi kurdum, şimdi de emekliyim.

20- Şu andaki işinizden memnun musunuz?

Gayet memnunum, eşim de hala çalışıyor durumumuz iyidir.

21- Lüleburgaz'a geldiğinizde ilk olarak kimlerle ilişki kurdunuz?

Önce akrabalarımızla, sonra da diğer göçmenlerle ilişkiler kurduk, zamanla çevremiz genişledi, buranın halkından da sevdiğimiz eşe dosta sahip olduk.

22- Maddi, manevi herhangi bir sıkıntınızda size yardım edebilecek en güvendiğiniz grup ya da kesim kimlerdir?

Ailem ve akrabalarım.

23- Ailecek en çok kimlerle görüşüyor, kimlerin ev ziyaretlerine gidiyorsunuz?

Diğer göçmenler de bizi büyükleri olarak görüyorlar, ama herkesle dost olamıyorsunuz bu yaştan sonra. Belli bir kesimle hala görüşüyoruz bu şekilde, sık sık birbirimize ziyaretlere gidip bağlarımızı güçlü olarak tutuyoruz.

24- Bulgaristan'da hane olarak bir çatı altında kimlerle birlikte yaşıyordunuz ve Türkiye'de hane olarak bir çatı altında kimlerle birlikte yaşıyorsunuz?

Evlendikten sonra, eşim ve kızımınla beraber oturuyorduk kiralık bir evde, şehirde.

25- Lüleburgaz'a daha çok kimlerin yerleşmesini istersiniz?

Bence Lüleburgaz kendi kendine yetecek düzeyde, daha fazla insanın buraya gelmesine gerek yoktur diye düşünüyorum.

26- Çocuğunuzun gelecekte Lüleburgaz'da oturmasını ister misiniz?

İstiyordum, ama çocuklarımla eğitim seviyeleri ve amaçları çok farklıydı, hatta birisine Türkiye sınırları bile dar geldi, kendi amaçları doğrultusunda gittiler.

27- Bulgaristan'dan gelirken yanınızda neler getirdiniz?

Pek bir şey getiremedik, biraz ev eşyası biraz da para getirebildik.

28- Bulgaristan'da getiremediğiniz/paraya dönüştüremediğiniz malınız, mülkünüz var mı?

Dedelerimden kalma bazı mülkler hala oradalar ama ilgilenemiyoruz ki onlarla, bazılarının durumlarından bile haberim yok.

29- Bulgaristan'da yaşadığınız bölgede Bulgarlarla bir arada yaşadınız mı?

Yaşadığım bölgenin tümü Bulgar'dı, çalıştığım fabrikada tek Türk'tüm, okuduğum okulda tek Türk'tüm.

30- Bulgaristan'da çevrenizdeki Bulgar komşularınızla ilişkileriniz nasıldı?

İlişkilerimiz iyiydi, başka şansımız yoktu. Her yer Bulgar'dı sonuç olarak, iyi ilişkiler içinde olmak mecburiyetindeydik başka seçeneğimiz yoktu.

31- Kendi inancınıza göre, kendinizi hangi dine mensup olarak görüyorsunuz?

Müslüman'ım.

32- Dininizde hangi mezhebe yakınlık duyuyorsunuz?

Öyle bir şey yok. Zaten biz Bulgaristan'da din eğitimi görmedik.

33-Dini vecibelerinizi hangi sıklıkla yerine getiriyorsunuz? Dini vecibelerinizden hangilerini gerçekleştiriyorsunuz?

Ramazan aylarında orucumu tutardım, ama son yıllarda tansiyon problemlerim olduğu için tutamıyorum artık. Kurbanımı mutlaka keserim, zekâtımı veririm, insanlara yardım ederim. Bayram ve cenaze namazlarına zaten katılıyorum, ama bunların dışındakileri yaptığımı söyleyemeyeceğim.

34- Kendinizi dindar olarak tanımlayabilir misiniz? Size göre dindar insan nasıl olmalıdır?

Dindar olarak tanımlayamam kendimi. Elbette dinime bağlıyım, ama yine de dindarım diyemeyeceğim. Dindar insan kalben dine bağlı insandır, dinde herhangi bir zorlama yoktur zaten. Dinde olan şeyleri yapan insan olmalıdır dindar insan. Kul hakkı yememelidir, haram mala el sürmemelidir.

35- Bulgaristan'da yapmak isteyip de yapamadığınız engellenen dinsel faaliyetleriniz oldu mu?

Mesela kurban kesemiyorduk Kurban bayramında, kurban kesmek istesek de. Çalıştığım işyerinde işim gereği Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinden malzeme topluyordum, bu bazen iki üç gün sürüyordu. Ben de bu işleri denk gelirse hafta sonuna denk getirmeye bakıyordum, en azından annemleri gidip görebileyim diye. Bunu bilmeyen Bulgarlar da beni gidip müdürüme şikâyet etmişler, bu Türk burada Cuma namazına gidemiyor, Cuma namazını kılmak için ailesinin yanına Türklerin yaşadığı yere gidiyor diye. Affedersin ama ben hayatımda Cuma namazı kılmadım ki. Buna rağmen adamlar yapmadığım şeyin dedikodusunu yürütüyorlardı arkamdan, bir de yapmaya kalksam kim bilir neler olacaktı, düşünmek bile istemiyorum. Muhtemelen işten kovdururlardı ve ailem aç kalırdı.

36- Gündelik hayatınızda çevrenizdeki Bulgarlardan Türk veya Müslüman olduğunuz için baskı, tepki ve kötü muamele gördüğünüz oldu mu?

Lisede okurken bile tek Türk'tüm, çevremdeki herkes Bulgar'dı. Hâlbuki doğduğum köyde beş yüz hane vardı, hepsi de Türk'tü. Konuşmamdan Türk olduğum belli olmazdı ama Türk olduğumu anladıkları zaman, sen ne kadar başarılı bir çocuksun, ama maalesef Türk'sün derlerdi. Bu bile bir aşağılamaydı. Adamların Türklere karşı beş yüz yıllık bir kuyruk acıları var tabii, bunu içlerinden atmaları kolay değil. Telefonu açıp Türkçe bile konuşamıyorduk, kimin öldüğünü bile öğrenemiyorduk. Kardeşimin öldüğünü bile bir ay sonra öğrenebildim durumumuz asimilasyon döneminde o denli kötüydü.

37- Bulgaristan'a gittiğinizde Müslüman veya Türk olduğunuz için gördüğünüz tepkileri yaptığınız ziyaretlerde hala görüyor musunuz?

Eskisi kadar bir baskı söz konusu değil, ama bazı işlemlerde Türk olduğunuzu anladıkları anda tavırlarında bazılarının ufak bazılarının da bariz şekilde büyük değişikliklere girdiğini gözlemleyebiliyoruz, hoş şeyler değil bunlar.

38- Bulgaristan'da Türk veya Müslüman olduğunuzu saklamanızı gerektiren durumlarla karşılaştınız mı?

Saklayamadım da saklamak istediğim öyle çok durum oldu ki. Dediğim gibi liseye gitmemden itibaren girdiğim pek çok ortamdaki tek Türk bendim, belki konuşmamdan anlamıyorlardı ama isimimizden sordukları zaman söylememizden belli oluyordu Türk olduğumuz. O zaman da size olan tavırları bir anda değişiyor, ikinci sınıf insan gözüyle bakıyorlardı.

39-Türkiye'ye geldikten sonra dini görüşlerinizde herhangi bir değişiklik oldu mu? (Örneğin dini vecibeleriniz sıklaştı mı? Hayatınızda dinin yeri arttı mı?)

Bazı kişiler dini kullanıyor, bu beni rahatsız ediyor. Bu durum yapabileceğim bazı şeyleri yapmama engel oluyor, dışarıdan bakan birisi beni de dini kullanan birisiymiş gibi görebileceği ihtimali de beni rahatsız ediyor.

40- Sizce göçmenler mi daha dindar, yoksa yerel halk mı?

Bahsettiğim gibi, dini kullananlar var. Bunların çoğu da göçmenlerin arasında değil, buranın insanının arasındalar. Bu şekilde davranan insanlar nasıl dindar olabilirler ki, sadece kendilerini kandırıyorlar, Allah'ı kandıramıyorlar. Bu yüzden de böyle bir mukayesenin içine girersek, bizim göçmenler belki namaza muntazam olarak gitmezler, orucunu muntazam olarak tutmazlar ama kalben Allah'a ve onun gönderdiği din olan İslam'a bağlıdırlar.

41- Çocuğunuzu yetiştirirken, sizinle aynı dine mensup olması için veya dini vecibelerini yerine getirmesi için ona herhangi bir baskı uyguladınız mı?

Kesinlikle uygulamam, hiçbir konuda uygulamadım ki bu konuda uygulayayım.

42- Bulgaristan'da yaşarken isminiz değiştirildi mi? Değiştirildiyse hangi dönemde değiştirildi, nasıl değiştirildi?

Sabah 5.30'da zili çaldılar ve bizi aldılar götürdüler ismimizi değiştirmek için. Nasıl itiraz edeceksin ki, askerler silahlarla geldiler, götürdüler ve ismimizi değiştirdiler.

43- Türkçe isminizi geri aldınız mı?

İsmimi Türkiye'ye geldikten üç dört sene sonra aldım, epey uğraştım o dönemde, ama sonunda almayı başardım.

44- Bulgaristan'a giderseniz gündelik hayatınızda hangi ad, soyadınızı kullanmayı tercih edersiniz?

Tabi ki Türk ismimi kullanmayı tercih ederim.